

katternö

1 • 2026 Ett österbottniskt magasin

Tjugoandra årgången

Allt lyste **rött**
när Hannes kom

Bäverduellen
i Österbotten

Aino
återvändande till livet

Vad hittade
Joakim von Anka
i Korsholm?

Till kunderna hos
Esse Elektro-Kraft,
Herrfors, Kronoby Elverk,
Nykäleby Kraftverk
och Vetelin Energia.

Tre frågor...

CHARLOTTA BUXTON
Journalist, född och uppvuxen i Jakobstad. Bor sedan länge i London, där hon jobbar som korrespondent för Svenska Dagbladet. Medverkar även i Hufvudstadsbladet, rapporterar om allt från brexit och brittisk inrikespolitik till kungliga bröllop.

Vad betyder Österbotten för dig?

Österbotten är en plats som man kan lämna, men som aldrig lämnar en. Jag har bott i Storbritannien sedan 2009. Jag flyttade hemifrån som adertonåring för att studera i Helsingfors, men Österbotten och Jakobstad känns fortfarande som hemma.

Det hör ihop, tror jag, med områdets långa historia av emigration. Att flytta bort och att fortsätta komma tillbaka är en del av den österbottniska berättelsen. Österbotten är en utåtblickande del av världen, med många kreativa och driftiga invånare. Ett område med gemenskap, stark företagarganda och livskraftiga traditioner. Allt detta lockar oss tillbaka. Även oss som flyttat bort, men fortsätter att längta hem.

Hur kan god journalistik fortsätta vara relevant?

Mediebranschen har förändrats enormt sedan jag började jobba som journalist, men den stora utmaningen är inte minskande reklamintäkter, utan framför allt uppluckringen av källkritik – i dag kan vem som helst utmåla sig som expert och få ett stort genomslag. Dessutom väljer allt färre unga att ta till sig information genom att läsa, och vi vet inte heller hur AI kommer att påverka branschen.

Vi journalister måste hitta nya sätt att visa varför vi är relevanta, också för yngre generationer. Men det är inte så enkelt, speciellt inte här i Storbritannien där journalister har ett lågt förtroende bland allmänheten. Titt som tätt dras tabloiderna inför rätta för att ha brutit sig in i röstbrevlådor och använt olagliga metoder för att få information om både kändisar och brottsoffer.

Samtidigt har britterna sin BBC, en public service-organisation som länge stått för journalistisk integritet. Men även BBC har skakats av anklagelser om att inte vara opartiskt, och har nu även stämts av Donald Trump. Det här innebär att britterna i dag har ett splittrat medielandskap där förtroendet för journalistiken minskar.

Vad innebär livskvalitet för dig?

Att få tillbringa tid med familjen och vara ute i naturen.

Innehåll

Päivi Karjalainen

Ta ett andetag, kolla på nytt! ... 4

Bedragarens bästa verktyg ... 5

Är det här Sampo gömmer sig ... 6

Heimspråtti: Det fornsvenska Österbotten ... 14

Närvaro i varje rörelse ... 20

Aino återvände till livet ... 22

Skogsfinnarnas apostel ... 28

Allt lyste rött när Hannes drog fram ... 38

Snart också en effektagift ... 40

Amazon storköper österbottnisk vindkraft ... 42

Därför kräver AI så mycket el ... 45

Släkthistorier: Hanna von Born ... 50

Fokus natur: Den österbottniska bäverduellen ... 52

Katternö 1 • 2026 Ansvarig utgivare Roger Holm, Herrforskoncernen, Köpmansgatan 10, 68600 Jakobstad, tel. (06) 781 5300, roger.holm@herrfors.fi, www.herrfors.fi
Adressändringar Amanda Hägglund, tel. 044 781 5351, amanda.hagglund@herrfors.fi
Projektledare Svenolof Karlsson, www.storkamp.com **Redaktörer** Svenolof Karlsson, Sonja Finholm, Susanne Strömberg **Layout** Gun-Marie Wiis **Pärmbild** Päivi Karjalainen
Tryck Forsberg Print & Package Group, 2026

Gamla nummer av tidningen kan läsas på www.herrfors.fi. Fram till och med 2024 finns Katternötidningen också i en nätversion, se www.katternodigital.fi.

Vädermakten

VERKSAMHETSMILJÖN FÖR OSS i energibranschen kan milt sagt uttryckas om omväxlande. Utöver faktorer som redan länge drivit förändring hos oss, har väderleken under senaste två månader med besked påmint oss om att den fortfarande är den enskilt viktigaste omvärldsfaktor vi behöver ha med oss i all företagsplanering.

Efter en regnig och varm period fram till jul, slog stormen Hannes till lördag kväll den 27 december. Stormen var kraftig och toppen ovanligt långvarig: under fyra timmar låg nivån vid kusten i Jakobstad på 26 m/s med upptill 32 m/s i byarna. Stormen, som kom norrifrån, drabbade hela Herrfors nätområde från Vörå i söder till Alavieska i norr. Stormskadorna blev omfattande på den tjälfria marken och fördelade över hela vårt område.

Samtidigt kom vintern med besked. Sträng kyla gjorde röjningsarbete, reparation och byggande av nya linjer utmanande för vår personal. Begreppet försörjningsberedskap fick en verklig innebörd för de av våra kunder som fick vänta flera dygn på att få strömmen tillbaka.

ÄVEN OM FÖRSÖRJNINGSBEREDSKAP alltid varit en del av vår tillvaro, är begreppet i dag mer aktuellt än någonsin under efterkrigstiden. Försörjningsberedskap handlar om att vi är förberedda för olika kris-situationer. Tillgång till vatten, mat, energi, kommunikation, logistik, vård och läkemedel är de primära områdena. Ett annat begrepp som går hand i hand med försörjningsberedskap är resiliens, det vill säga förmågan att hantera, anpassa sig till och återhämta sig från en krissituation då den uppstår, oberoende av hur oväntad den är.

Herrforskoncernen är del av vår regionala samhällskritiska infrastruktur. Att vi har egen personal som lever och bor bland oss och känner vår region är guld värt inte minst för försörjningsberedskapen.

KYLAN HAR HÅLLIT I SIG efter stormen, och ser ut att fortsätta långt in i februari. Flera nya elförbrukningsrekord har satts under januari, effektrekordet för en femtonminuterperiod är i skrivande stund 15 442 MW. Stundtals har vi haft hög vindkraftsproduktion även under effekttopparna, vilket har hållit elpriset på skälig nivå. Vi har också haft perioder i januari med ingen vind alls, och då har det finländska elsystemet varit beroende av att överföringskapaciteten från grannländerna Sverige och Estland har fungerat, samt att grannarna även haft el att leverera. Elpriset har skjutit i höjden under dessa perioder. Diskussionen om att vi behöver mer väderoberoende eleffekt i Finland kom i gång då kolkraften stängdes ner och har pågått i tio år. Marknadsincitamentet för att bygga ny kapacitet har varit svagt och därför har ingen ny effekt tillkommit, bortsett från Olkiluoto 3. Kapacitetsmekanismer har förts fram för att med skattemedel förbättra incitamentet. Inga beslut finns än.

Här är det viktigt att ny subventionerad kapacitet inte försämrar läget för kvarvarande kraftvärme (CHP). Om denna stängs på grund av en ny kapacitetsmekanism, har mekanismen misslyckats och skattepengarna slösats bort. Den tidigare effektreserven kan vara ett alternativ — via vissa begränsningar skulle den kunna utvecklas så att den kan delta på marknaden, och på så vis bli ett kostnadseffektivt alternativ.

ROGER HOLM, vd, Herrfors

Hur bra kan du din Kalevala?

TIMO HELANDER, NYKARLEBY

”Eftersom jag gick i skolan på 1960-talet har jag precis som många andra läst boken i skolan, men mer än så har det tyvärr inte blivit. Jag kommer ungefär ihåg vad som hände och minns några av namnen, som Lemminkäinen. Men jag tror inte ens att vi någonsin läste hela, utan bara några avsnitt som läraren valde ut.”

CORA VON MARTENS, LOVISA

”Jag har ett väldigt starkt minne av berättelsen. När jag var tolv fick jag se en teater som baserade sig på Kalevala. I pjäsen fanns en karaktär som slås sönder i en fors och hans mamma limmar ihop honom med honung. Samtidigt visades tavlan där Maria sitter vid Jesu fötter och gråter, och ända sedan dess har jag förknippat den bilden med Kalevala. Boken finns hemma i bokhyllan hos mina föräldrar, och eftersom jag nu studerar bildkonst i Jakobstad borde jag kanske läsa den för att få inspiration och hitta lite av min finska identitet.”

MIKAELA LÖV, JAKOBSTAD

”Jag har faktiskt tänkt att jag borde läsa boken på nytt, Kalevala är ju trots allt vårt nationalepos och det hör till allmänbildningen att ha koll på den. Dessutom har jag med åren blivit allt mer intresserad av konst och kultur. Jag minns en del av berättelserna från skoltiden, men nu ska jag ta tag i läsprojektet. Jag förknippar förstås också Kalevala med smycken, det tror jag att många finländare gör.”

MIKO TORKINLAMPI, KARLEBY

”Egentligen har jag inte speciellt bra koll på historien, men jag läste faktiskt i tidningen att det är jubileumsår nu och att det därför är aktuellt med en ny filmatisering. Jag tror knappast att jag kommer att se filmen på bio, men sedan när den kommer ut på någon streamingtjänst kan jag bra tänka mig att kolla på den och friska upp minnet lite, om Väinämöinen och de andra.”

Ta ett andetag, kolla på nytt!

AI-bedrägerierna bygger på känslor och social manipulation, och i det är AI skrämmande skicklig.

Släpp inte tillit som din utgångspunkt – men slarva heller aldrig med att säkerställa detaljerna, skriver Joel Latto, hotbildsanalytiker på it-säkerhetsföretaget F-Secure.

ENLIGT UNDERSÖKNINGAR

har var tredje finländare blivit utsatt för ett nätbedrägeri. I Sverige är motsvarande siffra redan 42 procent, och i båda länderna är trenden uppåtgående. Det är mycket sannolikt att även du har blivit utsatt för ett bedrägeriförsök under den senaste veckan.

Den ökade användningen av artificiell intelligens märks också i nätkriminellas verksamhet. Nätbedrägerier

Joel Latto

har blivit vardag och smälter in i informationsflödet på sociala medier så obemärkt att vi inte alltid ens känner igen dem. I flödet dyker det upp ett erbjudande som är för bra för att vara sant, ett sms som uppmanar dig att logga in i din nätbank, eller en sökmotor som leder till en webbplats som vid första anblicken verkar trovärdig, men inte är det.

Att producera bedrägerier kräver inte längre någon särskild teknisk kompetens. Utöver detta har AI gett nätkriminella ett annat, mycket kraftfullt verktyg. Där ett klumpigt språk tidigare avslöjade bedrägeriet, kan man nu med hjälp av AI massproducera flytande och korrekt svenska. Bedrägerier kan personaliseras och dupliceras med en effektivitet vi aldrig tidigare sett.

BEDRÄGERIVERKSAMHETEN

har därför på många håll industrialiserats. I Sydostasien finns till exempel omfattande bedrägericenter där hundratals människor dag efter dag utför nätbedrägerier mot offer över hela världen. I bakgrunden finns ofta organiserad brottslighet och människohandel. Det handlar alltså inte om enstaka brott, utan om ett helt kriminellt ekosystem.

Problemet förvärras ytterligare av att sociala mediejättar som Meta, som äger Facebook och Instagram, årligen får miljardintäkter från annonser som köps av bedragare. Av den anledningen är incitamenten för dessa plattformar att ingripa begränsade, och resultatet blir att vi ser allt fler bedrägeriannonser.

Blicken framåt avslöjar nya fenomen. År 2026 tror vi att vi kommer att se allt fler AI-skapade influencers på sociala medier. Till skillnad från tidigare *deepfake*-bedrägerier imiterar dessa inte någon specifik känd person, utan bygger över tid upp en trovärdig och till synes äkta identitet. När även kommentarer och interaktion kan genereras med AI ökar trovärdigheten ytterligare. Till slut leder AI-influencern sina följare till exempelvis en falsk nätbutik eller ett investeringsbedrägeri.

I FINLAND HAR reaktionen på fenomenet varit relativt snabb. Mynigheter, såsom Traficom, samarbetar med banker, teleoperatörer och cybersäkerhetsföretag för att förhindra bedrägerier. Till exempel gör ny teknik och en samverkansmodell, som togs i bruk i december, det möjligt att stänga ned bedrägerisajter kopplade till bankbedrägerier på några minuter – något som tidigare kunde ta flera dagar.

Även om AI ökar både mängden och kvaliteten på bedrägerierna har deras kärna inte förändrats. Det handlar fortfarande om social manipulation. De vanligaste metoderna är att skapa stress och tala med en myndighetsröst: erbjudandet upphör snart, ditt konto är i fara, polisen eller banken behöver omedelbart dina uppgifter. Att spela på känslor står i centrum för nästan alla bedrägerier, och här är AI skrämmande skicklig.

DÄRFÖR ÄR DET mest effektiva skyddet ofta enkelt: sakta ner. Ta ett andetag och granska ett oväntat meddelande på nytt. Bekräfta begäran via en annan kanal. Om banken ber dig logga in via en länk – öppna appen själv. Om ett lockande erbjudande dyker upp som annons – gå direkt till webbutiken via webbläsaren.

Även om ett telefonsamtal låter som om det kommer från någon du känner, undvik förhastade beslut, särskilt när det gäller att föra över pengar. Ha tillit som en utgångspunkt – men säkerställ alltid detaljerna.

AI gör oss dock inte maktlösa. Samma teknik hjälper också till att identifiera och bekämpa bedrägerier: cybersäkerhetsföretag bekämpar AI med AI. Nästa gång du får ett misstänkt meddelande kan du själv prova att låta AI bedöma det. I slutändan är det ändå mänskligt omdöme och sunt förnuft som avgör – och det har ingen algoritm tagit ifrån oss.

JOEL LATTO

Anne-Marie Eklund Löwinder var under tolv år en av fjorton personer i världen med ställning som "Trusted Community Representative" och "Crypto Officer". Det betydde att hon rent bokstavligt hade en nyckel till internets "hjärta", domännamssystemet. Här är hon under extrema säkerhetsarrangemang i färd med att uppdatera detta system i datacentret i Culpeper, USA.

Bedragarens bästa verktyg

Beatrice Lundborg / DN / TT

Tekniska och juridiska åtgärder räcker inte hela vägen som skydd mot AI-bedrägerier. Mycket av ansvaret hamnar fortfarande hos oss som individer. Det viktigaste skyddet är ett förändrat beteende, skriver Anne-Marie Eklund Löwinder, tidigare säkerhetschef för den svenska Internetstiftelsen.

DEN VÄRLD vi lever i i dag skulle förr ha betraktats som ren science fiction. Din mobiltelefon talar om att bilresan tar 25 minuter i rådande trafik. Du får automatiskt en väderprognos anpassad för den ort där du befinner dig. Ditt kreditkort spärras automatiskt vid avvikelser i ditt köpbeteende. Du säger något till Google Translate på vilket språk som helst, och detta översätts i realtid till vilket språk som helst. Du letar en ny lamp på webben, och förföljs därefter med annonser på just den lampan.

Allt detta och mycket mer görs med hjälp av AI.

Artificiell intelligens har på kort tid blivit ett kraftfullt verktyg inte bara för privatpersoner och organisationer, utan också för bedragare. Utbyggnaden av AI-tjänster gör det möjligt för cyberbrottslingar att använda nya, lömska metoder.

Nätfiske och social manipulation förblir de populäraste angreppsmetoderna. Var tredje användare klickar på skadligt innehåll i nätfiske-meddelanden.

UTVECKLINGEN DRIVS på av att det blivit väldigt enkelt att genomföra angrepp. Tidigare krävdes teknisk expertis, mycket tid och ofta ett helt team för att genomföra avancerade cyberangrepp. Med AI kan en ensam person nu driva kampanjer som är svåra att skilja från äkta kommunikation.

AI används för att skapa trovärdiga falska profiler, generera professionella texter, kлона röster och skapa *deepfake*-videor. Bedrägerier sprids ofta via sociala medier, där gränsen mellan äkta och falskt blir allt svårare att urskilja. Angreppen blir både mer skalbara och individuellt anpassade.

Syftet är vanligen att lura dig på pengar, stjäla dina betalkortsuppgifter eller komma åt dina lösenord. I Sverige har många sett annonser där kända personer "rekommenderar" investeringar i kryptovaluta eller annat som de aldrig hört talas om. Andra har fått ett samtal eller ett meddelande som påstår sig komma från banken eller polisen.

BANKER ANVÄNDER alltmer avancerade system för att upptäcka misstänkta transaktioner. Finansinspektionen och Konsumentverket varnar regelbundet för falska investeringserbjudanden. Inom EU införs lagstiftning för att reglera högrisk-AI och öka ansvaret för digitala plattformar. I Sverige bidrar även forskningsmiljöer och organisationer till arbetet med mer tillförlitlig AI.

Tekniska och juridiska åtgärder räcker dock inte hela vägen. En stor

del av ansvaret hamnar fortfarande hos oss som individer. Det viktigaste skyddet är därför inte ännu en app – utan ett förändrat beteende.

Några enkla principer gör stor skillnad:

- **Var sunt misstänksam.** Var särskilt skeptisk mot oväntade och konstiga situationer, inte minst om någon ber dig föra över pengar eller logga in med ditt elektroniska ID. Banker och myndigheter ber dig aldrig logga in eller flytta pengar via telefon eller sociala medier.
- **Använd aldrig** ditt elektroniska ID på uppmaning av någon som ringer dig. Du kan inte veta vad ditt ID egentligen godkänner, eller vem det är som egentligen ringer.
- **Använd alltid** starka, unika lösenord, tillsammans med tvåfaktorsautentisering där det är möjligt.

Lita inte blint på röst eller video. Klicka inte på länkar som känns stressande, utan att undersöka närmare vad det handlar om. Om någon du känner ber om pengar – kontrollera via en annan kanal. Bedragare lever på stress, hemlighetsmakeri och tidspress.

AI FÖRÄNDRAR hotbilden, men inte grundprincipen. Bedrägerier lyckas inte främst för att tekniken är smart, utan för att den utnyttjar mänskliga reaktioner och beteenden. I ett digitaliserat samhälle blir källkritik, eftertanke och modet att säga "vänta" några av våra viktigaste skyddsåtgärder.

ANNE-MARIE EKLUND LÖWINDER

Anne-Marie Eklund Löwinder

Är det här Sam po gömmer sig?

Många har undrat hur det kom sig att Joakim von Anka letade efter Sampo just i Korsholm? Svaret är inte så långsökt som man kunde tro. Kanske var det rentav i den här djävulsåkern som han trodde sig kunna göra sitt livs fynd?

STJITMÖSSAS HOLSTRE. Eller på standardsvenska Skitmusens stenhög, vilket i sin tur är en omskrivning av Hin håles stenhög. Var det på den här djävulsåkern nära byn Panike i Korsholm som Joakim von Anka trodde sig göra sitt livs fynd på sin jakt efter Sampo, kvarnen som enligt Kalevala föll ner från himlen.

Jätten blev arg och kastade stenarna omkring sig. Därför är allt så stenigt.

Eva-Stina Kjellman

Nedanför utkikstornet i Björkö, långt ute i Korsholms skärgård, breder de berömda De Geermoränerna ut sig. Ännu längre ute till havs finns Valsörarnas fyr, vars blinkande ljus vägleder både sjöfarande och ankor.

Vinden pinar sig genom springorna och trappstegen är hala av det ihållande regnet. Fördelen med att både snön och isen lyser med sin frånvaro just den här dagen är att världsarvets unika landskap syns tydligt. Nedanför utkikstornet i Björkö breder De Geer-moränerna ut sig som långsmala ränder, och ute till havs svallar havet fritt.

Men vad har den amerikanska serietecknaren Don Rosa med detta att göra? Och nationaleposet Kalevala?

Jo, det var hit till Korsholms skärgård som Kalle Anka och hans vänner reste för att leta efter Sampo, den magiska kvarnen som kunde mala mjöl, salt och guld. En dröm för girigbuken Joakim von Anka i hans eviga jakt för att bli ännu rikare.

I DON ROSAS TOLKNING av nationaleposet Kalevala söker ankorna efter spår av Sampo längs Korsholms steniga stränder. Från utkikstornet spanner vi blicken mot horisonten, men öarna längst ut i havsbandet skymmer sikten mot fyren på Valsörarna. I mörkret syns dock skenet från lampan i fyrtornet — samma lampa som guidade ankorna.

”Det är inte alls svårt att föreställa sig att det finns en och annan skatt gömd här ute. Landskapet och olika naturfenomen,

Kenth Nedergård är verksamhetsledare för besökscentret Världsarvsporten, som finns på Fjärdskär alldeles intill Replotbron. Centret invigdes 2019. Här får man inte bara lära sig mer om istiden, utan också om de myter och sägner som finns i skärgården – som den om sjöodjuret.

och spår som skapas när landet stiger upp ur havet, har under årens lopp gett upphov till många historier. Speciellt förr i tiden, när kunskap om istiden saknades, tolkades fenomenen gärna som övernaturliga.”

Det säger Kenth Nedergård, som sedan 2014 är verksamhetsledare för föreningen Världsarvet i Kvarken. Det han inte vet om Kvarkens skärgård är knappast värt att veta.

OMRÅDETS världsarvsstatus bygger på geologiska fakta och istidsforskning, men även i besökscentret intill Replotbron har man valt att lyfta fram också mystiken. Berättelser som förts vidare från generation till generation.

”Det sägs att Replot skärgård skapades av jätten Finn, som inte fick stanna kvar i de jämtländska fjällen, utan vandrade i väg österut. Sin egendom bar han i en stor säck på ryggen. När han närmade sig den österbottniska kusten sprack tyget och de första stenarna föll i havet. Till slut gick hela säcken sönder och resten av stenarna ramlade i vattnet. Jätten blev arg och kastade stenarna omkring sig. Det är därför skärgården är så stenig”, berättar Kenth.

Historien om jätten Finn är bara en i raden av dem som berättas i skärgården. I besökscentret får man också lära sig mer om Östersjöns eget sjöodjur (*Confusarius Maris Baltici*), som länsmannen Olof Reinhold Sjöberg samlade in vittnesmål om i slutet av 1800-talet. Här berättas om häxor, djävulsåkrar, säljungfrur och en mystisk biskopsgrav som gett upphov till lokala spökhistorier.

Och när traktens orienteringsförening IF Femman ville ha en ny tävling tog man fasta på Zacharias Topelius berättelse om Fältskärrn, som sägs ha gömt en guldring med mystiska inskriptioner någonstans i den steniga terrängen. Vinnaren blev den som hittade denna ”konungens ring”.

”Bakgrunden till de här berättelserna är ofta hölj

Joakim von Anka på besök hos Finska litteratursällskapet, som förvarar Elias Lönnrots anteckningsböcker.

Ankorna söker länge förgäves efter spår av Sampo längs Korsholms steniga stränder. Tills de träffar en gammal man.

telserna är ofta hölj

DEN SOM KAN sitt Ankeborg vet att den amerikanska tecknaren Don Rosa låtit ankorna resa till världens alla hörn i jakten på rikedom. I december 1999 är de på jakt efter Sampo och landar i Korsholm, eller närmare bestämt ute i skärgården kring Replot — lagom till nya Kalevalas 150-årsjubileum.

Som berättas i Kalevala har Sampo, i kampen mellan Väinämöinen och Pohjolas värdinna Louhi, fallit i havet och gått sönder. I den första delen av serien får vi läsa om hur ankorna vandrar runt i snöiga skogar i en hel vecka utan att hitta några ledtrådar. ”Vi får ingen hjälp av de inbundna invånarna i de här avkrokarna”, klagar de.

Don Rosa ritar steniga kustlandskap, otillgängliga klippor

och ett vilt rytande hav. Slutligen träffar ankorna en gammal man som tar dem med upp i ett utkikstorn och visar riktningen mot ett gammalt fyrtorn ute till havs. Inne i fyren — närmast till hands ligger den på Valsörarna — hittar de Väinämöinen's svärd och ledtrådar för att kunna återskapa Sampo.

Ankornas äventyr blir nyhet i lokaltidningen Vasabladet, och redaktör Bertel Nygård spekulerar att det är dåvarande landshövdingen Kurt Gullberg som suttit modell för den skäggige, kepsprydda mannen som guidar ankorna.

Själv minns Kurt Gullberg i dag tyvärr inget av skrifterna, men Kenth Nedergård är inte alls främmande för tanken. Eller att ankorna helt enkelt hade tur och råkade på rätt platsbo.

”Om man ska leta efter en gömd skatt här ute krävs det en lokal guide, någon som vet hur man ska navigera i de speciella farvattnen som skapas vartefter vattnet

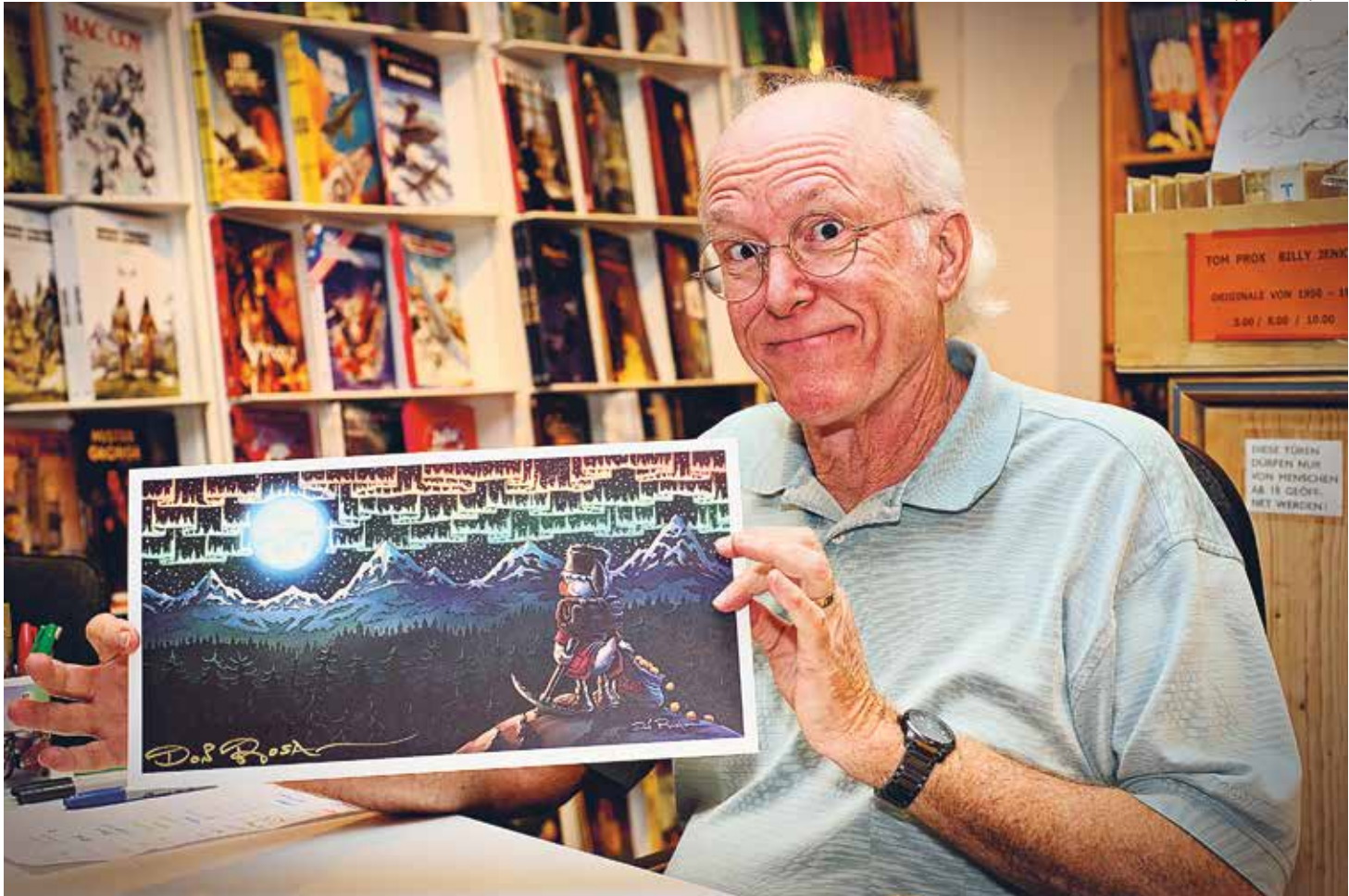
drar sig undan. Än i dag fortsätter landhöjningen att förändra landskapet.”

NÄR DEN HÄR artikelns skribent, som 1999 arbetade som reporter på Vasabladet, ringde upp Don Rosa och frågade om

Den gamle mannen i Korsholm. Var Kurt Gullberg, tidigare kulturchef vid Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur, en förlaga?

”Jag kunde bara inte låta bli att låta Joakim von Anka få höra om Sampo.”

Don Rosa kan sin Kalevala. Joakim von Anka tittar ut över Pohjolas vinterlandskap.

idén bakom äventyret svarade han så här:

”När jag fick höra talas om Kalevala och Sampo kunde jag bara inte låta bli att låta Joakim få reda på det. Detta är ju precis hans grej, att leta efter något som ger oändlig rikedom. Jag ville ha en relativt välkänd plats, men som ändå är lite mystisk. För mig är det viktigt att alla äventyr jag tecknar handlar om verkliga platser, legender och händelser.”

Don Rosa var ute efter ett mystiskt, kargt bergslandskap och tog hjälp av Kalevalaexperten Sirkka-Liisa Mettomäki, dåvarande kommunikationschef på Finska litteratursällskapet.

”Jo, det är mitt påhitt att ankorna hamnade i Korsholm”, säger hon.

Sirkka-Liisa svarade Don Rosa

att det är skralt med den typen av bergslandskap i Finland, men däremot kom hon att tänka på den karga skärgården i området kring hennes svärföräldrars stuga på Replot. Här finns gott om karga, ogästvänliga områden och alldeles intill tomten ligger en djävulsåker. Lagom mystiskt, med andra ord.

”Tack vare Don Rosa fick jag fart på min egen fantasi. Folk har i alla tider försökt ta reda på var Sampo finns, men eftersom ingen har ännu lyckats kan den lika gärna finnas gömd någonstans i Kvarken”, säger hon.

SERIEN LÄR VARA den enda som Don Rosa tecknat efter en idé av sina fans, och han har också berättat att äventyret tog extra länge att förbereda. Han besökte Finland två gånger, bekantade sig med Elias Lönnrots manuskript, läste olika översättningar av Kalevala och undersökte konstverk

av Axel Gallen-Kallela och Björn Landström.

”Han var väldigt noggrann och ville ha reda på minsta lilla detalj, som till exempel hur Elias Lönnrots näverskor såg ut. Bakgrunden till ankornas äventyr är nämligen att Joakim von Anka en gång för länge sedan träffade Lönnrot, då iklädd sina näverskor.”

Sirkka-Liisa och Don Rosa träffades i Helsingfors och sedan fortsatte hon att skicka en mängd bilder av olika naturmotiv från Replot åt honom.

”Till och med djävulsåkern ser ut exakt som på riktigt. På den tiden faxade vi bilderna”, säger Sirkka-Liisa Mettomäki, som mycket väl kommer ihåg diskussionen med Don Rosa.

”Vi hade tät kontakt under perioden när han tecknade. Det var en stor ära att få vara med och fundera på ankornas äventyr, och jag har stor respekt för hans

Axel Gallen-Kallela, inspiratör för Don Rosa.

engagemang och strävan efter att berättelsen ska vara så autentisk som möjligt.”

PRECIS SOM ANKORNA tar vi hjälp av lokalbefolkningen. I Panike bor Rune Håkans, som tar oss med till ett skogsskifte alldeles i närheten av hans släktgård. Vi promenerar en bit längs en skogsväg, tills vi kommer fram till ett litet öppet fält. På andra sidan finns en stor stenåker, nästan som om någon skulle ha samlat ihop stenarna och lagt dem i en enorm hög.

”Området har två namn, *stjitmössas päronlande* och *stjitmössas holstre*. Enligt berättelsen ska självaste hin håle ha försökt anlägga ett potatisland här, men eftersom det är så stenigt så misslyckas till och med han. Han blir arg, och kastar stenarna runt sig.”

”*Stjitmösse* är en omskrivning för hans namn, som ingen ville ta i sin mun. I stället pratade man

om *stjitmösse*, skitmusen. Och dialektordet *holstre* betyder stenhög eller stenkummel.”

Kanske är det just i den här stenåkern Sampo ligger gömd?

Rune Håkans ler finurligt, och säger att det finns mycket vi moderna människor inte vet.

FINLÄNDARNA LÄR vara ett av de mest Kalle Anka-läsande folken — även Sirkka-Liisa Mettomäki lärde sig läsa med hjälp av den finska serietidningen Aku Ankka.

Och när ankorna besökte Finland såldes tidningen i rekordmängder. Efterfrågan tog återförsäljarna på säng och lagom till julhandeln var både den första och den andra upplagan slut, och senare trycktes ytterligare två. Berättelsen gavs senare också ut i bokform.

Många år senare, i november 2015, meddelade auktionshuset Bukowskis att det sålde Don Rosas

”Jo, det är mitt påhitt”, säger Sirkka-Liisa Mettomäki. Det var hon som under sin tid som kommunikationschef på Finska litteratursällskapet beskrev för Don Rosa varför det var logiskt att söka Sampo i Korsholms karga skärgård.

originalteckningar. Utropspriset för de 36 inramade seriesidorna från Jakten efter Kalevala var 30 000 euro. Förutom bilderna från Korsholms skärgård innehåller serien även kända landmärken i Helsingfors, som domkyrkan, senatstorget, Stockmanns varuhus och järnvägsstationen.

TILLBAKA TILL Korsholm. Replotbron utgör porten till världsarvet, och kärnan i istidslandskapet finns i området kring Svedjehamnen i Björkö.

Vi promenerar den korta biten från hamnen till Saltkaret, det nybyggda utkikstornet

Don Rosa

Vem: En av våra mest kända Kalle Anka-tecknare. Född som Keno Don Hugo Rosa 1951 i Louisville, Kentucky, USA – samma år som den första finskspråkiga Kalle Anka-tidningen gavs ut i Finland.

Bakgrund: Utbildad ingenjör, men debuterade som serietecknare som trettioåring. Hans första Kalle Anka-serie hette Solens son och utkom 1987. Arbetade sedan som tecknare på heltid fram till år 2008, när hans syn började försämrats. Känd för att ha försökt knyta ihop alla de lösa trådar som finns i Kalle Anka-serierna och skapa en sammanhängande historia för de figurer som lever i och kring Ankeborg. Hans serier är ofta mycket detaljerade.

Aktuell med: Blev populär i Finland när han år 1999 ritade ett äventyr där Kalle Anka, Joakim von Anka, Oppfinnar-Jocke och knattarna reste till Korsholms skärgård. Serien hette Jakten efter Kalevala (Sammon Salaisuus, The Quest for Kalevala) och är baserad på det finska nationaleposet Kalevala.

Världsarvet Kvarkens skärgård

• **År 2006** upptogs Kvarkens skärgård på Unescos lista över världsarv, och utgör numera den finländska delen av världsarvet Höga Kusten-Kvarkens skärgård.

• **Finland har sju världsarv**, varav Kvarkens skärgård är det enda naturarvet. Området beskrivs som den bästa platsen i världen för att uppleva landhöjningen efter den senaste istiden.

• **Besökscentret Världsarvsporten** finns alldeles intill Replotbron och har cirka 110 000 besökare per år.

Källa: Föreningen Världsarvet i Kvarken

”Vi är dubbelt kända, åtminstone i Ankeborg.”

mitt i världsarvet — precis som i serien. Härifrån har man utsikt över skärgården och havet. Kenth Nedergård påpekar att vi nu är närmare svenska Holmön än det finska fastlandet.

Han pekar inåt land: ”Landhöjningen har gjort att hamnen i Björkö flyttats minst fem, sex gånger. Där borta ser man tydligt spåren efter den förra hamnen.”

Det är precis som han säger inte svårt att föreställa sig att det finns en och annan skatt gömd här någonstans längs de steniga stränderna. Och fullt förståeligt att ingen ännu hittat den, inte ens den mest giriga av dem alla — Joakim von Anka.

”Det roliga är att Kalle Anka och hans vänner återkom till skärgården många år senare, i den finska versionen Aku Ankka. Den gången var ankorna på bilsemester genom Finland och passade på att ta en sväng via Vasa och Replotbron. Så man kan säga att vi är dubbelt kända, åtminstone i Ankeborg”, säger Kenth Nedergård.

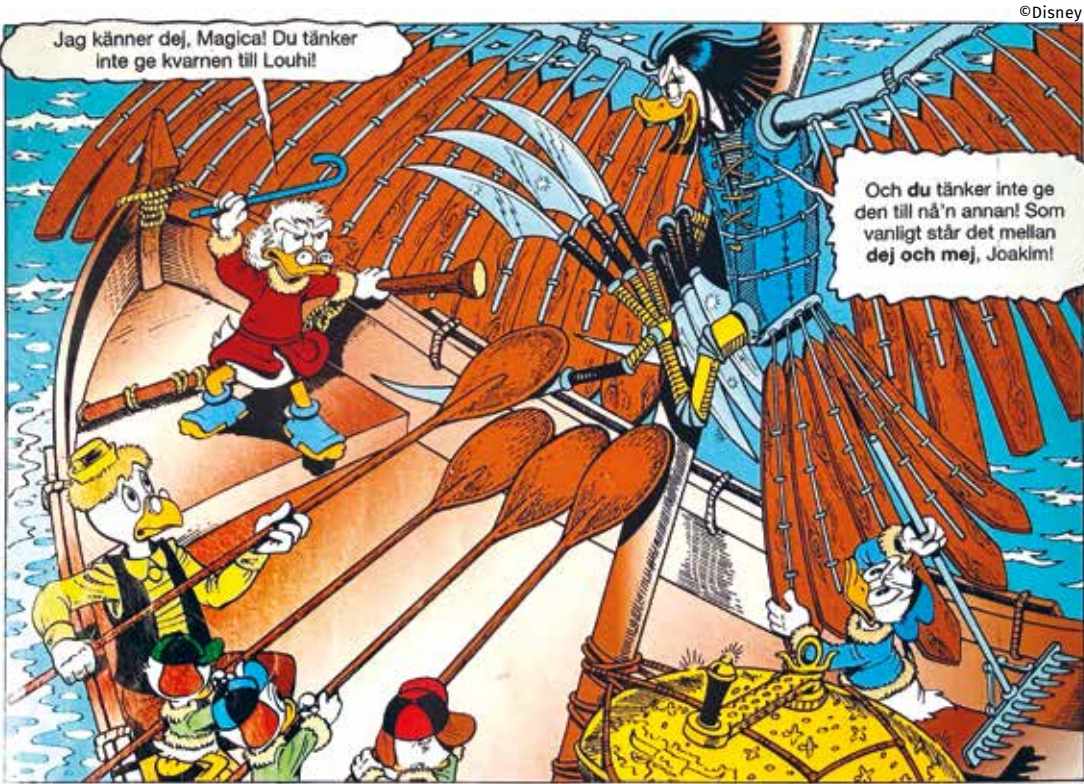
Vi kan också avsluta med en god nyhet för alla Kalle Anka-fans — i Aku Ankka nummer 7/2026 kommer Kalevaläventyret att återpubliceras, jubileumsåret till ära.

SONJA FINHOLM

På Axel Gallen-Kallelas berömda målning nedan svingar Väinämöinen sitt svärd mot trollkvinnan Louhi, som antagit formen av en jättelik fågel. Kampen gäller Sampo, som Väinämöinen återtagit från Louhi. Temperamålningen gjordes av Gallen-Kallela i Åbo konstmuseum 1896.

På bilden ovan finns scenen i Don Rosas version. Joakim von Anka har tagit Väinämöinen's plats. Louhi företräds av sin stand-in Magica de Hex. Också nu gäller kampen Sampo, fastsurrad i masten intill Kalle Anka.

Intervjun med Don Rosa publicerades i Vasabladet den 2 december 1999. Att vi inte gjort någon ny intervju nu beror på att den populära och folkkära tecknaren för tillfället dragit sig tillbaka från offentligheten efter att hans hustru gick bort hösten 2025. På sin Facebook-sida meddelar Don Rosa att han planerar att återvända till rampljuset under detta år. I april och maj är en Europaturné inbokad.

©Disney

Wikipedia

Hur finskt är Kalevala?

KALEVALA HAR STÄLLNING som Finlands nationalepos, och skälen för det är goda. Kalevalavärlden är i Elias Lönnrots redigering ett universum fullt av fascinerande karaktärer. De är samtidigt enkla och komplexa, förutsägbara och oförutsägbara, mytologiska och mänskliga, och som läsare fångas man av halsbrytande händelseförlopp fyllda av poesi och humor.

Men är Kalevalavärlden specifikt finsk? Uppenbart återkommer många av grundelementen och figurerna i Kalevala också i andra språk och kulturer, något som rimligtvis förklaras med en tät kontakt dem emellan.

Ett exempel i Kalevala och den fornnordiska mytvärlden gäller själva världsbilden. Båda uttrycker en kosmisk ordning som är skör och hotas av kaos. I Kalevala föds världen ur ägget som spricker, och kaosmakter som Pohjola och Iki-Turso hotar ordningen. I den fornnordiska mytologin skapas världen av urjätten Ymer, jättar hotar gudarna, slutpunkten är Ragnarök.

I båda världarna finns den vise sångaren. Väinämöinen och Oden styr naturen och ödet genom ett magiskt språk. I båda världarna finns övernaturligt skickliga smeder, Ilmarinen och Völund, och starka kvinnliga maktgestalter och gränsväktare: Louhi som härskar i Pohjola och behärskar väder och sjukdom, Freja som styr över kärlek, sejd och död.

I Kalevala finns Sampo som magiskt föremål som ger makt och välstånd. I den fornnordiska mytologin hammaren Mjölner, som krossar jättar och alltid återvänder, spjutet

Gungnir, som aldrig missar sitt mål, och guldringen Draupnir, som skapar åtta nya ringar var nionde natt. För att inte nämna Särimer, galten som slaktas och äts upp och sedan uppstår för att slaktas och ätas på nytt.

I båda världarna är naturen besjälad — Kalevala med skogs- och vattenandar, den fornnordiska världen med landvättar, åsar och vaner. I båda världarna utsätts hjältarna för lidande och prövning och lär sig att visdom har ett högt pris.

En skillnad är att Kalevala är mer cykliskt, sorgesamt och jordnära, medan den fornnordiska världen är mer krigisk, hierarkisk och apokalyptisk.

Samtidigt har båda dessa världar många gemensamma drag också med berättelser och myter i andra kulturer. Vilket är ett otömligt tema hos mytorskare, idéhistoriker och religionsvetare. I vilken mån kan likheterna förklaras med urgamla mänskliga tankestrukturer eller arketypiska mönster och i vilken mån med faktiska kontakter mellan kulturerna?

NEDAN TVÅ EXEMPEL på hur föreställningar kan sprida sig.

Bildstenen härstammar från Tängelgårda i Lärbro socken på Gotland, daterad till 700-talet, det vill säga tidig vikingatid. I det nedre bildfältet mäter två män längden på sina svärd, vilket enligt då gängse hederslogik avgjorde vem som hade rätt till första hugget i en ritualiserad tvekamp.

I Kalevala beskrivs saken så här:

*Ahti Saarelainen sade,
vackre Kaukomieli kallad,*

*”Eftersom ditt svärd är längre,
får du ge det första hugget.”*

Det finns andra tolkningar av Tängelgårdastenen, men oberoende av den stämmer Kalevalaraderna väl med ett gemensamt nordiskt och östersjöfinskt tankemönster.

DET ANDRA EXEMPLET visar hur föreställningar kan förändra sin innebörd när de sprider sig. Målningen visar en central scen i den berömda norska folksagan om Askeladden, den yngste sonen som betraktas som lat och värdelös, men sedan visar sig överlista både kungar och troll och övermodiga bröder och vinna både prinsessan och halva kungariket.

På Theodor Kittelsens klassiska målning har Askeladden fått syn på slottet Soria Moria, glittrande av guld. Motivet har lockat till olika gestaltningar genom åren, som den prisbelönade norska fantasyfilmen *Jakten på det gyllene slottet* 2019.

Men varför heter slottet Soria Moria?

Sagan hör till dem som Peter Christen Asbjørnsen och Jørgen Moe samlade in under långa resor bland bönder, jägare och skogsfinnar i Norge och publicerade i en bokserie *Norske folkeventyr* på 1840-talet.

Benämningen på slottet ligger så nära finskans *suuria muuria* (stora murar, på dagens standardfinska *suuria muureja*) att det är svårt att tro att det är fråga om en slump. Vad kännetecknar slottsliknande byggnader om inte just stora murar?

SVENOLOF KARLSSON

Theodor Kittelsen /Google Art Project

Soria Moria slott. Namngivet av norska skogsfinnar?

John-Björn Huber, Historiska museet/SHM, (CC BY 4.0)

Svärdmätning på bildsten.

Det fornsvenska Österbotten

Det finns en hel del fornsvenskt i Österbotten, både äkta och falskt.

DET MEST ÄKTA är förstås våra dialekter, som ju har bevarat många språkdrag som sedan hundratals år har varit försvunna ur svenskt standardspråk.

Fornsvenska drag är till exempel kortstavigt uttal i ord som *vara*, *lakan* och *håll*, bevarade överlänga stavelser (lång vokal + lång konsonant) i till exempel *ly:ss* 'lyssna', bevarade fornsvenska diftonger i *bein* 'ben', *brö-ut* 'bröt' och *röir* 'rör; vass', bevarat a framför *ng* och *ld* i *lang'* 'lång' och *hald* 'hålla'.

Också våra ortnamn innehåller en hel del fornsvenskt, även om flertalet namn inte kan åldersbestämmas. Namn som *Vit-mossen* och *Bergforsen* kan lika väl vara urgamlas som tillkomna i sentid.

ETT ANNAT EXEMPEL är österbottniska bebyggelsenamn som bygger på fornsvenska personnamn som sedan länge övergetts.

De flesta av namnen kan inte med säkerhet föras längre tillbaka än till mitten av 1500-talet då de första jordeböckerna upprättades. En del av dem kan ändå vara betydligt äldre, eftersom förnamn ofta gick i arv inom familjen.

Asmund Hendersson som nämns som husbonde på *Åsmus* i Karleby i mitten av 1500-talet kan ha haft en förfader med samma namn redan i fornsvensk tid. Intressant i sammanhanget är att namnet *Asumundaby* är känt från Karleby redan på 1300-talet.

Här följer några numera obrukliga fornsvenska personnamn (med moderniserad stavning) som lever kvar i nutida bebyggelsenamn: **Budde** (*Budd*,

Vörå), **Fridlev** (*Frill*, Nykarleby), **Grim** (*Grims*, Vörå), **Halvard** (*Halvar*, Malax), **Halvdan**, (*Haldin*, Korsholm), **Härlev** (*Hällis*, Karleby), **Tyrgils** (*Tylli*, Karleby). Bland bynamnen hittas fall som **Gere** (*Gerby*), **Signjut** (*Singsby*), **Thörger** (*Töjby*) och **Berte** (*Bertby*).

Bynamnen är vanligtvis äldre än hemmansnamnen, eller åtminstone är de bättre belagda i urkunderna. Jag har bläddrat i Lars Huldéns arbete *Finlands-svenska bebyggelsenamn* (2001) och sorterat ut österbottniska namn av svenskt ursprung som förekommer i skriftliga källor före 1526, det år som av språkhistorikerna brukar användas som gräns mellan yngre fornsvenskt och äldre nysvenskt språk. Så här ser resultatet ut, räknat från norr till söder:

Karleby (**Karlaby** ca 1375), *Bertby* (**Berteby** 1514), *Gerby* (**Gera-byn** 1474), *Jungsund* (**Juncksund** 1440), *Karperö* (**Karperö** 1440), *Staversby* (**Stogerby** 1484), *Toby* (**Toffweby** 1504), *Vikby* (i **Wikom** 1440), *Voitby* (**Woitby** 1444), *Korsnäs* (**Kårsnäss** 1442), *Bäckby* (**Bäckieby** 1442), *Finby* (**Finby** 1442), *Nämpnäs* (**Nämpnäs** 1442),

Rangsby (**Rawaldzby** 1442), *Yttermark* (**Yttermark** 1443), *Lappfjärd* (**Lappafærd** 1303).

Fornsvenska personnamn förekommer dessutom i ett antal hemmansnamn. De här namnen utgör en bråkdel av vårt förråd av bebyggelsenamn, men de bekräftar antagandet att västra Korsholm och Närpes har varit tidiga österbottniska bebyggelsecentra.

DET OÄKTA fornnordiska är särskilt framträdande bland namnen på ungdomslokaler, mest i södra Finland (*Valhalla*, *Heimdall*, *Gjallarhorn*). I Österbotten är typen ovanlig, men vi har åtminstone **Framnäs** i Öja, ett namn som är hämtat ur Esaias Tegnér's vikingaepos *Fritiofs saga*.

Till den fornnordiska gruppen hör dessutom folkhögskolan **Breidablick**, en föregångare till det nutida *Norrvalle*. Breidablick var i den nordiska mytologin den gode guden Balders vackra boning. Namn av den här typen hör samman med ungdomsförenings- och folkhögskolerörelsens svärmeri för nordisk mytologi och forntid.

De svenskar som flyttade

över till Österbotten från och med 1200-talet (tidpunkten är omdiskuterad) var kristna. Det finns därför inga entydiga spår av fornnordisk religion i vårt ortnamnsskick. Vi saknar så kallade sakrala ortnamn av det slag som är talrika i Sverige och övriga Norden, alltså namn på -vi, -harg, -lund, ofta med ett gudanamn i förleden: *Odensvi*, *Torshälla*, *Frötuna* och *Ullared*.

Det närmaste det fornsvenska vi kan komma är namnen *Frösön* och *Torsön* i skärgården utanför Nykarleby. Namnen tolkades av den äldre namnforskningen som vittnesbörd om hednisk gudatro (gudarna Frö/Frej och Tor), men modernare forskning avvisar tanken, bland annat med hänvisning till den lokala topografin: öarna har historiskt sett legat mycket lågt över havsytan, eller till och med under den under hednisk tid.

Öarna har inte heller varit byggda och odlade, och de har alltså inte de kännetecken som är utmärkande för Sveriges forntida kultplatser med gudanamn i förleden. I stället har den senare forskningen anknutit namnen

till personnamn: *Frösön* till **Fröger** eller **Frösten**. *Torsön* till **Thore** eller **Thord**.

Det har också föreslagits att namnen kan vara ett invandrat par från Sverige. De kan kanske mer eller mindre skämtsamt ha applicerats på de två österbottniska öarna.

VAD GÄLLER DE fornnordiska gudarna har många äldre läsare i sin barndom kanske omedvetet åkallat en sådan, närmare bestämt den listige *Loke*. När man tappade en mjöltkand skulle man nämligen kasta tanden i utrymmet mellan den öppna spisen och väggen samtidigt som man läste en besvärjelse. Så här lät det för min del hemma i Karleby: *låkk låkk dze: me en beintann så få:r du en golltann*.

Liknande ramsor är allmänt spridda i Finland, Sverige och Norge. Jag kopplade helt naturligt ihop ramsans *lock* med spindelbenämningen *lock*, men i själva verket lär det vara hednaguden *Loke* som åsyftas.

En annan gud som förekommer i en del ord och uttryck är åskguden *Tor*.

När *torgubbarna* (åskmolnen; Esse) hopade sig och åskan dundrade kunde man säga att *to:r å:ker* (Karleby, Nedervetil) eller att *to:r ga:r* (norra och meller-

sta Österbotten). Ett häftigt åskväder kunde kallas *to:ri:l* (norra Österbotten), blixterna var *to:rel-dar* (Pedersöre, Purmo). I värsta fall kunde *to:rn slå: ne:r* (Esse).

Upphittade stenåldersredskap kunde i äldre dialekt kallas *to:r-viggas* (norra Österbotten och Replot) eftersom de ansågs ha varit föremål som Tor hade lämnat efter sig när han lät åskan slå ner. Till formen sades de likna brynstenar: *to:rviddsi* var *såm in sändö* (Esse).

Liknande termer har varit vanliga över hela det svenska språkområdet, men lika litet som veckodagsbenämningarna *tisdag*, *onsdag*, *torsdag* och *fredag* (med gudanamnen **Tyr**, **Oden**, **Tor** och **Frej** i förleden) vittnar de om fornsvensk gudatro i Österbotten.

PETER SLOTTE

Peter Slotte, tidigare huvudredaktör för den finlandssvenska dialektordboken.

Guden Tor lever kvar i dialektuttryck som to:reldar och to:rvinggar.

Ord på r

Ordbok över Finlands svenska folkmål är en outtömlig källa för den dialektintresserade.

Nedan några utdrag av ord som börjar på bokstaven r.

Ralla

rall

skvallra, babbla, prata strunt
Do vill bara sit o rall i la me tjärn-gona to. (Vörå)

He va så rållot skri:va så an vila int fösta: i.

Rapog

rapå (Karleby), **rapo** (Kronoby-Munsala)

gyttig; träckig; smutsig
He va so rapot ett gatona i sta:n so he skvetta po tsärro. (Pedersöre-Purmo)
To ha:r so rapo skooa. (Jeppo)

Repa

Repa, **räpa** (norra Österbotten), **rip** (Oravais, Vörå), **rie:p** (längre söderut)

– göra repor
– riva eller slita (i något); hugga eller rycka tag
– få (något) att brista eller gå sönder; riva något i stycken
Bo:ni repa stso:rtö sonder. (Pedersöre-Purmo)
– i konstruktion med "till" för att ange att något görs hastigt
Repa til no bara! (Nedervetil)
He repa til bara me sama (åskan brakade). (Esse)

Jämför med **rä:ppo**, eländig, medfaren.
To ha: so rä:ppo kle:der. (Jeppo)

Rojva

roiv (Karleby-Vörå), **royv** (Pedersöre-Purmo)
rumla, leva om, svira; härja
So dem je yu:t o roiva no å:tår. (Vörå)

Ha råiva å dzi så hå:lt så ja tänkt int årk må: heldår. (Esse)

Rolla

roll (Kronoby-Jeppo)

– skvallra, sprida rykten; pladdra, prata strunt
– fantisera; ljuga; i förbindelse med "ihop": röra ihop eller trassla till något.
Ti rälla til heila vävin. (Jeppo)
Rollbokk, struntprat. (Munsala)

Jämför med **rollr'i:**

struntprat; oanständig prat. (Esse)

Rollog

rållo

slarvig, otydlig
He va så rållot skri:va så an vila int fösta: i. (Nykarleby)

Räkel

räkel (Öja), **retsil** (Pedersöre-Purmo), **rätjil** (Vörå)
lång och ranglig person, drasut
Teide närpesan je la:ng räklan. (Replot)

Notera att detta bara är kortfattade utdrag ur ordbeskrivningarna. Se närmare på <https://kaino.kotus.fi/fo/>

lokala krafter

Eva-Stina Kjellman

Bäst av alla jobb hittills

Vid det här laget har Erik Laggnäs sett det mesta inom elbranschen, från egnahemshus och fabriksmiljö till båtar och lastbilar. Nu är han linjemontör, och det är det bästa jobbet hittills.

EFTER ATT HA VARIT inhyrd montör i ett år via en elinstallationsfirma tvekade Erik Laggnäs inte, när Nykarleby Kraftverk behövde en ny linjemontör. Han sökte jobbet, fick det och nu ett år senare är han fortfarande nöjd med beslutet.

När vi träffas har han precis kommit tillbaka till kontoret och passar på att tömma bilen på lite extra utrustning som inte behövts.

”Just nu håller vi på att reparera en linje mellan centrum och Andra sjön som skadades i stormen, och det är

just den delen av jobbet jag tycker mest om – att få vara utomhus och ofta till och med ute i naturen.”

För Erik, som är van att koppla el i hus, har det krävts en del inskolning.

”Efter så pass många år i branschen trodde jag att jag kunde en hel del, men detta är något helt annat”, säger han.

lektris-
gänget

Erik Laggnäs är hemma från Mo-näs, men bor numera i Sandsund, Pedersöre. Han fick sin yrkesexamen som elektriker år 2009, och har jobbat i branschen sedan dess. Jobbet på Nykarleby Kraftverk slår trivselmässigt ut alla tidigare jobb, säger han.

Som linjemontör är det också betydligt mer kraftfull utrustning du jobbar med. Fortfarande har han inte har koll på precis allt, men eftersom montörerna ofta jobbar i par känner Erik sig ändå trygg.

Dessutom jobbar hans äldre bror på lagret, så där är tröskeln att be om hjälp inte speciellt hög.

FÖR TILFÄLLET HAR Nykarleby Kraftverk sex linjemontörer och en lageransvarig. Teamandan är bra, det har varit lätt att bli en del av gemenskapen.

”Jag gillar också att det är så pass varierande arbetsuppgifter. Vi gör allt från att resa stolpar och dra kablar till att koppla och installera ny utrustning. Att installera nya transformatorer är till exempel fortfarande extra spännande.”

Och det är inte bara på jobbet det blir mycket utevistelse. Erik och hans fru har hittat en rutin: en kvällspromenad varje dag.

”Det blir ganska många timmar utomhus per dag för min del, men det sägs ju bara vara hälsosamt.”

SONJA FINHOLM

Hundra år sedan sämsta affären

DEN 17 JUNI i år har det gått exakt etthundra år sedan staden Jakobstad tog ett av sina sämsta beslut genom tiderna.

Stadens fullmäktige röstade detta datum 1926 nämligen emot ett förslag att köpa forsrättigheterna i Esse å i Björkfors.

Staden hade fått samma erbjudande tidigare och sagt nej. Nu var priset starkt rabatterat, vilket emellertid inte hjälpte.

Beslutet var anmärkningsvärt inte minst för att sex privatpersoner hade köpt forsrättigheterna för egna pengar mot ett förhandsavtal med staden om att sedan till denna

sälja forsrättigheterna vidare.

Saken kom att få ett bittert efterspel i rätten.

Stadsfullmäktiges nej var anmärkningsvärt också för att staden nödvändigt skulle ha behövt elen. Nu kom man att få leva med ett under-skott ända till den dag 1943, då elledningen från Harjavalta kopplades till stadsnätet.

I stället kom kraftverket i Björkfors att byggas av Terjärvfamiljen Albäck. Det blev en ekonomisk succé och kraftverket började beskrivas som ”Österbottens Imatra”.

Herrfors

Björkfors kraftverk under fornstora dar.

Var kommer vi alla ifrån?

Var har österbottningarna sina släktrötter? Nytt forskningsprojekt hoppas hitta svaret.

EN BILD SOM IBLAND används är att generna är det verkliga målet för det naturliga urvalet och att vi enskilda människoindivider bara är att betrakta som tillfälliga ”fordon” för att sprida generna vidare till nästa generation.

Man må tycka vad man vill om denna bild, men ingen kan förneka att generna är informationsbärare av vilka vi biologiskt sett är.

De facto har de senaste decenniernas DNA-forskning skapat en helt ny vetenskapsgren, vilken på många sätt tvingar fram en förändrad historieskrivning.

Ett sådant nytt område är fylogeografi, som betecknar hur man med genetiska data kan följa släktskap bakåt i tiden och koppla släktlinjerna till geografiska platser.

DET HÄR ÄR I KORTHET bakgrunden till ett projekt som med utgångspunkt i Terjärv nu på allvar börjat växa i storlek.

”Allt började med en ambition att bevisa – eller motbevisa – en gammal uppfattning på orten att släkten Rank, som brukat betraktas som den äldsta släkten i Terjärv, flyttat till regionen från den svenska sidan”, berättar Ola Österbacka, tidigare folkhögskolerektor och född i just Terjärv.

Ett test av en ättling i rakt nedsti-

gande led från Per Andersson Rank, som levde på 1400-talet, visade sedan att hans så kallade haplogrupp var av N-typ, vilket är den vanligaste haplogruppen bland finländska män och historiskt kommer österifrån. Den dominerande haplogruppen bland skandinaviska män är av I-typ.

En kortlekion om haplogrupperna går ut på att de gener som dessa representerar på den raka farslinjen överförs via den så kallade Y-kromosomen och på den raka morslinjen via mitokondrierna (mtDNA).

Baserat på mutationer i dessa gener kan man alltså dra slutsatser om hur nära släkt män är med varandra på farslinjen och hur nära släkt kvinnor

är med varandra på moderslinjen.

Kartan här intill ger ett spännande exempel på vad haplogrupperna kan berätta om ursprunget för dagens finländska män.

DET PROJEKT SOM Ola Österbacka är talesman för har nyligen utvidgats och preciserats och gått med som ett eget regionalt projekt inom föreningen Sällskapet för Genetisk Genealogi i Finland rf (fi: SUGES).

”Vi kallar oss region Central Ostrobotnia, vilket inte syftar på landskapet Mellersta Österbotten, utan ett odefinierat område i det österbottniska kustområdet – i första hand Karleby- och Jakobstadsregionerna, men även

Terjärvprofiler intresserade av projektet. Karl-Erik Lillrank, Tove Knutar-Sjöblom, Ester Viitanen och Ola Österbacka.

söderut mot Vörå och Vasa.”

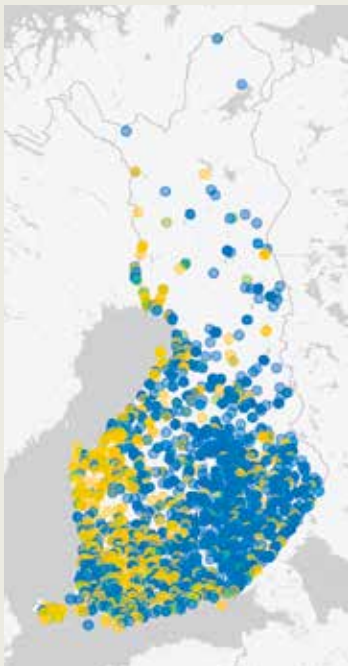
Ola Österbacka ser framför sig ett nära samarbete med den sydösterbottniska avdelningen av SUGES, som aviserat DNA-testverksamhet inom ett område från Kortesjärvi i söder ända upp mot Uleåborgsområdet.

”Det här är en väg till en helt ny kunskap om vår region och hur våra anfäder rört på sig”, säger Ola Österbacka och hoppas att Terjärvinitiativet ska väcka stort gensvar.

SVENOLOF KARLSSON

bebodda regionerna i Finland. Det indikerar starkt att här fanns en mycket tidig närvaro av I-män, långt innan den medeltida kolonisationen av kustområdena från det som i dag kallas Sverige.

Kartan är sammanställd av Jari Kinnunen, som är född i Pihtipudas men uppvuxen i Halland, Sverige. Förutom att Jari är projektledare i Central Ostrobotnia-projektet har han ställning som administratör i Family Trees DNA-projekt för haplogruppvarianterna N-Z1933 och N North Eurasia. Under de senaste fem åren har han genomfört en analys av Y-DNA-haplogrupperna I, N och R i området Fennoskandien vilken till dags dato omfattar omkring 15 000 publika resultat.

Närvaro i varje rörelse

Dansglädje i Härkäneva skola, Toholampi. Jenna-Riikka Mäkinen instruerar från vänster Vilja Nylander, Adele Remesaho, Fanni Lehtonen, Minea Linna och Serafiina Toivola.

Dans är glädje, gemenskap och ett tillstånd då livet bara flyter fram, säger danspedagogen Jenna-Riikka Mäkinen i Toholampi.

När folkdansläraren Jenna-Riikka Mäkinen packade sina saker och flyttade från Hollola i Södra Finland till Toholampi i juli 2024, tog hon med sig något både helt vardagligt och samtidigt lite magiskt: dansen. Inga scenljus eller snabba, svepande steg, utan den stilla vissheten om att rörelse får människor att må bättre och hitta varandra.

Toholampi har tagit emot Jenna-Riikka varmt. Barn- och ungdomsgrupperna fylldes direkt, och att undervisa en gång i veckan i två grupper har känts helt rätt. Tavastländsk långsamhet och österbottnisk rakhet har mötts utan problem.

”Det har varmt mitt hjärta att se hur mycket man har längtat efter dans här. Barn och unga är modiga och vågar prova något nytt. Här är människor nyfikna på riktigt. När någon

frågar vad jag arbetar med, så är det uttryck för ett äkta intresse — inte *small talk*.”

JENNA-RIIKKAS barndomshobbyer varierade från sagobalett till ishockey — en sport hon drogs in i i pappans fotspår. Hon tycker att hockeys *flow* och lagkänsla på ett överraskande sätt ligger nära dansen.

”Man måste kunna läsa helheten i rörelsen och reagera tillsammans. Skillnaden är att man i dansen inte har en motståndare. Känslorna svallar inte på samma sätt. Jag spelade ishockey när jag var åtta, men morgonträningarna på helgerna började kännas tunga. Mamma såg en folkdanskurs i tidningen och sedan var jag fast.”

Med åren kom teatergrupper, teaterlinjen vid folkhögskolan, sommarteaterproduktioner och till slut studier vid yrkeshögskolan i Uleåborg in i bilden. Dansen fick sällskap av musik, scenframträdande och konst — och framför allt tanken att man faktiskt kan påverka genom rörelse.

I TOHOLAMPI undervisar Jenna-Riikka för närvarande två barn- och ungdomsgrupper en gång i veckan. Deltagarna har snabbt fyllt grupperna, och energin räcker till. På lektion-

nerna märks en livsbejakande inställning: rörelse är roligt, utvecklande och hör till alla.

”Dans är mycket mer än bara rörelse. Den stärker det kreativa tänkandet, förmågan att uttrycka sig och de sociala färdigheterna. På danslektionen får man sveltas och man får vara röd i ansiktet. Då vet man att man har jobbat.”

På Jenna-Riikkas lektioner tränar man rörlighet, kroppskontroll och grundkondition — och alldeles omärkligt utvecklas också koncentrationsförmåga och mod.

”Många unga sitter mycket i dag. Därför smyger jag in små uthållighetsmoment i lektionerna. Inget skrämmande — men nog blir man andfådd ibland.”

Ibland ingår även gamla danser ur Tanhuvakka, en finländsk folkdansbok med samlingar från hela landet. Den berättar mycket om olika regioners danstraditioner och hjälper samtidigt till att hålla traditionen levande.

MÅNGSIDIGHET är självklart för Jenna-Riikka. Traditionell dans rinner ut i showdans, pardans, balettens grunder och nutida dans — färdigheter hon samlat både genom utbildning och eget intresse.

”Jag ser världen genom traditionerna, men jag vill också ta in det nya. Traditionellt och modernt utesluter inte varandra.”

Också vetenskapen stöder dansen. Denna handlar inte bara om konst och känslor — dess effekter syns också i hjärnan. Hjärnforskning har visat att dansen har stora fördelar jämfört med andra träningsformer med samma belastning.

Dansens hjärnhälsoeffekt bygger på att hjärnans neuroner hittar nya kopplingar. Eller att de befintliga inte förtvinar lika snabbt.

Dans aktiverar också hjärnans belöningssystem, skapar välbehag. Detta är särskilt viktigt till exempel i rehabilitering.

Den goda känsla som belöningssystemet ger gör att man orkar försöka mer, även om steg eller rytm känns utmanande.

JENNA-RIIKKAS vardagsrytm formas av dansen och av arbetet på Lylyn Pisara samt på Finn Spring, där hon jobbar med städning — ett fysiskt arbete som ger balans och rörelse i vardagen.

”I städjobbet blir det lätt 10 000 steg om dagen, så man behöver inte fundera på träningen separat.”

Det nya hemmet ligger idylliskt vid en å, mitt bland öppna åkrar.

”Här får man anstränga sig lite mer för att göra olika ärenden, om man ska till butiken eller till fritidsaktiviteter. Men det är en del av charmen. Det finns inget oväsen, och ingen illusion av stress bara för att allt inte ligger tio minuter bort.”

Toholampibor har uttryckt önskemål om nya kurser, och Jenna-Riikka funderar på till exempel en nybörjargrupp för vuxna eller familjekurser.

”Viktigast skulle vara att dansen skulle kännas som något som hör hemma i vardagen. Inte som en märkvärdighet.”

En gång i månaden reser Jenna-Riikka till Hollola för att undervisa folkdans och samtidigt träffa gamla bekanta. Det håller henne nära sina rötter, precis som den nationaldräkt från Hauho som hon ärvt: röd yllekjol, mörkblå livstykke och vit blus.

”Den berättar var jag kommer ifrån. Traditionen följer med, vart livet än tar en.”

JENNA-RIIKKA Mäkinens examensarbete *Kehollisuuden kautta onnistumiseen* (Att nå framgång genom kroppslighet) undersöker jagstyrka och självstabilitet genom konkreta kroppsliga övningar.

”Jag ville ge lärare enkla verktyg. Hur kan en andningsövning, en liten rörelseserie eller en rytmpromenad öka elevens känsla av ’det här klarar jag’.”

Jenna-Riikka drömmer om en egen dansproduktion där folkdans möter livemusik. ”Det vore fantastiskt att sätta ihop ett pro-

Dansen är Jenna-Riikka Mäkinens liv.

jekt med musiker och professionella inom folkdans. Jag skulle vilja samla proffs och skapa ett verk där traditionen syns men inte begränsar.”

Jenna-Riikka uppträder gärna också själv, om hon bara hinner. Till exempel på Kaustinen Folk Music Festival i gruppen Kuromarja, där finländskt arkivmaterial — de gamla danserna i Tanhuvakka — vävs samman med ny, experimentell rörelse.

”Man kan säga att det är fusionerad folkdans. Traditionen andas och lever i tiden.”

OCKSÅ PRIVATLIVET har funnit sin form. Jenna-Riikka träffade sin sambo, som bor i Toholampi, våren 2024.

”Det var bara så trevligt att vara tillsammans, så vi tänkte: Varför inte flytta ihop”, säger Jenna-Riikka med ett skratt.

Och så blev den tavastländska Jenna-Riikka österbottning.

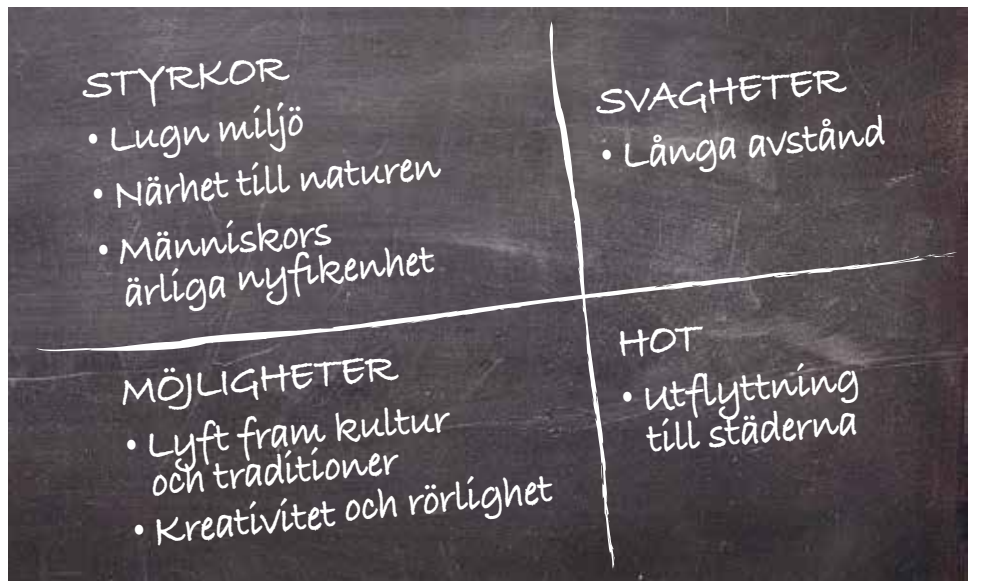
”När vi lärde känna varandra upptäckte vi en lustig sak. Vi hade studerat i Uleåborg samtidigt och bott nästan som grannar utan att någonsin träffas. Våra cyklar hade stått i samma förråd.”

Nu bygger Jenna-Riikka ett liv där konst och landsbygd går hand i hand.

”Mitt mål är att kunna leva på konsten och hålla kulturen levande också här.”

”Jag vill uppmuntra alla att prova på dans med öppet sinne. Dans är glädje, gemenskap och ett ögonblick då livet känns som att det flyter fram. Även om varje steg inte alltid är helt enligt boken.”

SUSANNE STRÖMBERG

Jenna-Riikka Mäkinens swot-analys av Österbotten.

Aino återvände till livet

En alldeles vanlig januarimorgon i Haapajärvi. Plötsligt störtar en långtradare fram. **Aino Selkäinaho** hinner bara tänka att hennes liv varit vackert. Nu tio år senare berättar hon om den långa resan tillbaka från dödens närhet. "Det är ett mirakel att jag är här."

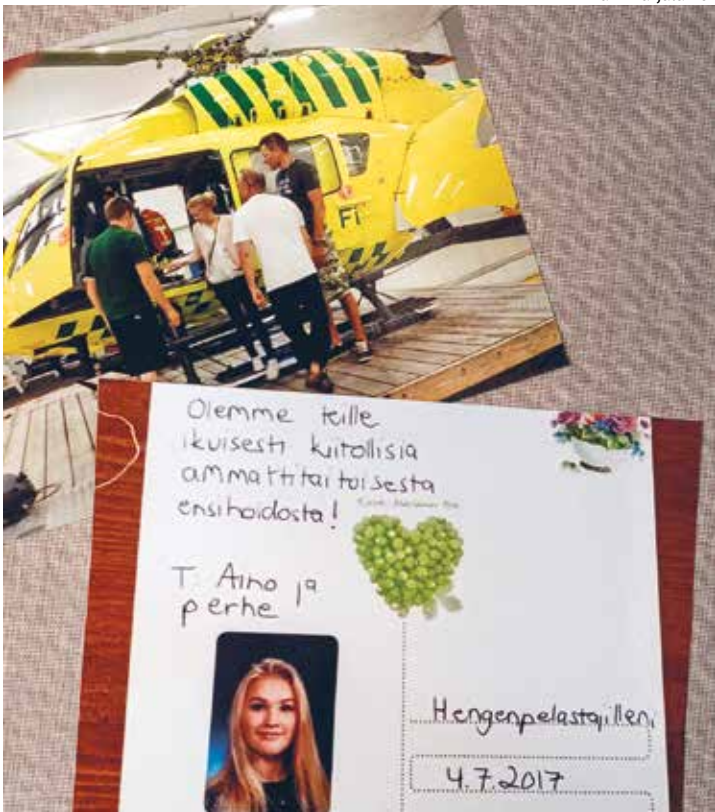
Aino Selkäinaho blir ompysslad av systerdottern Amanda Kivioja.

”Jag såg ett ljussken i sidorutan och hann tänka: Nu dör jag.”

Aino Selkäinahos fotoalbum

Aino under sedering på intensivavdelningen i Uleåborgs universitets-sjukhus efter olyckan.

Päivi Karjalainen

Ainos tack till räddningspersonalen året efter olyckan.

Det är dunkelt i Aino Selkäinahos lägenhet. Persiennerna är neddragna och gardinerna fördragna. På öronen har Aino brusreducerande hörlurar. Hon är klädd i mjuka och varma kläder. Hon fryser. Det beror delvis på dålig perifer blodcirkulation och delvis på förlamningar.

När hon är trött och har huvudvärk hjälper det bäst att avsluta alla tänkbara stimuli som belastar hjärnan.

Aino lever med konsekvenserna av en allvarlig hjärnskada och epilepsi. Hon försöker planera balansen mellan vila och belastning så att dagar som denna inte ska uppstå. Men i praktiken går de inte att undvika helt.

”Jag kan vakna en morgon, känna igen smärtan och konstatera att den här dagen blir ingenting. Det är ingen idé att ens försöka. Då tillbringar jag hela dagen i mörker och sover.”

ÅRET ÄR 2016. En nästan trettio graders kyla biter i kinderna denna vardagsmorgon i januari i Haapajärvi. Klockan är strax före åtta. En skoldag väntar.

Sextonåriga Aino är på gott humör och förväntansfull — och det finns en speciell anledning: veckan därpå ska hon resa till Afrika tillsammans med sin klass. Kvällen innan har hon framför spegeln provat en orange klänning, som mamma köpt inför resan.

Storasyster Viivi, ett år äldre än Aino, har sovit nära grovköket, där torktummlaren just då signalerat att den är klar. Innan Aino går till skolan ber Viivi henne stänga av den. Det gör Aino, var efter Viivi åter drar täcket över huvudet.

Den här morgonen är det, som ofta, mormor som skjutsar barnbarnen till skolan. Aino kliver in i bilen tillsammans med sin lillasyster och lillebror. Hon sätter sig på höger sida i baksätet. Av någon anledning tar hon inte på sig säkerhetsbältet.

I familjen Selkäinahos finns fyra barn. Tre av dem åker alltså till skolan med mormor denna

morgon. Sträckan är ungefär en kilometer.

BILEN STARTAR. Efter uppfarten svänger den ut på landsvägen, Elämäjärventie. Den snötäckta vägen är hal. Efter några hundra meter kommer bilen fram till nästa vägskein. Plötsligt störtar en långtradare rakt emot dem. Allt händer så snabbt att ingenting går att göra.

”Jag såg ett ljussken i sidorutan och hann tänka: Vilket vackert liv. Nu dör jag”, säger Aino.

Hennes huvud slår i passagerarsätet och sidorutan. Medvetandet slocknar omedelbart. Mormor och lillasyster klarar sig med brutna armar. Lillasyster får också en mindre hjärnblödning, men den kan lyckligtvis stoppas. Lillebror får jackan sönderriven.

VIIVI HADE JUST somnat om när hon vaknade av sirener. Genom vardagsrumsfönstret syntes blåljusen.

”Det var ambulanser, brandmän och polis på vägen. Jag blev paralyserad. Jag gick inte ut. Jag klarade inte av det”, berättar hon.

Pappa hade åkt från jobbet till olycksplatsen. En stund senare kom han hem, helt knäckt.

”Pappa förklarade att jag inte behövde gå till skolan på ett tag. I det ögonblicket förstod jag att något riktigt allvarligt hade hänt.”

Aino transporterades med ambulans till Kärsämäki, till ett fält där en ambulanshelikopter kunde landa. Därifrån flögs hon till Uleåborgs universitetssjukhus. Ingen visste om hon någonsin skulle vakna igen.

På intensivvårdsavdelningen hölls Aino nedsövd i tre veckor. Det ena ögat öppnades bara till en smal springa, det andra inte alls. Pekfingret på höger hand var den enda del på kroppen som rörde sig.

Läkarna konstaterade en mycket allvarlig hjärnskada, omfattande förlamningssymtom och skadade axoner — de långa utskott från nervcellerna som leder signaler mellan hjär-

Päivi Karjalainen

nans olika delar. Allt syntes inte på magnetbilderna. Tillståndet var kritiskt.

AINOS HJÄRNA svullnade. Ett instrument för att mäta hjärntrycket borrades in i skallbenet för att följa trycket i kraniet. Det gav ingen effekt.

Därefter gjordes en kranioplastikoperation — pannbenet i skallens främre del togs bort helt och lades i frysförvaring. Men inte heller detta ingrepp sänkte hjärntrycket.

Först när ett dränage placerades mellan hjärnkamrarna och ryggmärgsvätska kunde tappas ut började trycket sjunka.

När Aino till slut vaknade var världen främmande. Hon visste inte var hon var, och inte heller vilka människorna runt henne var.

”Jag såg bara konturer. När jag sedan kände igen mamma och pappa förstod jag att något fruktansvärt hade hänt. Jag kände

desperation. Även om man förklarade det som hänt för mig gång på gång, mindes jag ingenting. Mamma visade mig mitt ansikte i spegeln och drog med fingret längs operationsärran medan hon beskrev ingreppet.”

DE VECKOR som följde blev extremt kritiska. Ainos kropp var helt förlamad, utöver att hon drabbats av den svåra hjärnskadan.

De flesta av läkarna förutspådde att Aino skulle förbli sängbunden resten av livet. Det talades inte om att gå, inte om att tala, inte om ett självständigt liv.

Först efter två månader började svullnaden i hjärnan lägga sig. Då genomfördes ett ingrepp som låter nästan ofattbart: det borttagna skallbenet togs ur frysen och opererades tillbaka på plats.

VIIVI MINNS hur ångestfyllt det var att besöka Aino första

Viivi Kivioja ger minstingen Victoria mat. På soffan vilar syster Aino med Victorias storasyster Amanda.

gången. Egentligen var det ångestfyllt varje gång.

Aino låg omgiven av slangar i alla möjliga riktningar, med ett ständigt pipande och surrande runt sig.

”Jag var i sådan chock att jag inte förstod hur allvarlig situationen var. På grund av det höga hjärntrycket behövde besökarna vara tysta. Jag tittade på Aino och hoppades att hon hörde att jag var där, trots att jag inte sa någonting”, säger Viivi.

Samtidigt som hon kände räds-la, ovisshet och en djup känsla av maktlöshet kände Viivi ändå lättad: Aino levde. Ätminstone i dag. Om morgondagen visste ingen något.

Aino tog sig igenom den kritiska fasen. Den första delsegern var när hon kunde kopplas bort från respiratorn. Eftersom hon hade förlorat sin talförmåga kommunicerade hon med blicken och med pekfingret på höger hand — den enda kropps-

del som fortfarande gick att röra.

”Jag kunde läsa vissa ansiktsuttryck, särskilt mammas. En dag ville familjen testa om jag förstod vad man sa. De sa: ’Aino, titta på fönstret, titta på din syster.’ Och det gjorde jag. Då förstod de att jag uppfattade tal.”

Det var den andra delsegern. Ainos första ord efter olyckan var ”ja”. Det kom efter tre månader.

”Pappa visade ett gammalt fotografi där jag var klädd i mormors klänning på ett ganska toktigt sätt. När pappa frågade något om klänningen svarade jag ’ja’. Alla hoppade av glädje — jag hade ju varit stum så länge. Talspärren släppte”, skrattar Aino.

Det var den tredje delsegern. Därefter började Aino långsamt men säkert uttala enstaka ord.

FÖRÄLDRARNAS SMÄRTA och oro över sitt barns öde efter en sådan tragisk olycka går knappt att föreställa sig.

Tidigare hölls känslorna inombords, men nu kan de delas – när som helst.

Päivi Karjalainen

Ett armband informerar om Ainos epilepsi, och Ouraringen håller koll på hennes hälsotillstånd.

Ainos mamma flyttade genast efter olyckan till ett patienthotell i Uleåborg. Under fem månader besökte hon sin dotter varje dag. Hon tvättade henne och kammade den långa fläta som läkarna, på mammans begäran, hade lämnat kvar mitt bak på Ainos huvud. Resten av håret var snaggat med millimeterlångt skär.

Mamman pratade mycket med Aino – till och med på engelska, för att stimulera hjärnan. Hon spelade låtar av dotterns favoritartist Adele.

Aino behövde lära sig praktiskt taget allt på nytt. Till och med att svälja. Både svalgmusklerna och övriga muskler aktiverades genom elektrisk stimulering.

Även här var mamma uppfinningsrik. Inför mellanmålet skrev hon alternativen på ett papper: skinka, ost eller yoghurt? Aino valde sedan genom blicken, när mamma pekade på rätt ord.

HEMMA I HAAPAJÄRVI fick vardagsrutinerna göras om. När pappa var på jobbet dagtid tog

Viivi ett större ansvar för hushållet och de yngre syskonen. Samtidigt surrade en tung tanke i huvudet: hon var den enda i syskonskaran som inte varit med i olyckan. Varför hade just hon skonats? Viivi grubblade över det och kände skuld.

Aino tog sig igenom intensivvården och den neurologiska avdelningen. Därefter började rehabiliteringsperioden. Först då kunde hon på allvar överblicka sin situation.

”Det som oroade mig mest var om jag någonsin skulle återfå min funktionsförmåga. Jag gjorde hela tiden mitt bästa och fokuserade framför allt på nuet. Inte på oro. Inte på det förflutna, och inte på framtiden”, säger Aino.

Långsamt skedde framsteg. Terapeuterna aktiverade händerna, nervsignalerna vaknade och kontakten nådde småningom ända upp till hjärnan. Försiktigt började det se ut som om ett mirakel var på väg. Aino skulle trots allt inte förbli sängliggande.

EFTER ETT HALVÅR på sjukhus fick Aino flytta hem permanent. Till en början använde hon rullstol, men den ersattes snabbt av rollator.

Familjen var överlycklig över att Aino var där hon hörde hemma. Ofta sminkade Viivi henne och gjorde i ordning hennes hår. De tittade på gamla fotografier, där Aino syntes i stallet och till häst. Ridningen hade varit hennes allra käraste fritidsintresse.

”Efter olyckan ville jag göra vanliga tjeigrejer med Aino, sådant som vi brukade göra innan”, berättar Viivi.

Rehabiliteringsperioderna på Validia i Helsingfors tog nu fart på allvar. Aino försökte återvända till gymnasiet följande höst, men tröttheten efter hjärnskadan gjorde studierna alltför tunga. Hon bytte till en djurvårdsutbildning i Kannus. Djur har alltid legat Aino varmt om hjärtat.

En assistent var med under hela skoldagen och hjälpte till med de fysiska momenten. Skolan var mer praktiskt inriktad och fungerade bra för Aino. Hon tog examen.

Viivi berättar att olyckan tog ifrån henne den ungdomliga känslan av odödlighet.

”Jag förändrades så att jag alltid är beredd på det värsta. Psykiskt finns traumat kvar hos oss alla i familjen. Än i dag händer det att vi, när vi hör en ambulanssiren, ringer runt för att försäkra oss om att alla närstående mår bra”, säger Viivi.

Efter allt som hänt har systrarnas relation fördjupats. De står varandra mycket nära. Liksom hela familjen.

”Men en hjärnskada förändrar förstås en människa. Aino kan bli snabbt trött och se saker mer svartvitt då. Men hon är fortfarande samma Aino”, säger Viivi.

EPILEPSI UPPSTÅR ofta som följd av hjärnskador. Ainos första anfall kom fem år efter olyckan, 2021. Det andra ett par år senare. Det var ett livshotande grand mal-anfall, där kramperna avlöste varandra så tätt

att återhämtning inte hann ske.

”Det var oerhört skrämmande och pågick i tre timmar. Medvetandet försvann snabbt när anfallet började. Nästa gång jag vaknade var i en sjukhushiss, när jag kördes på säng på Uleåborgs universitetssjukhus”, berättar hon.

Aino stannade två dagar på sjukhus. Epilepsin fick man lyckligtvis under kontroll med fungerande medicinering.

”Epilepsin har gjort att jag lyssnar noggrannare på kroppens signaler. Det är bra att vara uppmärksam i alla situationer, så att man vet var man kan få hjälp om det behövs.”

Trygghet för Aino skapas av regelbundna rutiner, välfungerande medicinering och ett larmarmband runt handleden, som hon kan använda för att kalla på hjälp vid behov.

Aino bor ensam i en tvårummare i ett höghus i centrala Haapajärvi. En eller två gånger i veckan följer en assistent med henne till simhallen eller på skogspromenader. I naturen använder Aino stavar på grund av den ojämna terrängen.

”En gång i veckan går jag till gymmet. Jag sköter själv inköp och hämtning av mediciner. Jag lagar mat för en vecka i taget, tvättar och städar. Det enda jag inte får göra hemma är att kliva upp på en pall, till exempel för att hänga gardiner.”

Aino planerar sin vecka och sina fritidsaktiviteter utifrån sin ork. Ibland kan det därför gå veckor utan att assistenten kommer alls.

I dag lever Aino med sjukersättning. Till en början var det omtumlande.

”Men nu har jag vant mig. Jag är bra på att hitta på saker för mig själv. Jag simmar, bakar och sjunger i församlingens kör.”

AINOS GÅNG har blivit stadigare och snabbare. Det finns fortfarande vissa utmaningar i bäck-enstabiliteten och i att väns-ter fotled på grund av förlamningssymtom är stel och vrider sig inåt. Hon tränar regelbundet

Systrarna Aino och Viivi har med åren kommit varandra mycket nära, och Aino är en viktig person i Victorias och Amandas liv.

vägledad av en fysioterapeut. När tröttheten slår till behöver Aino lägga sig ner.

Den totala utmattningen kan komma av nästan vilken aktivitet som helst.

”När hjärnan blir trött blir mitt tal sluddrigt. Närminnet och koncentrationen är också utmaningar. Jag använder många minneslappar.”

Till slut har Aino accepterat sina fysiska begränsningar och neurologiska svårigheter. För en utomstående är hennes hjärnskada inte nödvändigtvis synlig. Ainos tal i långa, språkligt rika meningar låter helt normalt. Hon lyssnar mycket på poddar, till största delen på engelska, och har därför ett gott engelskt ordförråd.

Mamma ber ofta om Ainos hjälp i fråga om engelskt uttryck.

”Efter olyckan och min skada har jag förstås gått igenom ett

brett spektrum av känslor. Besvikelse, även bitterhet. Det som hände var naturligtvis fruktansvärt. Men man växer också som människa efter en så tung erfarenhet. Jag är tacksam för nåden att få vakna till en ny dag och försöker rikta min energi mot sådant som är uppbyggligt”, sammanfattar Aino.

VIIVI, NU MED efternamnet Kivioja, är i dag mamma till två barn och lever småbarnsårens intensiva vardag tillsammans med sin man. Hon bor fyra kilometer från Aino. Systrarna träffas ofta och besöker varandra regelbundet. Aino njuter av att vara moster – och gudmor – till Viivis barn.

”Det är helt fantastiskt och ett privilegium. Jag vet att jag är viktig för dem – och de för mig.”

Styrka hämtar Aino också ur sin kristna tro. ”Jag tror att den hjälpt mig att bli buren genom

allt detta. Hoppet är något som inte försvinner, även om allt annat skulle göra det.”

I dag kan Aino och Viivi tala öppet om olyckan. Det har tagit tid. Tidigare hölls känslorna inombords, men nu kan kärlek och oro delas – när som helst.

Även Viivis skuldkänslor har med åren lättat.

”Ändå kan tanken ibland dyka upp: Hade de kommit i väg tidigare till skolan om jag inte bett Aino stänga av torktumlaren? Hade olyckan kunnat undvikas då?”

VIIVI ÄR INNERLIGT tacksam över att Aino rehabiliterades till den punkt att hon kan bo själv och klara vardagen på egen hand, även om det förstås finns begränsningar och trötthet som följd av skadan.

”En hjärnskada syns inte alltid utåt eller i korta möten. Ainos epilepsi innebär också en stän-

dig oro, särskilt eftersom hon bor ensam.”

”När jag fick mitt första barn förstod jag vilken rädsla våra föräldrar levde i, när de inte visste om de skulle förlora Aino. Den insikten har hjälpt mig att njuta av de små vardagsögonblicken, när man vet att livet kan vändas upp och ner redan nästa dag”, berättar Viivi.

Det har nu gått tio år sedan olyckan. Det finns ett liv före och ett liv efter.

Aino säger att hennes liv i dag är gott och stabilt. Intresset för främmande språk och kulturer finns fortfarande kvar. I framtiden kan en resa till Spanien och dess sol, tillsammans med en vän, kanske bli aktuell.

SUSANNE STRÖMBERG

Skogsfinnarnas apostel

Björnskallar på en trädstam i storskogen. Under sin långa vandring i Värmland och Norge upptäcker **Carl Axel Gottlund** en savolaxisk värld. Han deklarerar strid mot överhetens rövarfasoner, gör en sensationell upptäckt om Sampo och går till historien som skogsfinnarnas apostel.

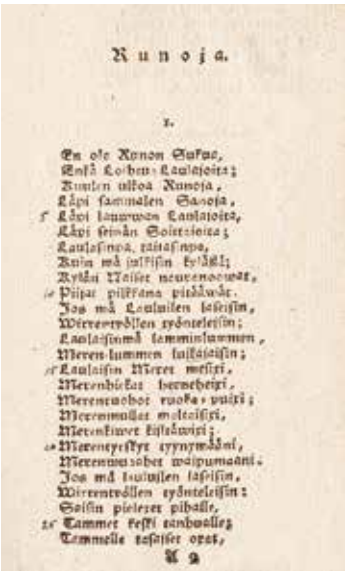
Carl Axel Gottlund, 25 år gammal, stannar upp inför björnskallar, som björnjägare fäst på en trädstam. Hans vandring genom Värmlands och - på den norska sidan - Solørs finnskogar blir dramatisk och till sist också politiskt känslig. Saukko, Huittu och Tipla är hans trogna följeslagare.

Till sist brister fördämningarna och de gamla männen börjar gråtande tala finska.

Carl Axel Gottlund i unga år, porträtterad av Gustaf Wilhelm Finnberg.

Carl Axel Gottlund kom att upptäcka Savolax två gånger — först i Finland, sedan i Sverige. Carl Axel föddes den 24 februari 1796 i Strömfors kapellansbol i östra Nyland, där hans far Mattias var präst. Fem generationer bakåt i tiden hade förfadern Mikael Skätte bosatt sig i trakten efter att av kungen ha förlä-

Ur *Pieniä runoja Suomen pojille ratoxi*, den första samling av folkliga finska dikter som getts ut överhuvudtaget.

nats en rytterigård. Som namnet antyder kom denne förfar från Skottland.

Modern Ulrika Sofia Orræus var född i Borgå, dotter till en av stadens lektorer.

Som nioåring hamnade Carl Axel i Jockas — det då allmänt använda svenska namnet på Juva — efter att fadern fått prästtjänsten där. Detta savolaxiska hjärtland med dess vattendrag, steniga backar, åkerplättar och rösen blev hans verkliga hembygd.

SOM FÖR DE FLESTA ståndspersoner vid denna tid var hemspråket i familjen svenska, men Carl Axel lärde sig också geditget ortens savolaxiska dialekt. Han uppmuntrades till detta av fadern Matthias, som under sina studier vid Åbo Akademi tagit intryck av dess berömde professor Henrik Gabriel Porthan och dennes djupa intresse för det finska språket.

Som fjortonåring, 1810, skickades Carl Axel till Borgå gymnasium och fick där smak för musikaliska aktiviteter, baler och jakt. Han lärde sig spela fiol hyggligt och flöjt väl.

Nästa anhalt blev Åbo Akademi, 1814. Nu fem år efter 1809–1809 års krig, då Sverige efter tjugo generationer plötsligt inte längre var hemland utan utland, handlade en stor fråga om identitet. Vem var man som rysk kejserlig undersåte?

Porthans intresse för finskan hade lett honom till den egendomliga runopoesin, som han lärt känna under resor i landet och beskrivit på latin i häften benämnda *De poësi Fennica*. Vad var dessa runors ursprung?

Frågan passade perfekt in i den romantiska megatrend som drog över Europa vid denna tid. Verkligheten skulle tolkas genom känslan, fantasin och sökande efter det ursprungliga.

I ÅBO KASTADE sig Carl Axel över alla skrifter han hittade om denna nya strömning och upptäckte bland annat tidskriften *Phosphoros*, utgiven av de tongivande akademikerna i Uppsala.

Under ett års paus i studierna ägnade sig Carl Axel i Jockas åt att systematiskt samla runodikter och annan folklig tradition, som fanns i socknen i rikliga mått. När han 1816 återupptog studierna — nu i Uppsala — förde han med sig i bagaget 150 besvärjelser, ett par hundra runor och mycket annat folkligt savolaxiskt material.

Under hemmaåret hade en idé växt fram, medan han under en rodd på Jukajärvi hört den kända runosångaren Mikko Torvelainen framföra en björnruna: "...om man ville samla de gamla nationalsångerna och av dem bilda en systematisk helhet — vare sig det blev ett epos, ett drama eller något annat — kunde därav uppstå en ny *Homeros, Ossian eller Nibelungenlied*..."

Långt före Elias Lönnrot beskrev han alltså idén att sammanställa runodikterna till ett nationalverk.

I UPPSALA HITTADE Gottlund snabbt själsfränder och fick ett prestigeuppdrag av fosforisternas organ Svensk Literatur-Tidning: att skriva en recension över boken *Finland och dess invånare*. Boken hade något år tidigare publicerats av professorn vid det då svenska universitetet i Greifswald, Friedrich Rühls.

Rühls var en auktoritet och Gottlund tvekade som ung student. Men då ingen svensk hittills hade gittat uppmärksamma boken — "till följd av okunnighet ej mindre i finska språket, än i finsk poesi och finsk mytologi, vilket åter var min starka sida" — åtog han sig saken.

Saken blev livsavgörande. Det blev en mycket lång recension, som publicerades löpande samtidigt som han skrev den, ett avsnitt per vecka. I samband med det åttonde avsnittet kom Gottlund att läsa ett bihang i Rühls bok, "Finska kolonisterna i Sverige och Norrige". Texten byggde på en serie artiklar som Porthan publicerat i Åbo Tidningar 1793. Gottlund:

Om de här kolonisterna hade jag förut aldrig hört ett ord. Jag avbröt därför arbetet med recen-

sionen och beslöt att själv först närmare ta reda på saken, innan jag gav mig att närmare granska andras uppgifter. Med ett ord, jag beslöt att personligen själv uppsöka dessa finnar.

INLEDNINGSVIS FRÅGADE Gottlund runt bland universitetets studenter om någon av dem någonsin hört om skogsfinnar. En enda svarade ja, sonen till en pastor i Dalarna. Det räckte för att Gottlund skulle åka i väg dit. Inför resan färdigställde han ett manus som skulle komma att bli klassiskt, en samling av runodikter som han samlat in i Jockas. Det blev till häftet *Pieniä runoja Suomen pojille ratoxi* ("Små dikter till Finlands gossars nöje"), den första samling av folkliga finska dikter som getts ut överhuvudtaget.

Alltför otålig för att invänta tryckleveransen åkte han i väg mot Falun, residensstaden i Dalarna.

Ditkommen stodo inga upplysningar att fås. Dock var det en gammal fru, som sade sig hava hört, att fordomdags några bönder i Svärdsjö genom socknens prästerskap sökt förskaffa sig finska biblar. Mera behövde jag icke veta, ty jag ställde genast min resa till Svärdsjö.

Här blev Gottlund gästvänligt emottagen av prosten Grooth och hans adjunkt. Prosten förnekade att någon rekvisition av finska biblar va rit i fråga, "så mycket mer som där i socknen ej funnos några finnar".

Visserligen fanns i socknen en så kallad finnskog intill Svartnäs bruk, "men några finnar finnas där numera icke", upprepade pastorn.

GOTTLUND STANNADE under gudstjänsten och blev inte klok på vad han såg.

Huru stor blev ej min förvåning, då jag under predikan såg halva församlingen, nämligen allt vad kvinnfolk hette, äta och mumsa. Väl såg jag icke, vad de äto, ty de böjde hufvudet ned varje gång de förde någonting i munnen; men sedan det var gjort, sutto de och

sågo prästen rakt i synen, under det de tuggade och munnen gick på dem allihop.

Kyrkväktaren berättar att de åter *tukko*a.

Vad är det för slag? frågade jag. Det är tukko; närmare besked kunde han ej giva mig. Prästen hade knappt nedkommit från predikstolen, förrän jag bad honom upplysa mig, vad som förstods med tukko. Han log och sade, det är tugg-kåda.

Uppenbart hade Gottlund tidigare inte stött på det finska bruket att tugga kåda, trots att detta är historiskt välbelagt, inte minst från Savolax.

Närmare bestämt var det fråga om grankåda, som först tuggades länge i munnen, för att den skarpa kådaktiga smaken skulle absorberas. Återstoden, som fortfarande var aromatisk, såldes "för att medels tuggning i munnen begagnas till ett slags tidsfördriv".

Prosten tillade att menigheten tuggade kådan för att inte somna under predikan, och för att inte skörbjugg skulle skada tänderna.

OTÅLIGT TAR SIG Gottlund vidare till Svartnäs, den ort som prästen nämnt. Ingen där ger sig ut för att vara finskspråkig. När han emellertid en längre stund envist försökt tala finska med en grupp äldre män, brister fördämningarna och de gamla börjar gråtande tala finska med den unge vandraren.

"Jag var omgiven av idel finnar, vilka alla tilltalte mig på ett språk som såväl till renhet samt korrekthet vida överträffade mitt eget", skriver Gottlund.

Skogsfinnarna i Dalarna var, åtminstone på dessa orter, alltså vana att inför omvärlden dölja sitt språk och sitt ursprung.

Även en annan sak väcker finnarnas förtroende. Dels går Gottlund med dem i bastu, dels tål han hettan lika bra som de.

Att jag hade tålt bastuvärmen så väl väckte den gamle mannens förtroende; enligt honom hade jag därigenom bäst visat att jag var en riktig finne. Han talade om detta även för andra, som därför med belåtenhet betraktade mig.

Nu börjar Gottlunds vandring på allvar.

Min kappsäck fastsurrades

i en träsadel på ryggen av en häst, som leddes av skjutsbonden, och efter vilken jag gick lös och ledig, med en skjut- eller resväska, bärande en liten fin lodbössa över ena axeln.

Denna lodbössa, berättar han, var förfärdigad av en österbottnisk bonde och så säker, "att man på nära håll, d. v. s. på 70 à 80 steg, kunde träffa sparven i ögat".

I KORTHET ÄR DETTA inledningen till Gottlunds första vandring i skogsfinnarnas spår, ett äventyr som inleddes den 27 juni 1817, finansierat av hans intresserade far. Efter tre strapatsrika månader i Dalarna återkom han till Uppsala i slutet av september.

En anmärkningsvärd uppteckning — Gottlund förstod inte först vilken dignitet den skulle komma att få — gjorde han den 30 augusti 1817 i Säfsnäs sockens kyrkoby, en socken som ännu bestod av "idel finnar". Här kunde Maja Henriksdotter Turpiainen ge tydliga besked om Sammas (Sampo).

Gottlund redovisade för detta i sin avhandling *De Proverbiis Fennicis*, utgiven på latin i Uppsala året därefter. Så här berättade

Maja Turpiainen bland annat i Gottlunds avhandling:

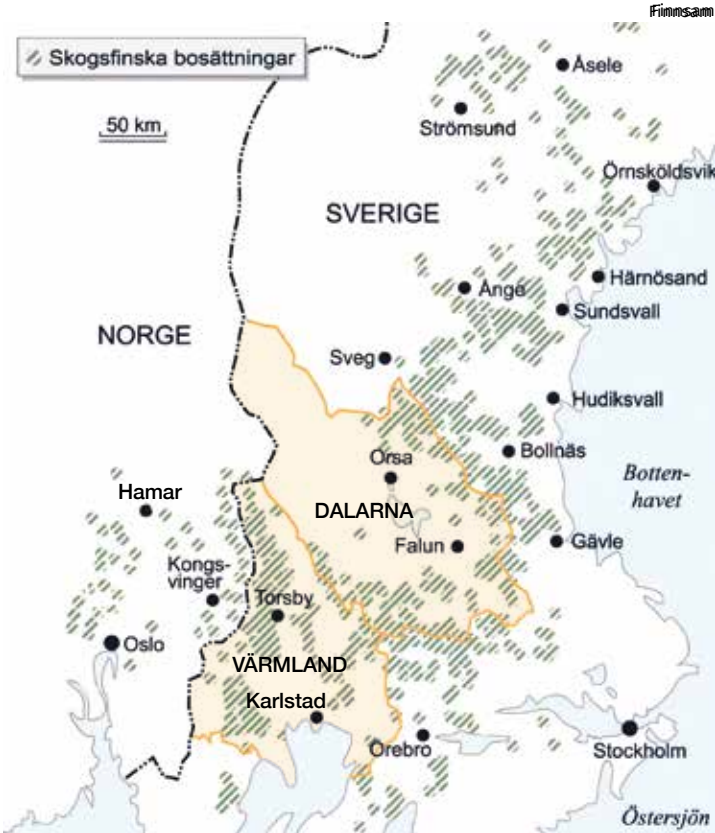
Väinämöinen den gamle, och Jompainen den unga... begåvo sig fordom till Pohjalandet (Österbotten? Norrbotten?) för att förskaffa sig Sammas. Der finga de tag i Sammas... Man begav sig till sjöss. Sade Jompainen, den unge — till Väinämöinen, den gamle: "stäm nu redan upp din sång!"... "Det är förtidigt ännu att sjunga (sade Väinämöinen) ännu synas Pohjolas portar, stugu-ugnarne skymta"...

Flög så Sammas upp till skyn. Den unge Jompahainen afhög (härvid) med sitt svärd tvenne tår av Sammas. Den ena damp i hafvet, den andra föll på marken. Hvilken damp i hafvet, deraf uppstod saltet i hafvet; hvilken föll på marken, deraf uppstod gräset på marken.

Gottlund skulle senare många gånger komma att förtydliga att det var han som allra först upptecknade och omtalade myten om Sampo. Och detta alltså inte i Finland, utan i Sverige.

Tillbaka i Uppsala skrev Gottlund i tidskriften *Mnemosyne* en omfattande artikel om hur

Tomtvättrarna omgav honom som en sky och slog honom till marken gång på gång.

De viktigaste skogsfinska bosättningarna, enligt Maud Wedins och Tove Johanssons kartläggning. Den primära kolonisationsfasen pågick från 1580-talet fram till 1600-talets mitt, men nya finnbosättningar togs upp av barn och barnbarn ytterligare ett knappt århundrade. Kolonisationen uppmuntrades av kungamakten, som ville skapa bosättning i de obebyggda storskogarna. De skogsfinska dialekterna visar en savolaxisk dominans, dock också med tavastländska inslag.

de lokala bruksägarna och prästerna på allt sätt förtryckte skogsfinnarna.

FYRA ÅR GICK. En del av denna tid vistades Gottlund åter i Jockas, oklart varför, men den 12 juli 1821 var han i rörelse igen i Uppsala. Nu är målet finnskogarna i Värmland, och denna gång är han väl förberedd. Bland annat har han i bagaget en upplaga av runosamlingen *Pieniä runoja*, nu kompletterat med en del II.

Under ett intensivt halvår kommer Gottlund att genomkorsa en stor del av Värmlands västra och norra delar med flera långa avstickare in i Norge. Mestadels rör han sig ensam med så mycket bagage som han bekvämt kan bära på. En större koffert med tillhörigheter låter han flytta mellan olika prästgårdar.

Han beskriver själv hur han ter sig: grön jaktjacka på vars ena sida är fäst en silverkedja med krutmått, järppipa och lärkpipa, allt i silver, medan på andra sidan en jägarpipa hänger. I ena fickan har han en tvåpipig pistol, i den andra sin stora flöjt. På ryggen hänger en ränsel med allehanda innehåll, på högra axeln en jaktväska av sälskinn och ett jakthorn, på vänstra sidan en hagelpung. Utöver det bössa på axeln och sabel om midjan. Brännvinsflaskan innehåller mjölk — Gottlund vägrar dricka brännvin trots att han hela tiden bjuds sådan.

Hans trogna sällskap blir framför allt tre hundar som han ger namnen Saukko, Huittu och Tip-la, den första en pudel, de senare av pointertyp.

Hundarna kommer att spela

en stor roll, inte bara för att Gottlund ivrigt tar varje tillfälle i akt att jaga, utan också som direkta medhjälpare. När han glömt saker efter sig, skickar han någon av hundarna för att hämta det.

Sovplats erbjuds han i prästgårdar, där sådana finns, men oftast i rökporten, bodar och hölador, vanligen i lag med många andra på golv, på eller under köksbord eller där det helt enkelt finns en yta ledig.

Trots de obekväma förhållandena hinner han vara en osannolikt flitig dagboksskrivare. När anteckningarna långt senare ges ut, upptar de 600 trycksidor.

HUR GÅR GOTTLUNDS upptäcktsresa?

I Ölme socken, när han nyss passerat gränsen till Värmland, får Gottlund bekräftat att det absolut finns finnar på Karlstads marknad. De pratar öppet finska, säljer hästar och är rika, fast de går dåligt klädda.

En pojke berättade att en av dem, då han om dagen sålt 3 à 4 hästar, på kvällen sedan söp sig full. Då han sov, stal man från honom 400 riksdaler. När han vaknade tog han först litet illa vid sig, men utbrast sedan: ”ho, skit bryr jag mig om det där; om de togo, så lämnade de också kvar”.

Nästa dag träffar Gottlund folk från flera socknar som talar utmärkt finska. På ett torg i Karlstad håller de näver till salu i oändliga lass.

Då lågo de och levde; om näterna lågo de på sina näverlass, så att ingen skulle kunna stjäla det, och om dagarna höll en eller två alltid vakt om det. Det såg ut att vara ett mycket gott och ärbart folk, de talade gärna finska med mig, men sade att jag talade mera skriftspråk än de.

Här följer ett stort uppträde, som visar att Gottlund inte är rädd av sig. En full finne tas till arresten och hans vänner skyndar till hans hjälp. Vakterna håller fast honom och en stor strid är på väg att uppstå, då Gottlund ingriper till finnens försvar. Efter ett långvarigt antrande, där Gottlund förklarar att många herre-

män på marknaden är mer fulla än finnen, utan att de haffas. Det slutar med att finnen släpps sedan Gottlund lovat gå till fiskalen och betala borgen.

Snart är Gottlund på väg norrut och får sig berättat mängder av historier. Ofta kan finnarna namnge sina förfäder bakåt i tiden till den första som anlände till Värmland, i vart fall släktnamnen, vilka ofta känns igen på det karakteristiska suffixet -nen, som i Korhonen, Miettinen, Rautiai-nen.

Gottlund går i prästgårdarna alltid igenom kyrkböckerna och reagerar över att de finska släktnamnen nästan aldrig antecknats. Namnen anges där på svenskt vis som förnamn och patronymikon.

IBLAND MÖTER Gottlund miss-tänksamhet. Bara sju år har gått efter det svensk-norska krig 1814 som slutade med att Norge blev del av personalunion med Sverige. Ett antal slag, flera av dem blodiga, hade ägt runt just i det norska finnskogsområdet, och svenskarna var hatade på många håll.

Andra oroade sig för att Gottlund, som var nyfiken på ägodokument, som kunde berätta något om bosättningarna, var utsänd för att ta gårdarna ifrån finnarna och höja deras skatter.

Onekligen är han en udda vandrare. Det finska språket öppnar i regel ändå dörrarna, han blir väl trakterad och får ibland inte ens betala för sig.

Ett positivt rykte växer fram om den finske herren, och stor succé gör hans musicerande. Gottlund tar ofta fram sina instrument och spelar på dem i timtal. Det lockar fram nyfikna överallt.

Jag spelade på hornet, flöjten och pipan, så att det skallade i skogen runtomkring. På alla ställen stod folket och lyssnade, såsom förr i världen på Wäinä-möinens spel.

Hans musik lockar också andra att musicera. En magisk kväll hör han 67 vallhorn från olika håll i skogen spela finska vallåtar.

Multtjärn (Mulolamp) i Östmarks socken. En av mest förmögna och ansedda finngårdarna i Värmland. 1916 bebodd och brukad av ogifta syskon.

ETT STORT ANTAL originella människoöden passerar revy i Gottlunds anteckningar. Till exempel får han höra om en präst som ska ha rymt från Finland, och träffar honom senare på den norska sidan av gränsen.

Det är en karl om 45 år som säger sig heta Nils Backman och vara prästson från en socken sex mil norr om Åbo (Laitila). Som student i Åbo hade han haft en privatist, vilken varit mycket usel i sina kunskaper men klarat sin examen efter att ha gått till biskopen Gadolin och ge denne 100 riksdaler silver.

Härutav hade Backman för sina bekanta kallat biskopen för en *mutkorv*, vilket kommit för hans öron. Han hade blivit uppkallat på konsistorium och antydd att taga sina ord tillbaka, men detta hade han inte gjort, utan fast mer stått fast vid dem. Detta blev mycket illa upptaget, och prof. Porthan som var en vän till Backman hade rått honom att på en tid resa utomlands.

Den vägen hade Backman hamnat först i Värmland, sedan hos en rik bonde i Norge, där han blev informator år dennes barn. Varefter Backman fortsatt sin bana på båda sidor av gränsen som predikant ("finska prästen"), barnlärare eller vanlig dräng. Dock beklagade

sig skogsfinnarna över att de inte förstod stort av hans finska, då det rörde sig om Åbofinska.

EN TYPISK HISTORIA är den här om finnen som hade den olyckan att han alltid förlorade sin häst genom en björn.

På det sättet hade han redan förlorat 5 st. hästar efter varandra. Då tog han sig bössan och gav sig att gå efter björnspar. Men han gick oupphörligt utan att kunna hinna den. Till slut kom han till de närmaste Lappske Fjäll. Men huru stor blev ej hans förvåning då han oförmodat såg björnsparen förvandlas till människopår.

Det förde honom till slut till en lappkoja. Han lämnade efter gammal plägsed bössan i förstugan och gick in. Lappen sporde honom strax till. *Vad har fört dig hit, och vad vill du här, fast jag vet allt vad du vill!* Bonden talte om och beklagade sin olycka med 5 hästar, vilka han efter hand köpt sig, och mistat av björn.

Ja, det har du att tacka dig själv, svarade lappen, som sätter den klockan, ett av björn nedfällt kreatur burit, på ett annat. Det är ju att locka vilddjuret på den.

Den klocka (bjällra), som den dödade hästen burit, borde först brännas innan den hängs på en

annan häst, förklarar lappen.

Då bonden sedan beskrev, hurusom björnen förvandlat sina spår till människopår, så svarade lappen – Ja, det är just jag, som varit denna björn, ser du ej huru fet jag nu är om kinderna? Då bonden ej ville sätta tro dertill, frågade lappen, om han ville se honom förvandlad till björn. Bonden biföll, och lappen bad honom väl taga sig i akt. Derpå gick lappen ut ur rummet och bad honom kvarbliva en stund.

Bonden gjorde så, men tog sin bössa in från förstugan, och då såg en stor björn träda in, så gav han honom hela skottet i bringan, och sprang så ut genom dörren, samt skyndade hem. Från denna dag har alla här på skogarna den försiktigheten, att alltid bränna en sådan klocka, som ett kreatur råkat bära, vilket av vilddjur blivit nedfällt, förrän de nyttja den på en annan.

I ÖSTMARKS SOCKEN får Gottlund, i en stuga full med bönder, lyssna till en mängd föreställningar av mer eller mindre vidskeplig art. Till exempel berättas att fordom mycket jättar bott i trakten och att i en del stenrösen ska finnas ovanligt stora människoben. En bonde hade

året innan mycket riktigt grävt upp en sådan hög.

Två år tidigare hade den norske bonden Olof Halvorssen varit med om en obehaglig sak.

Han råkade på en så ofantelig mängd av Suoauhokoisia eller Muhkalaisia eller Muanpitäviä [folkliga termer för markbundna småväsen – platsandar som hör till jord, myr och tomt], vilka svenskarna här kalla för *moffler* och norskarne för *tomtvättr*. De omgävo honom tjockt som en sky, och slog honom till marken den ena gången efter den andra, han begynte först att under svordomar hugga efter dem med yxan, men de blevo blott tio gånger värre.

Till slut begynte han läsa Fader vår och andra bönder, då lämnade de honom. Likväl förföljde några honom allt ända till Sikala. Han beskrev dem som små varelser, klädda med skor och en stor, lång, röd mössa.

FÖRSTA GÅNGEN Gottlund går över till den norska sidan av gränsen är han extra uppmärksam.

I den första lilla gårdsgruppen, Närkölä, finns tre torp, varav två ligger inom Norge och ett inom Sverige. Gränsen går mitt emellan dem, och en del av det svenska torpets uthus är på norska sidan.

”Darrande steg hon upp, och med en dödlig stämma tiggde hon av mig lite tobak.”

Skogsfinska män i färd med att fläta näverkorgar och tvinna metrev. Mangskogs socken, Värmland, 1916.

”Man kokte således verkligen i Norrige och åt i Sverige.” Här talas överallt god finska.

Längre in i Norge i Varaldsko-gen passerar han fyra gårdar där den enda som inte talar finska i byn är en inflyttad norrman, som gift sig med en av de finska kvinnorna. Han stöter på ofantligt stora rökstugor. Här bor folk av släkterna Soikkanen, Tenhui-nen, Rahikainen och Haikoinen.

Gottlund anländer till Kongs-vingers fästning, bemannad av en kommandant och fyrtio solda-ter, en aning orolig över att han som beväpnad utlännings ska tas i förhör. Ingen frågar emellertid efter hans pass, han blir bekant med en av underofficerarna, stry-ker upp sina långa svarta musta-scher och tar på sig en stolt min.

Under gudstjänsten på orten noterar han att män och kvin-nor går fram tillsammans, inte som i de flesta andra försam-lingar karlarna först och kvin-norna sedan.

Man var öppen och munter, jag var straxt deras vän och bror, dock yttrade de nog förundran över min besynnerliga resa. Man brukade här liksom i Dalarna kalla varandra för Du, och ingen skill-nad gjordes mellan ståndsper-soner och herrar. Diskussionen var öppen och oförställd, men ytt-rade utan omsvep sitt hat emot svenskarne, vilka man dock snart hoppades bli kvitt.

Han fäster sig vid norrman-

nens avskedsfras: *Må nu så hjert-innerligt vel!*

ALLT ÄR EMELLERTID inte idyl-liskt. Hos en del skogsfinnar råder ett relativt välstånd, medan andra lever i rent elände.

Ett skräckexempel beskriver Gottlund i byn Nulla. Han har tänkt övernatta i en gård där husbonden är högst jalou, alltså svartsjuk, så pass att han måste bevakas. Saken ligger i slakten, gubbens kusin har av motsva-rande skäl blivit alldeles galen. Nu leder hustrun honom i stället till en granngård, men förvarnar om att där är fattigt.

Jag behövde ej stiga in för att derom övertyga mig. Ett litet näste med små trädgluggar, der fönst-ren varit, hade man igenfyllt med gamla kvastar och en sållbotten, varifrån elden inifrån bröt ut, med ett ord, allt vad man såg tycktes förebåda den uslaste koja. Det första mig mötte vid det jag steg in i den låga hyddan, var åsynen av ett lik. Tätt intill satt en kvinna och spann, och ej långt derifrån, på bänken vid bordet satt en karl och spitade pärtor, en liten elds-ticka brann vid den svarta ugnen, för övrigt var det alldeles tyst som i graven.

Ej en gång barn funnos der, som stojade på golvet, och vilka jag ännu ej sett någon finnstuga förutan. Min blick var allt fäst på det ohyggliga liket, som låg alde-les bar blott fläckvis betäckt med

Flicka åker karusell i varpställningen i skogsfinsk stuga.

en söndrig och slarvig särk. Detta utvisade att det var en käring, hen-nes rynkiga ansigte, stora näsa och avrakade hår hade annars snarast gjort henne till en karl.

Snart fann jag att liket ännu hade livet kvar, några djupa suckar, ryckningar på ögonlocken voro tecken dertill. Denna ohyg-gliga människobild var en gammal kvinnsperson som här hade sin rote och som nu i 8 år varit blind. Då hon hörde att det var främ-mande folk inne, reste hon sig långsamt och med möda upp, skälvde som ett asplöv och hack-ade tänder, sjukdom och köld hade angripit henne. Med en död-lig stämma tiggde hon av mig litet tobak.

Gottlund tänker nu på inget annat än att hastigt komma ut från denna sorgens boning, och innerligt glad får han följa sin ledsagerska tillbaka till Nulla och övernatta där, trots den svart-sjuka husbonden.

ETT ÅTERKOMMANDE tema hos Gottlund är blandningen och brytningen mellan svenskt och finskt. Språkfrågan är ändå inte laddad på det sätt som den senare skulle bli i Finland. Många var gifta över språkgränsen, man levde sitt liv så gott man kunde, och affärer gjordes oberoende av språk.

Långt viktigare var vem som ägde marken och egendomen och beteendet hos präster och annan överhet. Framför allt var Gottlund

kritisk mot förhållandena på den norska sidan av gränsen, där han-delsmän köpt upp skogarna och med stor stränghet förbjudit all åverkan på den — en omöjlighet för den som bodde där.

Än mindre smickrande är beskrivningen av många prä-s-ter, ofta ovilliga att ge sig ut på obekväma resor i den oländiga geografin för att sköta sina plik-ter. I praktiken handlar det om att de inkomster som förrättning-arna ger inte motsvarar ansträng-ningen.

Barn dö ofta okristnade, eller hämtas de till kyrkan [att döpas] så stora så de ropa sin far vid nam-net. Deras sjuka dö oskriftade. Ännu aldrig ha prästerna gjort ett sjukbesök på norrska finnskog-arne här i grannskapet.

I Røgden (sv. Røjden) blir det storsamling av folk när Gottlund är på plats. Man önskar en egen länsman, ”emedan socknens länsman liksom timmermärkarne voro deras värsta utsugare”.

Utom det [arvoden och reseer-sättning-ningar] tog han, liksom deras procuratores, mutor från båda hållen. Och det var nästan aldrig värdt att få tala med fogden eller länsmannen, om man ej förut givit honom någon föräring.

Ett vedertaget begrepp är att ”gå i förlikning” med länsmannen. Nämligen genom mutor.

ETT EXEMPEL PÅ vilket rykte Gott-lunds engagemang för skogsfin-narna förskaffar honom är att

Nils Keyland/Nordiska museet

Rökstuga i Grue finnskog på den norska sidan.

han börjar betraktas som en för-klädd ”kungason”. Till sist leder det till en motreaktion: en hem-lig order från landshövdingeäm-betet skickas runt med uppma-ning att efterforska en före detta kapten i nederländsk tjänst, herr Petinka.

Det behövdes inte stor klyftig-het för att genomsåda saken, konstaterar Gottlund, och tän-ker på hur han med sina mus-tascher, sin vita kashmirmössa, sammetskragade syrtut, med mera, väl motsvarade en sådan nederländsk spion.

När Gottlund inför en grupp skogsfinnar ansätts i saken av en länsman och pastor spe-lar han förnärlig teater, för att slippa visa sitt pass, som ju skulle frita honom från spion-misstanken, och duperar också de två herrarna. Intressant nog förklarar finnarna på finska att de är beredda att expediera ut länsmannen och hans anhang, om de bara får en vink om det.

Sålunda såg jag snart en liv-vakt av finnar ikring. Det hade blott kostat mig ett ord för att förklara det länsmannen och pastorn voro mina fångar, men jag bad finnarne tysta sig.

NÄR GOTTLUND den 29 novem-ber anländer till prästgården i Östmark, väntar honom ett brev med ett inlindat besked. Gott-lund gissar sig till saken: hans far har dött.

De facto har Matthias Gottlund

dött redan sex veckor tidigare. Sonen har svårt att ta in bud-skapet och tror att detta har att göra med att han så länge varit sysselsatt med viktiga saker i ett främmande land. Under några veckor är han ännu febrilt aktiv i finnskogen, tills han på julda-gens morgon inleder återresan mot Uppsala.

Inför detta ber han prästen i Östmark, Magnus Frychius, att få låna kyrkböckerna för att skriva in de finska släktnamn han samlat. Gottlund får låna kyrkböckerna, men misstän-ker att prästen inte är så för-tjust över idén. Trots att klockan redan är tio på kvällen tänder han ett ljus på sitt rum och bör-jar skriva in namnen — när han är klar vid tretiden är över ettu-sen namn införda.

Jag hade knappt sovit i 2 tim-mar förrän en dräng från präst-gården redan klockan fem i mörkret var här och återfordrade böckerna, förmodligen tänkte Frychius att jag ej gjort något vid dem. Men jag var denna gången slugare än han.

ETT HÖGST KONKRET projekt som Gottlund driver fram är att nya kyrkor ska byggas på tre orter vid den svensk-norska gränsen, för att de boende inte ska ha sådan orimlig väg till kyrkan. För detta får han fullmakter påtecknade av en imponerande mängd skogs-finnar.

Problem dyker upp. Prästerna i

de omkringliggande församling-arna är inte förtjusta i att få sitt inkomstunderlag naggat i kan-ten. En lösning över riksgränsen är inte populär hos myndighe-terna. Kort sagt utmanar Gott-lund maktstrukturer som för-skaffar honom motståndare.

Tillbaka i Uppsala vinner Gott-lund emellertid även gynnare, rentav kronprins Oscar, som blir så engagerad av de missförhål-landen han får höra om att han ordnar audiens i saken också hos sin far, kung Karl XIV Johan. En enorm framgång för en ung student.

Följande år anländer en spek-takulär deputation från finn-skogarna till den svenska riks-dagen, sex finnbönder från Norge och sex från Sverige, res-liga män, klädda i grå vadmal och näverskor, försedda med yxor, stora knivar och jaktgevär i hölster, vilket väcker sensation.

Gottlunds motståndare får småningom övertaget, och i maj 1823 uppläses ett polisiärt beslut för Gottlund att han ska utvisas ur riket, om han fortsät-ter med sin agitation. Han tas tror detta på nytt emot av kungen, och aktionerna fortsätter, bland annat genom en petition 1824 om inrättande av ett eget härad för finnskogen.

Om allt detta har mycket skri-vits, som det inte finns plats för här.

HISTORIKERN Kari Tarkiainen, som bättre än någon annan kän-ner finnarnas historia i Sverige, menar att Gottlund trots sina goda ambitioner visar en total partiskhet för finnarnas sak — de ter sig i hans fantasi som Rousseaus ädla vildar.

Uppenbart är att Gottlunds sociala förmåga inte biter lika bra när han möter politiker och myndighetspersoner vana vid maktspel och intriger. Han är för tydlig i vad han tycker och också allmänt besvärlig.

Mönstret upprepar sig när han återflyttar till Finland 1834. Han får aldrig den professur i finska vid Helsingfors universitet som han söker tre gånger, utan får

nöja sig med en lektorstjänst. Han uppfattar sig som tillbaka-satt och förfördelad och döljer inte sin bitterhet.

Inte heller får han någon större bekräftelse på sina pionjä-rinsatser. Han konstaterar själv på äldre dagar att den första som efter honom omtalade Sampo, 1823, var Zacharias Topelius den äldre, under dennes verksamhet som läkare i Österbotten.

Elias Lönnrot inledde sina in-samlingsresor 1828 och skulle som känt göra succé som redaktör av Kalevala, i sin första upplaga utgiven 1835. Veterligen hänvi-sade Lönnrot aldrig till Gottlund, som på gamla dagar kommente-rade den stora kader av sakkun-niga som växt fram runt presti-geprojektet Kalevala så här:

Ja man skulle tro det vår Herre slagit sina barn med blindhet, enär de icke kunnat varken läsa, eller fatta, vad jag redan längesedan, tid efter annan, på tre olika ställen, och på tre olika språk — för dem tydligt framställt och förklarat.

I dag är Gottlund på många sätt återrehabiliterad, framför allt genom sin insamlingsverk-samhet, och beskrivs ofta som skogsfinnarnas apostel. I Sve-rige firas ”Skogsfinnarnas dag” på Carl Axel Gottlunds födelse-dag, den 24 februari.

SVENOLOF KARLSSON

Wikipedia

Carl Axel Gottlund i sextioårsål-dern, porträtterad i Helsingfors universitets tjänsteuniform.

V.K. Hietanen/Museiverket

Tänk om de frågar mig också, sa Palme

Erlander strålade av glädje. Palme ville smyga bort.

ett exempel på hur olika släktskap kan uppfattas gavs då den svenska statsministern Tage Erlander kom på officiellt besök till Finland den 20 augusti 1967. Erlander och hans följe ankom med färja till Åbo, på kajen väntade värden, president Urho Kekkonen.

Mediepådraget var stort, och Erlander överraskade alla genom att glädjestrålade visa fram ett intyg. Det var från pastorskansliet och berättade att Tage Erlander härstammade från den savolaxiska släkten Suhoinen, som i tiden flyttat från Juva till Värmland.

Som man kunde gissa blev detta en nyhet som återgavs i alla medier. Men det var en i Erlanders sällskap

som inte alls var nöjd, nämligen Olof Palme, som vid denna tid var kommunikationsminister – han skulle två år senare efterträda Erlander som Sveriges statsminister.

”Palme ryckte mig i armen. Vad ska jag säga, om de frågar också mig om min finländska släkt, viskade han fram. Han ville till varje pris undvika att det blev uppmärksamhet kring hans farmor”, berättade Bert Isacson, en av de medföljande svenska tjänstemännen på utrikesdepartementet, en gång för denna artikels skribent.

Farmodern var friherrinnan Hanna von Born, född i Borgå. Ännu mindre välkommet skulle det vara, om det skulle sprida sig att Olof Palmes egen farbror – också han vid namn Olof Palme – under inbördeskriget hade kämpat på den vita sidan och stupat i Tammerfors.

Socialdemokraten Palme slapp

denna konfrontation, och att döma av pressbilder från besöket förlöpte detta i en hjärtlig stämning mellan värd och gäster. Vid sällskapets besök i Juva mötte en nyfiken folkskara, och Kekkonen fick agera tolk, då några gummor från orten kom fram för att fråga Erlander om det nu verkligen var en Suhoinen som de såg framför sig.

I DAG SNART sextio år senare är släktskapsfrågorna knappast lika laddade, och vi vet väldigt mycket mer i ämnet, genom digitaliseringen av kyrkböcker och släktutredningar och genom de hårdfakta som DNA-forskningen fångat upp.

Till exempel vet vi att den som har anföräldrar från de svenska landskapen Värmland, Dalarna, Bergslagen, Hälsingland eller Medelpad med stor sannolikhet har skogsfinska gener, enligt DNA-forskning som det

Urho Kekkonen passade på att ta sina svenska gäster med på en fiskeresa i den åboländska skärgården. Här avnjuts lunch i Iniö med Tage Erlander och Olof Palme som närmaste bordssällskap.

skogsfinska nätverket Finnsam har sammanställt. Det betyder att 1–1,5 miljoner svenskar är ättlingar till skogsfinnar.

SVENOLOF KARLSSON

Här några av de mest kända:

- **Prinsessan Estelle**, vars far prins Daniel på sin fars sida är ättling till en släkt Seppäinen, som i tiden från Savolax flyttade över till trakten av Falun. Estelles morfar Olle Westling var i många år ordförande för samarbetsorganisationen Finnskogarna.
- **Gunnar Myrdal**, professor i nationalekonomi, tongivande socialdemokratisk politiker som mottog ekonomipriset till Alfred Nobels minne.
- **Inga-Britt Ahlenius**, bl.a. generaldirektör för svenska Riksrevisionsverket och chef för FN:s internre-

vision. Känd som Ms Fearless i sin jakt på korruption och nepotism. Av bl.a. släkten Kiiskinen.

- **Björn Skifs**, sångare, skådespelare, programledare. Känd bl.a. för låten ”Hooked on a Feeling”. Av släkten Pasainen.
- **Leif Boork**, ishockeytränare, bl.a. förbundskapten för det svenska landslaget, välkänd expertkommentator i TV. Släktnamnet är en försvenskning av finskans Porkka.
- **Sven-Göran Eriksson**, ”Svennis” för hela svenska folket, tränare för en lång rad internationella fotbollsklubbar och bl.a. det engelska landslaget. Härstammar från bl.a. släkterna Hämläinen och Orainen.
- **Lasse Åberg**, konstnär, filmregissör, skådespelare, känd bl.a. från Sällsapsresan och dess efterföljare och som figuren Trazan Apansson i barnprogram.
- **Dan Andersson**, folkkär författare och poet, vars dikter genom åren tonsatts av en mängd artister. Skogsfinne på både sin fars och mors sida, av bl.a. släkten Puntiainen.

Bland norrmen med skogsfinska rötter finns bland andra:

- **Åsta Holth**, författare välkänd just för romaner om finnaskogen, baserat på sin fars och mors släkter, bl.a. Hämläinen, Miettinen och Rautiainen. Var under sitt liv ”president” för republiken Finnaskogen.
- **Anne Elvedal**, framgångsrik manusförfattare för tv och film, författare till skräckböcker.

Bland skogsfinnar som från Sverige emigrerat till USA finns bland andra:

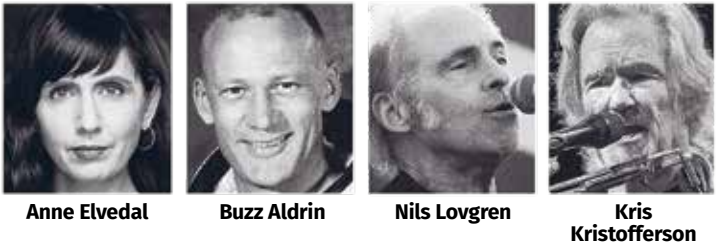
- **Buzz Aldrin**, fysiker, stridspilot, astronaut, den andra människa som satte sin fot på månens yta. Farfar emigrerade från Värmland till USA 1892.
- **Nils Lovgren**, rockmusiker, låtskrivare, multiinstrumentalist, även medlem i Bruce Springsteens E Street Band. Hans farfar emigrerade från Värmland till Oregon 1911.
- **Kris Kristofferson**, countrysångare, låtskrivare, skådespelare, helikopterpilot. Farfar emigrerade från Dalarna till USA 1905.

Kari Suomalainens arvingar

Här sägs att Sveriges statsminister har sina rötter i Savolax. Kan det stämma...?

– **Kari Suomalainens kommentar i Helsingin Sanomat.**

Anne Elvedal

Buzz Aldrin

Nils Lovgren

Kris Kristofferson

Astrid Reponen/Museiverket

Maija Juvas intervjuar Kaisa Vilhunen.

Kaisa, den sista sierskan

KAJSA HENRIKSSON VILHUINEN (1855–1941) var den sista skogsfinska runosångerskan och sierskan, *tietäjä*. I Sverige.

Hon föddes 1855 som Karin Henriksson Paalainen i Louho, Nyskoga socken, kallade sig för Kaisa och tog sin mormors släktnamn Vilhuinen. Hon arbetade som piga i hela sitt liv i Nyskoga och Östmark, däribland de skogsfinska gårdarna Mattila och Purala, och var ogift hela livet, men fick tre söner: August Jönsson, Vilhelm Edvardsson och Karl Persson. Hon dog boende hos sonen Vilhelm i dennes rökstuga i Purala.

Kaisa kunde mängder av gamla finska runosånger och berättelser. Flera av de ledande finska folklivs- och språkforskarna besökte henne under senare delen av hennes liv, som dialektprofessorn Lauri Kettunen och dialektupptecknarna Maija Juvas (som samlade över 11 000 ordsedlar från den skogsfinska dialekten) och Astrid Reponen.

Sina besvärjelse- och trosföreställningar var Kaisa länge återhållsam med, tills hon sommaren 1932 blev meddelssam också i det ämnet för de nämnda Maija Juvas och Astrid Reponen. Sammas (Sampo) var, beskrev hon, grundpelaren som höll himmelen uppe och hade sin rot på jorden i ett kopparberg. Runt denna axel roterade himlavalvet och liksom malde runt och band ihop Polstjärnan med det världsliga.

I fråga om prestigetemat Sampo var det här sensationella uppgifter, som gick väl ihop med det som Maija Turpeinen 1817 hade berättat för Gottlund. I efterhand har man frågat om hennes version på grund av ledande frågor återspeglade forskaren Emil Nestor Setäläs samtida forskning, publicerad i boken *Sammon arvoitus* samma år, 1932.

Niitaho-Jussi, den sista skogsfinnen

JOHANNES JOHANSSON OINONEN (1874–1965), född på Niitaho (Niitty-aho) i Nyskoga socken, var Sveriges sista skogsfinne som fortfarande talade språket.

Jussi hade skogsfinska far från Solør på norska sidan (”Bertils-Jussi”) och skogsfinska mor från Norra Viggen på svenska sidan, Anna Olofsdotter Oinoinen. Som rastlös ungkarl och vandringsman hade han bland annat arbetat i Amerika, och som en utåtvänd och glad person visade han gärna sin färdighet som forsfarare och ställde upp vid olika evenemang.

Med åren blev han en berömdhet, bland annat i huvudrollen i den norska filmen ”Finnskog og trolldom” och som gäst i den svenska tv:ns Hylands hörna. Tre gånger var han över till Finland, där han besökte förfädernas hembygd Rautalampi, fick riddartecknet av Finlands Lejons Orden förlänat av president Kekkonen i audiens och överallt gjorde stor succé.

Prinsessan Estelle

Gunnar Myrdal

Inga-Britt Ahlenius

Björn Skifs

Leif Boork

Sven-Göran Eriksson

Lasse Åberg

Dan Andersson

Åsta Holth

Allt lyste **rött** när Hannes drog fram

17 998 kunder utan el. Vindar så hårda att montörerna inte kunde ge sig ut. Omfattande skador över hela regionen. Stormen Hannes var inte nådig.

Vi gjorde ett besök i Herrfors Näts driftcentral och lärde oss att beredskapen faktiskt var bättre än någonsin.

Eva-Stina Kjellman

Herrfors Nät

I nne i kontrollrummet råder ett behärskat lugn. Skärmen som visar aktuella avbrott rapporterar att det just nu finns sju hushåll på Herrfors Näts område som saknar el.

”Det här är sommarstugor där ingen vistas året om och som därför ligger längst nere på prioritetsslistan”, säger Kristian Finell, vd för Herrfors Nät.

Annat var det under det dygn som stormen Hannes drog fram. Då blinkade de 18 skärmarna rött av alla felmeddelanden, och driftcentralen hade gått upp i maxläge, eller så kallad storstölningsberedskap.

”Det viktigaste är att ha en konstant uppdaterad överblicksbild av hela läget. Var är det som värst? Hur ska vi prioritera? Vart och i vilken ordning behöver vi styra våra montörer? Dessutom tar vi emot alla samtal från allmänheten. När det var som mest intensivt behövde en av oss hela tiden sitta i telefon.”

Nu några veckor efteråt kan Kristian Finell och hans kollega, nätchef Peter Nyman, konstatera att rutinerna fungerade som de skulle. Vädervarningarna gjorde att man redan på förhand höjde beredskapen, och när stormen var ett faktum kallades samtliga in.

EFTER STORMEN AILA hösten 2020 har systemen finslipats och förbättrats.

”Varje storm lär oss någonting. Det ovanliga den här gången var att stormen drabbade hela området. Värst utsatt var Terjärvområdet.”

Peter Nyman kom in klockan 17 på kvällen, men det var först vid 01-tiden som man på allvar började se effekterna av stormen. De första montörerna skickades ut, men kallades snabbt tillbaka. På grund av den kraftiga stormstyrkan gick det inte att påbörja röjningsarbetet förrän under söndagen — det hade varit för farligt.

Under den tid då vinden var

som mest extrem prioriterade man i stället olika driftåtgärder från centralen.

”För att minimera skadorna gjorde vi sektioneringar, kopplade om nätet och försökte isolera bort felavsnitten”, säger Peter Nyman.

Denna gång klarade sig regionnätet utan större störningar, men annat var det med 20-kilovoltsnätet. Rent nättekniskt är det där man börjar genom att bygga upp spänningsmatningen till transformatorstationerna. Först därefter kommer lågspänningsnätet.

”Hierarkin är tydlig. Om vi har ett fel i 20-kilovoltsnätet så kan det påverka tusentals kunder, medan lågspänningsnät betjänar enskilda kunder eller gårdsgrepp. Det här kan ibland vara lite svårt att förstå för den enskilda kunden som har ett träd på sin ledning.”

I DE NATIONELLA branschstrategierna pratas det om ett

vädersäkert nät, men kommervi någonsin att nå det målet?

Kristian Finell berättar att närmare 50 procent av 20-kilovoltsledningsnätet på Herrfors område redan ligger under marken, och strategin är att fortsätta öka andelen jordkabel.

”Men att bygga ett elnät som är hundraprocentigt säkert mot alla störningar är orimligt dyrt, och inte ens tekniskt genomförbart. Vi vädersäkrar vårt nät inom rimliga gränser och jobbar samtidigt med att dimensionera verksamheten.”

”Om den här stormen hade drabbat området för tretton år sedan — innan vi hade påbörjat arbetet med vädersäkringen — hade det slutat med katastrof. Så ja, arbetet bär frukt.”

”Men samtidigt måste vi komma ihåg att det här är stora projekt som inte låter sig göras i en handvändning. Det finns också nackdelar, som att det är mer tidskrävande både att

Här i kontrollrummet satt nätchef Peter Nyman så gott som dygnet runt de första dagarna efter stormen Hannes. Härifrån styrs allt via olika övervakningssystem och kameror.

Det som är relevant i ett krisläge är hur snabbt man lyckas skapa en lägesbild. ”Genom att hela tiden prioritera och styra insatser till rätt ställe kan vi maximera nyttan”, säger Herrfors Näts vd Kristian Finell.

felsöka och att reparera en kabel under marken.

SAMTIDIGT SOM det här var en av de svårare stormarna är detta vardag för elbolag. Herrfors har ett ansvar att upprätthålla beredskapsplaner som inte bara ser bra ut på pappret, utan också fungerar när det verkligen gäller.

”Vår normala verksamhet handlar om att förbereda akutlägen, men eftersom det är naturens krafter vi arbetar mot kan man aldrig vara hundraprocentigt förberedd. Det som känns bra den här gången är att vi klarade läget bättre än branschen i genomsnitt”, säger Kristian Finell och visar grafer över elavbrotten:

På Herrfors område var som mest 17 998 hushåll utan el, men redan på tisdag morgon var siffran nere i 550 — ett betydligt snabbare förlopp än under Aila. På den nationella kartan var tillbakagången till normalläge långsammare.

”Det här kan delvis förklaras av att vi nu hade bättre beredskap och bättre teknik — med hjälp av digitala verktyg kan vi snabbt lokalisera fel — men också av fördelarna med att ha egen personal. Om du varit med och byggt och skött underhåll på linjerna har du automatiskt bättre koll än inhyrd personal”, säger Peter Nyman.

Ur personalsynvinkel var

det samtidigt en utmaning att många hade semester kring jul- och nyårshelgen. Med så här pass omfattande storm rent geografiskt går det inte heller att räkna med assistans från närliggande bolag.

”Men det dröjde inte länge förrän alla tjugo var på plats”, säger Peter Nyman.

”En annan sak vi lärt oss är att man inte kan köra slut på montörerna det första dygnet. Det behövs regelbunden vila för att man ska orka, också för att arbetet ska vara tryggt.”

EN ANNAN AVGÖRANDE faktor är rätt utrustning. När mobilnätet låg nere var det inte bara smidigt utan nödvändigt att kunna kommunicera via andra kanaler, och bolagets satsningar på övervakningsdrönare gjorde att man denna gång snabbare fick en bild av läget, även på mer svåråtkomliga platser.

Många tog kontakt och erbjöd

sig att såga ner träd kring den egna tomten, något som Peter Nyman bestämt avråder från:

”Träd som ligger på elledningar är alltid en risk. Linjen är sannolikt strömförande, och därför behöver man alltid invänta vår personal.”

Men alla erbjudanden om hjälp och assistans känns ändå som ett betyg på att man gjort något rätt — kramen som montörerna fick på ett ställe efter avslutat arbete värmdes extra bra. Peter Nyman vill passa på att tacka alla kunder.

”En extra eloge till hushållen i gårdsgreppen i Terjärv där hela linjen drogs ner på ett två kilometer långt avsnitt. Man har sedan dess fått sin el med hjälp av ett dieselaggregat, men återuppbyggnaden är nu på slutrakan.”

SONJA FINHOLM

Läs om de ersättningar som du har rätt till på s. 46.

Snart också en effektaggift?

Vad är effekt, energi, ampere?

Terese Bast

Behövs mer bensin eller...?

HAR DU KLART för dig skillnaden mellan kilowatt (kW) och kWh (kilowattimme)?

kW är ett mått på effekten, kWh ett mått på mängden el. Om el produceras med effekten 1 kW, så kommer den mängd el som produceras under en timme att vara 1 kWh.

Förkortningen h står för timme, en förkortning av latinets *hora*.

Det finns olika liknelser för att beskriva skillnaden mellan effekt och energi. Om din bil till exempel inte orkar köra uppför en brant backe, hjälper det inte att fylla på mer bensin (= energi). Du behöver en starkare motor (= effekt).

Sedan kan det vara bra att tänka på att el fysikaliskt sett inte är energi, utan en *bärare* av energi. Andra energibärare är sådant som bränslen och vätgas.

Till vardags räcker det med att inte blanda ihop effekt (kW) och överförd energimängd (kWh).

Det begrepp *ampere*, som väl ingen kan undgå i fråga om elskåpet, anger hur stort *elflöde* som en elanslutning är konstruerad för. Den vanligaste anslutningen i ett egna hemshus är på 3 x 25 ampere, vilket motsvarar ungefär 17 kW.

3:an står här för trefas, vilket förenklat kunde beskrivas så att det finns tre elkanaler, som jobbar växelvis, så att elen aldrig tar paus.

Vi betalar för elen. Vi betalar för överföringen. Ska vi nu börja betala också för effektanvändningen?

(Börja gärna med att läsa faktarutan här intill.)

Det spekuleras i olika medier om de effektaggifter som planeras i Finland. Alltså ännu en kostnadsfaktor att försöka hålla reda på utöver elkostnaden och elöverföringskostnaden.

Vad handlar den nya avgiften om?

”Bakgrunden är EU:s regelverk, som syftar till att elanvändarna ska sprida sin elanvändning över tiden för att utnyttja elnätet effektivare”, säger Herrfors Nätets vd Kristian Finell, vars bolag distribuerar elen till omkring 34 000 kunder.

Förändringen hör direkt ihop med den omställning av elsystemet som följer av att väderstyrd kraftproduktion i allt högre grad ersätter planerbar sådan. De stora variationerna i elflödet har gjort det allt mer utmanande att upprätthålla ett robust elnät.

Elen tar plats i ledningarna. Dessa kan bara förmedla den mängd el som de är dimensionerade för.

I FINLAND HAR elnätsbolagen tid på sig till den 1 januari 2029 att införa tariffer som inkluderar också en effektaggift.

”En viktig sak att göra klart är att effektaggiften inte får bidra till att höja elnätsbolagets tariffer totalt sätt. Om effektanvändningen tas med som en pridfaktor, måste någon annan del av priset ges lägre värde”, säger Kristian Finell.

Alltså: Effektaggifterna gör inte elöverföringen dyrare totalt sett. Däremot kan överföringsavgiften förväntas stiga av andra skäl.

”Den mest drivande faktorn för högre priser är i dagsläget den vädersäkring av elnäten som vi är skyldiga att arbeta med och som framför allt handlar om ett övergå från luftledning till kablar under jorden. Även sådant som elbilar, energilager, decentraliserad elproduktion och datacenter

driver på behovet.”

Det är skäl att hålla i minnet att elnätsbolagens prissättning är strikt reglerad och övervakas av Energimyndigheten. Enligt lag är prishöjningstaket 8 procent per år.

ETT INFÖRANDE av effektaggiften ställer elnätsbolagen inför många frågor.

”Tanken bakom effektaggiften är lätt att förstå. Också i vårt elnät finns flaskhalsar som vi måste hantera, och en del av lösningen kunde vara att elanvändarna styr om sin elanvändning.”

Grundprincipen med avgiften är att den som använder effekt över ett gränsvärde ska betala extra för det. Baserat på principen att den som förorsakar ett problem även ska bidra till dess lösning.

Men med det sagt följer frågorna:

- Från vilken nivå ska effektaggiften räknas? En färsk föreskrift från Energimyndigheten nämner 8 kW som ett tröskelvärde beräknat över 60 minuter.
- Hur fungerar en effektaggift ihop med elmarknaden? Kan man vänta sig motstridiga pris-signaler för elen och effekten? Hur ska kunden hantera det?
- Blir prissättningen rättvis?
- Kommer effektaggiften verkligen att få... ja, den effekt som den syftar till?
- Allt arbete med administration av detta, och allt informationsarbete som behövs inför kunderna, är det verkligen värt besväret?

En intressant vägledning i detta ges av de erfarenheter man haft i Sverige, där många nätbolag införde effektaggifter redan i fjol. Detta beskrivs i artikeln här intill.

FÖR HERRFORS och övriga finländska nätbolags del tillkommer ytterligare en sak. Nämligen att stamnätsbolaget Fingrid planerar en ändring i sin tariffstruktur,

Karolina Isaksson

Eventuella effektaggifter ger inte Herrfors Nät högre inkomster, säger vd Kristian Finell.

vilket i så fall påverkar också kostnaderna för bolagen i de underliggande elnäten.

”Fingrid tar i dag ut effektaggifter bara av den elproduktion som ansluts till nätet. Ansluter du en 20 megawatts transformator i en vindkraftspark, så betalar du en effektaggift för det”, säger Kristian Finell.

”Nu planerar Fingrid en effektaggift på både produktion och uppmätt förbrukning. Eventuellt kommer komponenter att ingå i tariffen som varierar geografiskt över landet.”

”Hur vi kommer att hantera de här frågorna i Herrfors Nät är för tidigt att säga än. Vi följer med diskussionen och analyserar vår egen verksamhet närmare. Vi planerar närmast att ytterligare förenkla vår nuvarande tariffista. Blir det aktuellt med en effektaggift i våra tariffer, vill vi ha saken noggrant utredd först”, säger Kristian Finell.

SVENOLOF KARLSSON

”Dömt att misslyckas”

I SVERIGE HAR elnätsföretagen ålagts att införa rörliga effektaggifter senast den 1 januari 2027. Ett trettiotal av företagen – totalt finns 170 elnätsföretag i Sverige – införde effekttariffer redan i fjol, 2025, bland dem storbolaget Ellevio.

Närmare bestämt införde Ellevio effekttariffer för sina villakunder, en halv miljon till antalet. Preliminärt fäcit var att villakunderna under året i genomsnitt kapade sina effekttoppar med tre procent.

Intressant nog räknar alla de trettio bolagen fram sina effekttariffer på olika sätt.

- Det antal effekttoppar, som per månad ligger till grund för tariffen, varierar från en till fem (medeltalet räknas).
- Bolagens upplägg varierar stort för vilka tider under dygnet som hel, reducerad eller ingen effektaggift ska beräknas.
- Alla har satt olika kilowattpris, räknat på medel-effekt per timme (kWh/h, förkortat kW). Priset varierar över en mycket bred skala, från 1,77 till 14,98 euro/kW.

Två svenska hushåll, som använder exakt lika mycket el vid samma tidpunkt, kan alltså få väldigt olika effektkostnad.

ATT DET HÄR har skapat förvirring är lätt att inse. Saken har komplicerats av att inte heller elmarknaden fungerar enligt gamla mönster. Det är till exempel inte längre en självklarhet att elen är dyrare på dagen och billigare på natten.

Vid stark blåst och sol har elpriset tvärtom ofta varit som lägst mitt på dagarna, medan det ofta hållit sig på hög nivå nattetid när vinden mojnät och mörkret lagt sig.

Det kan även misstänkas att elpriset ibland drivits upp just på grund av effektaggiften. Därför att ett stort antal elbilsägare programmerat sin bil för laddning kl. 22 – det klockslag när Ellevios effektaggift halverats för natten – med följd att i stället elpriset drivits upp.

Professorn i energiekonomi Magnus Söderberg anser i Ny Teknik, baserat på den forskning som finns i ämnet, att upplägget med effektaggifter är dömt att misslyckas:

”De går på tvärs mot hur människor är funtade och hur vardagen ser ut. Livet blir otroligt mycket mer komplext om man måste tänka sig för innan man kör diskmaskin, tvättar, dammsuger och laddar bilen. Folk accepterar inte en sådan komfortsänkning även om syftet är gott.”

”Tekniknördar som installerar styrsystem och kanske accepterar att värmen går upp och ner lite grann kan definitivt tjäna pengar på det här. Men vanliga konsumenter straffas för sin vardagliga elanvändning.”

Idén med effektaggifter går på tvärs mot hur människor är funtade och hur vardagen ser ut, säger svensk energiprofessor.

NYLIGEN GICK Magnus Söderberg tillsammans med elanalytikern Mats Nilsson mer systematiskt igenom frågeställningarna i en rapport beställd av de svenska energiföretagen.

Man behöver förstå, framhåller de, att effektfrågan kan se väldigt olika ut för de olika elnätsbolagen.

”Bolag i glesbygd som oftast har mycket reserverad överkapacitet säger att avgiften kan uppfattas som onödigt, eftersom trängsel bara inträffar ett fåtal timmar om året. Andra företag i snabbväxande regioner betonar i stället att varje kilowatt som frigörs är värdefull.”

En annan insikt är att effektaggifter

inte är en metod för att hantera de största kapacitetsutmaningarna, såsom mycket stora nya anslutningar eller kraftigt ökande effektbehov från enskilda aktörer.

Samtidigt påpekas i studien att individuella kunders topplaster inte alltid sammanfaller med nätets verkliga trängsel och att det inte heller är säkert att flyttad förbrukning verkligen minskar behovet av nätinvesteringar, eftersom topplaster kan flyttas till andra tider eller platser.

FÖR KUNDERNAS DEL aktualiseras inte minst rättvisefrågorna, de mellan hushåll och företag, stadsbor och landsbygdsbor, solcellsägare och icke-ägare och andra.

En risk är att systemet upplevs som orättvist av kunder utan möjligheter att styra sin förbrukning – exempelvis äldre hus med elvärme eller eluppvärmda lägenheter. Boende i bristfälligt isolerade hus kan tvingas välja mellan en skyhögt elräkning och ett kallt hem, konstaterar Magnus Söderberg och Mats Nilsson i sin rapport.

SVENOLOF KARLSSON

Matts Skagshøj

Magnus Söderberg, professor i energiekonomi.

Amazon storköpte österbottnisk vindkraft

Amazons första operativa vindkraftpark utanför USA sattes i drift i Bäckhammar, Värmland, 2022. Syftet beskrevs vara att stöda bolagets datacenter i Sverige.

Över etthundra vindmöller byggs nu i Österbotten finansierat genom en affär med Amazon. Men varför ger sig bolaget in i en sådan sak?

ALLA LÄR HA hört om Amazon, ett jättelikt teknik- och handelsföretag som dominerar e-handel, molntjänster och digital infrastruktur. Storleken visas av att bolaget 2024 omsatte 540 mil-

Kristina Sahlén

Mats Nilsson

jarder euro, sex gånger mer än Finlands statsbudget.

I Finland har Amazon närvaro framför allt via sina molntjänster (AWS), som anlitas av både myndigheter och företag, men veterligen sker beräkningarna i molnet inte på servrar i Finland, utan utomlands. Amazon har heller ingen fysisk butik i Finland, och alla beställningar går via utländska Amazonsajter.

Så varför har Amazon gjort sin affär?

DET HANDLAR om fem vindkraftsparker, där upplägget är att Amazon under 2025 ingick så kallade PPA-avtal, det vill säga långsiktiga avtal om köp av el till ett i förväg bestämt pris, med den svenska vindkraftsprojektutvecklaren OX2, som numera ägs av det svenska riskkapitalbolaget EQT.

De fem vindkraftsparkerna har namn som Rajamäenkylä (byggs i Storå och Bötom), Salo-Ylikoski (norra delen av Kauhava, vid gränsen mot Nykarleby och Pedersöre), Honkakangas och Kannisto (båda i Halsö) och Korkeamaa (Soini).

Totalt handlar det om 114

vindmöller med turbiner på en snittkapacitet över sex megawatt, sammanlagd installerad kapacitet 772 megawatt. Kärnreaktorerna i Lovisa är som jämförelse på 510 megawatt vardera.

All denna nya vindkraft kopplas till elnätet via arrangemang av Fingrid.

Enligt OX2:s landschef Veli-Pekka Alkula i Helsingin Sanomat genomförs de nya parkerna med projektfinansiering, vilket innebär att säkerheten för lånen utgörs av parkernas framtida kassaflöde.

Alkula nämner att den fysiska elen från vindkraften kommer att säljas på den finländska marknaden och därmed "bidra till att pressa våra priser och stärka energisjälvförsörjningen".

KAN DETTA BLI bli en lönsam elaffär för Amazon? Det är välkänt att vindkraftsbranschen i dag har stora lönsamhetsproblem. Inga andra investeringsbeslut i ny vindkraft togs i Finland i fjol.

Veli-Pekka Alkula hänvisar till att Amazon avser att "utnyttja avtalet i sitt arbete mot koldi-

oxidneutralitet". Bolaget vill kunna redovisa att det använder utsläppsfri el genom de ursprungsgarantier som bolaget får för vindkraftselen.

Att dessa gröna certifikat härstammar från Finland och bokförs av Amazon på annat håll är ett vanligt förfarande.

DEN SVENSKA elanalytikern Mats Nilsson, som väl känner Finland, beskriver affären så att projekten blir finansierbara genom den prISRISK som Amazon tar genom sina kontrakt. Att affären skulle ge ett plus i Amazons kassa har han svårt att tro.

Han noterar att Amazon hänvisar till sin klimatredovisning.

"Genom att knyta sin elförbrukning till specifika vindkraftsprojekt får bolaget ursprungsgarantier och en tydlig berättelse om hur bolagets globala verksamhet matchas med ny förnybar produktion. Affären verkar snarast vara en strategisk och varumärkesmässig investering."

Premien i elavtalet är liten i förhållande till bolagets omsättning. Samtidigt är Amazon inte exponerat för de underliggande

systemproblemen i elsystemet, vilket gör affären asymmetrisk: begränsad ekonomisk nedsida för köparen, men reella systemkostnader som bärs av andra."

"Elsystemet blir inte mer stabilt. Vindkraften producerar fortfarande när det blåser och inte när efterfrågan är som störst, och variationerna måste hanteras av nät, balansmarknader och andra aktörer i systemet. De kostnaderna ligger kvar hos andra aktörer.

Att investeringarna skulle gynna elsystemet är tveksamt.

"I verkligheten har riskerna snarare omfördelats: från projektägare till systemet, från starka aktörer till svagare, och från synliga elpriser till mer svåråtgångade kostnader i nät och balans. Det är detta glapp mellan investeringsretorik och systemverklighet som saknas i rapporteringen."

"Riskerna flyttas nedåt i värdekedjan. Projektägare och kapitalstarka finansierare är skyddade, medan byggföretag, underleverantörer och regionala aktörer tar smällen när kalkylerna inte håller", säger Mats Nilsson.

SVENOLOF KARLSSON

Växande kritik mot "gröna" certifikat

Med gröna certifikat kan du kalla den el du använder grön, trots att den fysiskt kanske producerats fossilt. Kritiken växer mot systemet.

VAD HANDLAR de ursprungsgarantier om som artikeln här intill refererar till?

Saken är pedagogiskt inte så enkel att förklara, men här ett försök.

Systemet, som finns med i EU:s regelverk, bygger på att en elproducent för varje producerad MWh (megawattimme) kan få ett certifikat som anger hur elen producerats.

Elproducenten får alltså förutom elen (som går ut på elnätet) också ett *certifikat* (som är digitalt), som kan säljas vidare. Låt säga att det i detta fall är fråga om el från vindkraft och att certifikatet då alltså intygar att så är fallet.

Köparen av certifikat kan sedan under tolv månader framåt använda detta för att till exempel miljömärka motsvarande mängd använd el som "grön" eller "fossilfri". Detta oberoende av om den använda elen i verkligheten kanske producerats med kolkraft.

När certifikatet använts, annulleras det för att inte kunna användas en gång till.

Den elementära hake som finns är att all producerad el, oberoende av kraftkälla, är fysiskt likadan. Det finns inga specifikt gröna eller bruna elektroner.

Och eftersom elen av fysikaliska skäl alltid tar närmaste vägen i ledningarna, går det som elanvändare inte att styra vilken el man faktiskt får. Grön el och annan el blandas om vartannat.

ETT ARGUMENT för ursprungsmärkningen är att den ger en extra premie för producenter av grön el och därför kan stimulera till investeringar i grön kraftproduktion.

Mot detta ställs bristen på koppling mellan den fysiska elen och den bokförda. Till exempel kan man köpa certifikat från Island trots att det inte finns någon kabel som skulle kunna överföra el därifrån.

Kritiken gäller också det faktum att certifikaten kan användas un-

der tolv månader framåt, trots att elen som nyttighet har extremt kort hållbarhet (bräkdelen av en sekund).

En tredje typ av invändning är att all el i praktiken inte har samma värde, vilket även är tydligt på elmarknaden, där vindkraftsel och sol el i praktiken betalas sämre än el producerad på annat sätt. Detta därför att den inte är kopplad till det faktiska elbehovet.

Vidare finns kritik mot bristande transparens. Någon officiell handelsplats för ursprungsgarantierna har inte upprättats. Många certifikat handlas på andrahandsmarknader, och det är vanligt att certifikaten byter ägare många gånger om innan de faktiskt används.

De här transaktionerna bokförs inte i ett allmänt register, vilket i praktiken gör dem omöjliga att spåra.

ETT EXEMPEL där ursprungsgarantierna bedömts juridiskt ges av det svenska Konsumentverket i ett ärende gällande ett känt bageri. Detta hade i sin marknadsföring använt uttrycket "Bakat med egen vindkraft" med hänvisning till att bageriet investerat i vindkraft och köpt ursprungsgarantier motsvarande sin elförbrukning.

Detta var enligt Konsumentverket "missvisande och otillbörligt" i marknadsföringslagens mening, eftersom det kunde ge konsumenten intrycket att den el som använts i produktionen fysiskt kom direkt från företagets vindkraftverk.

Konsumentverket påpekade att miljöpåståenden bör bedömas utifrån genomsnittskonsumentens helhetsintryck av marknadsföringen. Bageriet övergick efter detta till formuleringen "Vi har egen vindkraft".

EN ANNAN TYP av kritik kommer särskilt från Norge, vars elproduktion är närmast hundra procent

tigt grön, en källa till nationell stolthet. Att betala för ursprungsgarantier för att också få kalla elen grön provocerar många.

Inte minst protesterar många stora elanvändare inom industrin och beskriver sin elanvändning som grön med hänvisning inte till certifikaten, utan till att elen kommer från norsk vattenkraft.

"Vi upplever att ursprungsgarantier är greenwashing. Fysikens lagar måste råda", förklarade gruvbolaget Eramets kommunikationsdirektör Kåre Bjarte Bjelland i ett uttalande nyligen.

SVENOLOF KARLSSON

Tereze Bast

Den här liknelsen brukar framföras. Två mjölkbönder levererar mjölk till mejeriet, den ena ekologisk mjölk, den andra konventionell mjölk. Mjölken hålls i samma kärl och blandas alltså och paketeras sedan i mjölkkartonger med märkningen "ekologisk mjölk". Detta möjliggörs av att mejeriet köpt ekologiska certifikat av en annan mjölkbonde. Rätt eller fel?

Räddades Finland av Aurora?

Finland har under veckor haft Europas dyraste el. Kanske ska vi tacka den nya Auroralinjen för att elen räckt till.

FINLAND — och som konsekvens av det även de baltiska länderna — har efter årsskiftet åter stuckit ut som Europas extremland i fråga om elförsörjningen. Ingenstans har elpriserna ens varit i närheten. Sett till den tillgängliga elproduktionskapaciteten har elbeho-

vet ibland varit så stort att risken för elbrist och nedsläckning av elnätet uppenbart varit reell, till exempel om något av kärnkraftverken oplanerat skulle ha behövt kopplas bort från elnätet. Hur har det kunnat bli så här? Det går att hänvisa till geografin. Inte bara för att Finland ofta är kallt på vintern, utan också för att det finländska elnätet i praktiken kan få påfyllning av el bara från Sverige. Ryssland är sedan 2022 stängt. En annan förklaring är produktionsflottan. I stort sett all planerbar fossil kraftproduktion har tagits ur bruk, och nyinveste-

ringarna i kraftvärmelyser med sin frånvaro. Våldigt mycket står därför och faller med vindkraften, numera med mer än dubbelt så stor installerad kapacitet som kärnkraften. Men under de kallaste timmarna har vindkraften ibland till och med levererat minusvärden. Vindkraftverken kräver nämligen själva el för att fungera, och under att antal timmar till exempel den 23, 27 och 30 januari krävde de mer el än de själva producerade.

DET FINNS ett viktigt inslag till i bilden, nämligen den nya

Jarno Vuorinen/Lehtikuva.

kraftledning, Aurora Line, som togs i bruk mellan Finland och Sverige, norr om Bottenviken, den 12 november i fjol. Importkapaciteten till Finland ökade då med ungefär 800 megawatt, en kapacitet som under de senaste veckorna ofta utnyttjats till det yttersta.

Bygget av Auroralinjen norr om Bottenviken skyndades på från den finländska sidan, och uppenbart var detta en bra idé, både av försörjningsskäl och för att det sänkt det finländska elpriset.

Omvänt har elpriserna i Norrland ökat markant. Traditionellt har dessa varit Europas lägsta, men nu i januari var det norrländska spotpriset fyrdubbelt högre än i januari 2025, 94 öre/kW jämfört med 24 öre/kWh i fjol.

Detta väcker knappast förtjusning hos den norrländska industrin, van vid billig el.

Vad krävs i Finland? Det korta svaret är planerbar kraftproduktion, som snabbt kan tas i bruk vid behov. Hur en kraftproduktion, som bara kopplas in under pristoppar, ska kunna bli ekonomiskt lönsam är tyvärr en obesvarad fråga.

SVENOLOF KARLSSON

Auroralinjen vid passagen över Torne älv den 13 november strax efter att ledningarna börjat överföra el mellan Sverige och Finland.

Nordfuels verksamhet avslutas

Den 4 februari kom det trista beskedet att Nordfuel i Haapajärvi avslutar verksamheten den kommande sommaren.

NORDFUEL PLANERADE ett raffinaderi för bioetanol, lignin och biogas i det tidigare torveldade kraftverket på orten. "Beslutet är tungt för oss och

särskilt beklagligt med tanke på vår engagerade och sakkunniga personal", förklarade vd Matti Asikainen i samband med beskedet. Nordfuelprojektet stod inför ett investeringsskede (Front End Engineering and Design) som ägarna — bland dem Herrfors — inte var beredda till. "Vårt business case är starkt och lönsamt, men investerarna tvekade på grund av både den politiska och teknologiska risken", kommenterar Herrfors vd Roger Holm.

"En stor del av alla produkter som omfattas av omställningen till ett fossilfritt samhälle är politiska, det vill säga produkterna är definierade främst i olika EU-förordningar. Detta gör att livslängden för dessa produkter är starkt beroende av långsiktigheten i de politiska besluten." Ägarbolaget till kraftverket, Kanteleen Voima, undersöker nu andra användningsmöjligheter av fastigheterna. Det kan nämnas att också en stor mängd andra projekt för syn-

tetiska bränslen i Norden avslutats eller lagts på is de senaste åren, av storbolag som Neste, Ørsted, Shell, Vattenfall, Uniper, Sasol, North Ammonia och även, beskrivet i den här tidningen 2024, Flexens stora projekt i Karleby. Chalmersforskaren Maria Grahnsatte nyligen en siffra på problemet: elektrobränslen är i dagsläget 260 procent dyrare än diesel.

SVENOLOF KARLSSON

Kärnkraftverket Three Mile Island i Harrisburg blev världs-känt efter haveriet i den ena av två reaktorer 1979. Den andra reaktorn med dess två kyltorn (bilden) togs ur drift 2019, men är nu under restaurering för att åter tas i bruk 2028. Microsoft har förbundit sig att köpa all producerad el under tjugo år.

Därför kräver AI så mycket el

AI-processerna kräver ofantliga mängder el. Idealet för de större aktörerna är tillgång till ett eget kärnkraftverk.

SIFFRORNA FRÅN omvärlden talar sitt tydliga språk. De AI-datacenter som nu byggs över hela världen, och särskilt i USA, blir energislukare av enorma mått.

Till exempel har en planerad anläggning kopplad till Open AI:s datacenterprogram Star-gate fått godkännande för 1 400 megawatt levererad effekt i Michigan. Det motsvarar nästan storleken på Olkiluoto 3. Åtaganden hos de stora AI-företagen har publicerats som är många storleksordningar större.

Det internationella energior-ganet IEA räknar i sitt basscenario för 2030 att AI-centren då globalt kommer att behöva elproduktionskapacitet på 945 000 megawatt. Det är 60 gånger mer än den historiska toppförbrukningen i Finland på 15 442 megawatt.

I Sverige har ansökningarna om att få etablera stora datacenter ökat femfaldigt enbart det senaste året, enligt Svenska kraft-näts chef för nätplaneringen Daniel Gustafsson. Det är fråga om ett trettiotal projekt som behöver över 5 000 megawatt.

Bakom ett av dem ligger det kanadensiska investmentbola-get Brookfield, som skrivit avtal med Strängnäs stad om en investering på omkring 9 miljarder euro för ett AI-datacenter. Ett ofantligt projekt för en liten ort. Flaskhalsen handlar om elkapaciteten för centret, 750 megawatt, mer än vad städer som Helsingfors och Stockholm förbrukar.

"Etablerar man ett datacenter i den storleksordningen kommer man att ha svårt att ansluta något annat till elnätet i regionen de närmaste 25 åren", kommenterar Daniel Gustafsson i den svenska tidningen Kvartal.

Uttrycket *bring your own energy* får av detta skäl konkret innebörd. Den som behöver så mycket energi får skaffa fram den själv. Ett exempel är Amazon, som i Pennsylvania bygger en serverhall precis intill ortens

kärnkraftverk. Microsoft har tecknat avtal om att återstarta den kärnreaktor som, efter att syskonreaktorn havererade i Harrisburg 1979, fortsatte med driften till 2019.

VARFÖR ÄR ELBEHOVET så stort?

Jämfört med 2010-talets data-center bygger AI-processerna på extremt tunga matematiska operationer, där varje steg kan innebära miljarder flyttalsoperationer. Detta görs i så kallade GPU:er (Graphics Processing Unit), som arbetar parallellt och är veritabla effektmonster.

En enda server med åtta GPU:er kräver 4–6 kW. En AI-modell tränas ofta på 10 000–100 000 GPU:er samtidigt. Själva idén är att maximera beräkningarna, inte att spara el. Eftersom GPU:erna arbetar parallellt, är den interna trafiken mellan dem enorm, något som drar nästan lika mycket energi som själva beräkningarna.

Utöver detta behövs 15–20 procent av energin för att kyla serverarna.

Då GPU:erna är mycket dyra att framställa, är målet att utnyttja

dem maximalt innan de blir föråldrade. En vanlig avskrivningstid är 3–5 år. Även om GPU:erna fungerar efter det, har de helt enkelt blivit för gaggiga.

Med andra ord strävar AI-centren till att köra med nästan konstant maximal last. Den jämnt flödande kärnkraftselen är då idealisk. Om vind- och solkraft används, måste den kompletteras med balanskraft i mycket stor skala.

Till detta kommer en annan avgörande faktor. AI-centren vill ligga nära varandra och helst i täta kluster, även om det är fråga om konkurrerande företag. Detta eftersom serverarna behöver minimera latensen — tidsfördröjningen av signalerna — när de kommunicerar med varandra. Av det skälet är det avsidet belägna Norrland med sitt stora elöverskott, sina låga elpriser och gratiskylan vintertid inte särskilt intressant. I vart fall är det till ett geografiskt avgränsat område i Mellansverige som AI-centren i Sverige framför allt söker sig.

SVENOLOF KARLSSON

Herrfors förenklar koncernstrukturen

Herrfors koncernstruktur har nu ytterligare förenklats, vilket ger bättre transparens och lägre kostnader.

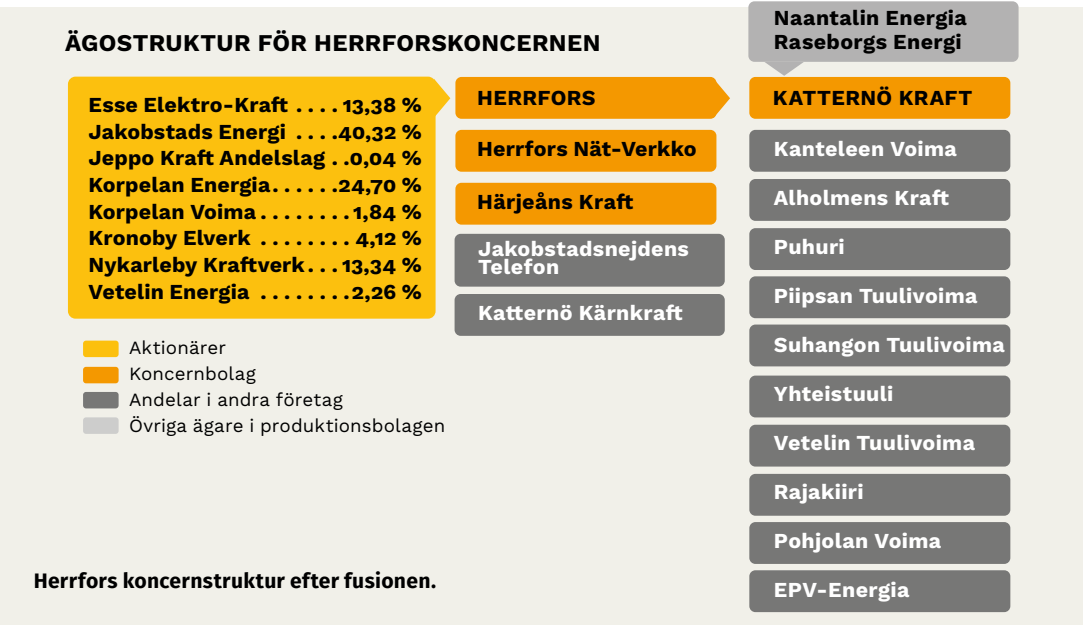
DEN 31 DECEMBER 2025 fusionerades koncernens produktionsbolag Katternö Kraft Oy Ab och Oy Perhonjoki Ab. Bolaget fortsätter under firmanamnet Katternö Kraft Oy Ab. Fusionen är en del av målsättningen att förenkla och tydliggöra koncernstrukturen, förklarar vd Roger Holm:

”Katternö Kraft och Perhonjoki har båda varit produktionsresursbolag utan egen personal och därför är det vettigt att slå ihop dem.”

”Den nya strukturen skapar bättre transparens, effektivare beslutsfattande och bättre kostnadseffektivitet”, säger han.

Efter förändringen består Herrforskoncernen av moderbolaget Herrfors samt dotterbolagen Herrfors Nät, Katternö Kraft och Härjeåns Kraft i Sverige.

Det bolagsnamn som nu avregistrerats går tillbaka till septem-

EFTER LÅNGA förhandlingar kom EU-kommissionen och Tysklands energiminister Katherina Reiche nyligen överens om att landet kan bygga och subventionera ett tjugotal nya kraftverk baserade på fossil naturgas.

Överenskommelsen har sina mot-sägelser. Tysklands nedläggning av kärnkraften – som stod för en tredjedel av landets el – skulle kompenseras med vind- och solproducerad el och detta, försäkrades det, till så obetydliga kostnader för en normalfamilj som priset på en kula glass i månaden.

I verkligheten har Tyskland – när man inkluderar de kostnader för elen som finansieras via skattesystemet – fått Europas dyraste el. Samtidigt som landet fortfarande har ett stort beroende av kol- eller naturgasdrivna kraftverk.

Den tidigare tyska förbundsregeringen, med De grönas Robert Habeck som energiminister, höll länge fast vid att klimatmålen skulle kunna nås genom att grön vätgas skulle ersätta de fossila bränslena, men kapitulerade till sist inför den omöjliga tidtabellen och accepterade att nya kraftverk för naturgas skulle kunna byggas.

MED EFTERTRÄDAREN Katherina Reiches uppgörelse tillkommer en ny komplikation. Stödet bygger på en så kallad kapacitetsmekanism. Staten ska upphandla de nya gaskraftverken och finansiera dem via

Uniper

Tyskland subventionerar allt mer

Så ser Unipers gaskraftverk i Irsching ut.

en avgift. Elkunderna kommer alltså att få betala för statens styrning av produktionskapaciteten.

Detta strider mot ett antal EU-principer som att elproduktionen ska styras av marknaden.

För Tysklands del handlar det om

att de nya gaskraftverken omöjligt kan nå lönsamhet på egna meriter, då de kommer att köras bara under kritiska lägen av elbrist, när vindkraften och solkraften levererar för litet. Operatörerna behöver därför subventioneras med miljardbelopp.

VAD SKA MAN tro om Tysklands framtida energiförsörjning?

Staffan Reveman, svensk som sedan decennier arbetar som energianalytiker i Tyskland, beskriver hur elkostnaderna efter landets kärnkrafts-nedläggning har stigit till ofattbara nivåer. Enbart under 2026 kommer de tyska skattebetalarna att spendera runt 29,5 miljarder euro för att dämpa elpriserna för företag och hushåll.

”När de skenande elpriserna be-fanns vara kontraproduktiva för en-ergipolitiken, ’gömdes’ kostnaderna i stället i statsbudgeten. De samman-lagda subventionerna sedan subven-tionerna till förnybar el infördes lär uppgå till ungefär 400 miljarder euro och subventioneringen fortsätter.”

Samtidigt är verkligheten att Tysk-land under 2025 utvanns 85,7 miljoner ton inhemsk brunkol för att undvika elavbrott, nästan 10 000 ton per timme, och dessutom importerade stora volymer stenkol och gas för el-produktion.

Reveman påpekar ironin i att den tyska industrins elkostnader i hög grad beror på de utsläppsrätter som bolagen måste köpa för den fossila elen, och att staten med skattemedel nu kompenserar dem för detta.

”Tyskland, den hittills ledande in-dustrinationen i Europa, låtsas vara konkurrenskraftigt i stället för att ge-nomföra de smärtsamma förändringar av energipolitiken som skulle krävas”, säger Staffan Reveman.

SVENOLOF KARLSSON

Motgångar för Danmarks CCS-projekt

Sexton kandidater an-mälde intresse för en CCS-subvention på fyra miljarder euro. Alla utom två gav upp.

CCS HAR LIKSOM grön vätgas och andra typer av gröna bränslen (genom Power-to-X, olika metoder som omvandlar el till andra ener-gibärare) beskrivits som en viktig metod för att minska växthusgas-utsläppen.

CCS står för Carbon Capture and Storage och går ut på att fånga in kol-dioxiden innan den når atmosfären för att lagra den permanent. Idén är gammal men har genom åren visat

sig mer eller mindre ogenomförbar till rimliga kostnader.

I dagsläget finns ändå ett förnyat fokus på CCS, och en politisk miljö som visat sig särskilt intresserad av metoden är Danmark, ett land som gärna beskriver sig som en grön föregångare. Till exempel fick ener-gijätten Ørsted 2023 ett statsstöd på 8 miljarder danska kronor (ca 1,1 miljarder euro) för ett projekt där 400 000 ton koldioxid skulle lagras årligen 2025-2046.

I fjol utlystes ett statsstöd på hela 28,7 miljarder danska kronor (3,9 miljarder euro) till nya danska CCS-projekt. Sexton företag medde-lade intresse, och tio pekades ut som förkvalificerade att söka pengarna.

Två av de tio drog sig omedelbart ur och i december ytterligare fem kandidater. Alla hänvisade till att de tilltänkta projekten innebar en alltför stor ekonomisk risk.

MED BARA TRE kandidater kvar sköt den danska Energistyrelsen fram ansökningstiden till först den 7 januari i år, sedan till den 4 februari.

Likväl drog sig snart en åttonde kandidat tillbaka och i slutet av de-cember även den nionde, med sam-ma motivering som de övriga.

Den tionde kandidaten, Aalborg Portland, kvarstod när deadline nåd-des. Det är fråga om Danmarks enda cementproducent, en verksamhet där det är närmast omöjligt att und-

vika växthusgasemissioner.

Timmarna före deadline tillkom sedan en andra kandidat, vars namn inte tillkännagetts när denna tidning gick i tryck.

Svårighetsgraden med CCS antyds även av det nämnda Ørstedprojektet, som skulle ha inlett sin koldioxid-lagring i fjol, men fortfarande inte kommit i gång.

Enligt villkoren för stödet riskerar Ørsted nu dryga böter. Till råga på allt har bolaget redan – till Micro-soft – hunnit sälja största delen av de utsläppskrediter på 4,3 miljoner ton som bolaget tilldelats för sin till-tänkta koldioxidlagring, enligt den danska energisajten EnergiWatch.

SVENOLOF KARLSSON

Varm höst

♦ Perioden efter årsskiftet har bjudit på väl tilltagen vinterköld, som ännu när denna tidning gick i tryck såg ut att hålla i sig länge än.

Den gångna hösten bjöd på något helt annat. Månaderna september – december var över hela landet alla varmare än långtidsgenomsnittet. Bara Lappland avvek en aning från mönstret, november var här 2–3 grader kallare än medelvärdet, medan södra delen var varmare än så.

Den 16 oktober registrerades of-ficiellt den första snön, i Kilpisjärvi.

Under november föll snö ända ner till de södra delarna av landet, vilken dock efter en mild period under mån-adens sista dagar smälte bort på de flesta håll. Efter mitten av december fick nästan hela Finland gradvis på nytt ett snötäcke, men mot slutet av månaden smälte snön åter bort i väst och syd.

När stormen Hannes anlände den 27 december mötte den på många ställen därför barmark utan ordentlig tjäle, med kända konsekvenser.

Det största snödjupet i december uppmättes i Kenttäröva i Kittilä, 70 centimeter.

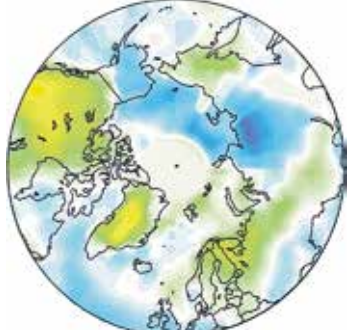
Sammantaget var höstperioden (september-november) vid många av Meteorologiska institutets obser-vationsstationer den näst varmaste i mät historien. Finland var helåret 2025 1,6 grader varmare än långtids-medelvärdet för åren 1991–2020. Maj, juni och augusti var kallare, övriga månader varmare än genomsnittet.

Nederbörden var under året i stort sett normal över hela landet, vilket återspeglades i att odlingssäongen på de flesta håll gav goda skördar. Koivuniemi i Vederlax sticker ut som en blöt plats med 161,6 millimeter i november. Här uppmättes också den största dygnsnederbörden, 79,0 millimeter.

Året 2026 har som kontrast inlett kyligt, för Lapplands del med den kallaste januarmånaden sedan 1987. Varmast relativt sett hade Åland med två grader kallare än långtidsvärdet.

Kallast under januari hade Tulpio i Savukosi med 42,8 minusgrader. Klenare har det varit med snöneder-börden; snötäcket särskilt i västra Finland har hittills i vinter vuxit mycket långsamt.

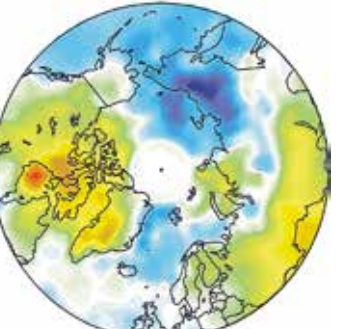
September

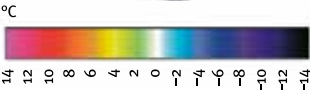
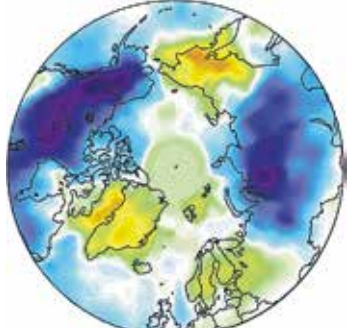
Oktober

November

December

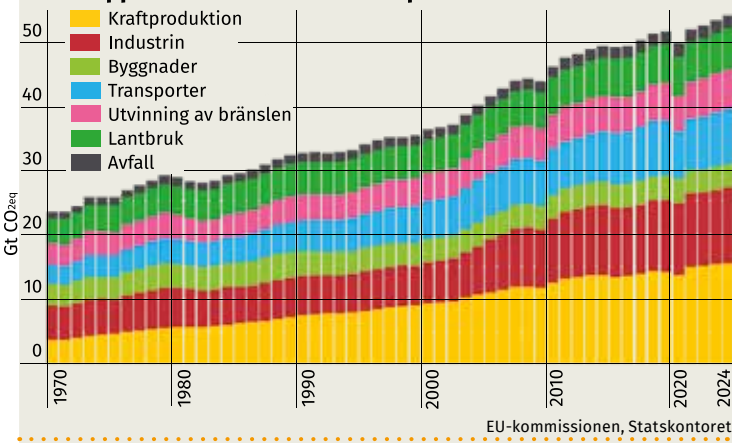
Klotillustrationerna har gjorts av professorn i fysisk geografi Ole Humlum på basis av dataleveran-tören GISS. Kloten visar månad-ens medelavvikelse från medel-talet 2015–2024. Meteorologiska institutet i Finland använder referensvärdet för 1991–2020.

Allt mer växthusgaser

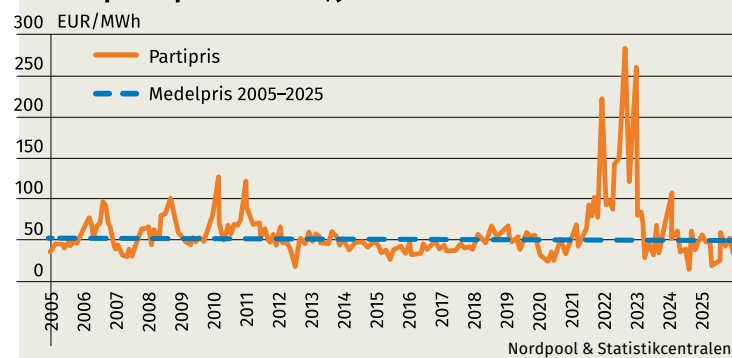
♦ År 2024 blev med 53,2 miljarder ton koldioxidekvivalenter, markan-vändningseffekter oräknade, globalt åter ett nytt rekordår sett till mäng-den växthusgaser förorsakade av mänsklig aktivitet. Ökningen från året innan var 665 miljoner ton. Även om mängden fossilfri el- och värmeproduktion fortsatte öka i världen, ökade användningen av fossila bränslen alltså mer.

Ökningen var räknat i procent störst i länder som Vietnam, Indonesien och Indien, men även Kina ökade sina utsläpp trots landets satsning på förnybarhet. Finland stod med 39,1 miljoner ton för mindre än en tusendel av världens utsläpp, mar-kanvändningssiffrorna (LULUCF) oräknade. Rekordlåga 4 procent av elproduktionen räknades under 2025 som fossil i Finland.

Utsläpp åren 1970–2024 fördelat på sektorer

Partipriset på el i Finland, justerat för inflationen

Lågt elpris under 2025

♦ Elpriset på börsen i Finland åren 2005–2025 var justerat för inflationen i genomsnitt 5,08 cent/kWh. Under 2025 var nivån så låg som 4,0 cent/kWh. Som synes sticker åren 2022 och 2023 ut på ett uppseendeväckande sett genom elpriser som sköt i höjden, inte minst som följd av Rysslands manipulation av natur-gasleveranserna till Europa.

Det behöver påpekas att det tota-la pris som vanliga hushåll betalat för elen och distributionen av den under senare år varit betydligt högre än priskurvan ovan. Under 2025 stod elen för 37 %, distributionen av den för 30 % och skatter för 33 % av den totala elkostnaden för hushållskunder.

Hanna von Born. Bland vännerna fanns Albert Edelfelt, som en gång inför Hannas nycker utbrast: ”Det är då eget med Borns att de aldrig kunna vara riktigt som andra menniskor.”

Hanna von Born

Omsvärmad av konstnärer och författare valde friherrinnan från Borgå en svensk löjtnant och skapade sin egen dynasti.

En septemberdag 1861 föddes på godset Gammelbacka utanför Borgå en flicka vars liv skulle bli långt och ovanligt.

Hon var näst yngst av tio syskon, dopnamnet blev Hanna Maria von Born och hennes adliga status var friherrinna. Bara tre i syskonskaran skulle överleva ungdomsåren och få egna barn.

Fadern Johan August von Born innehade en mängd befattningar på hög nivå i den finländska statsförvaltningen, till exempel som senator motsvarande jordbruksminister. I lantdagen nådde han positionen som lantmarskalk, det vill säga dess ordförande.

Också Hannas storebror Viktor Magnus von Born skulle komma att inneha lantmarskalksämbetet, vid den sista ståndslantdagen 1905–1906. Som profilerad motståndare mot Bobrikovs förryskningspolitik hade han två år tidigare landsförvisats och tillfälligt bosatt sig i Sverige.

Egendom hade familjen von Born så det räckte, utöver Gammelbacka även Sarvlux herrgård med domäner i Pernå.

Hannas mor Fanny hade även hon societetsbakgrund. Fadern Carl Daniel von Haartman var ryktbar som professor i kirurgi vid Helsingfors universitet och generaldirektör för Medicinalverket. Fannys morfar var den berömda författaren och ledamoten i Svenska Akademien, tillika biskopen Frans Michael Franzén, född i Uleåborg.

Dessa herrars hustrur är kända framför allt som hustrur. För Hanna skulle detta liksom den adliga tillhörigheten komma att bli ett livslångt tema att förhålla sig till. Rebben i henne hade svårt att anpassa sig till den vanliga hustrurollen, men presenterad som den sedermera ”fru Palme” var hon ändå mån om att alltid lägga till ”född von Born”.

TILL HANNA VON BORNs familjetillgångar hörde språkkunskaperna: förutom svenska och i viss mån finska även tyska, ryska och framför allt franska, huvudspråket i de internationella kretsarna. Till detta ett nätverk som öppnade de flesta dörrar — inom den svenska och finska adeln fanns mängder med släktband.

Efter studier i St Petersburg och Paris i tonåren och arbete under ett år som lärarinna i Borgå var det just Paris som lockade, vid denna tid närmast en huvudstad för nordiska konstnärer och författare.

Inte sällan åkte den unga Hanna till Paris på egen hand. En god vän i Paris-kretsen var Albert Edelfelt, liksom hon adlig och från Borgå, sedermera gift med

friherrinnan Ellan de la Chapelle, en annan nyckelperson i Hannas nätverk.

Enligt den svenska historikern Henrik Berggren var Hanna ”utåtriktad och mycket uppskattad av det motsatta könet men också högdragen, vasstungad och ytterst bestämd i sina åsikter i såväl stort som smått”.

Äktenskapsfrågan löstes i en släktkontext. En av Hannas kusiner på moderns sida, Anna Lavonius, hade gift sig med den svenska finansmannen Henrik Palme. Hemma hos dem i Stockholm träffade Hanna i tjugoårsåldern Henriks yngre bror, löjtnanten Sven Palme.

Tycke uppstod, men den verkliga romansen kom först följande år när Hanna passerade Sverige på väg hem från Paris och — avsiktligt sammanförda, berättas det — träffades på nytt.

Sven ska då ha blivit helt överväldigad av den fläkt av ”parisienne” som Hanna förde med sig. Snart var beslut om bröllop taget.

De blev ett karismatiskt ungt par på Stockholmsscenen, skriver Henrik Berggren: ”Det stod en aura av chic men måttfull radikalitet runt den elegante, urbana, alltid älskvärde löjtnant-direktören och hans vackra, kraftfulla och aristokratiska hustru från Finland.”

SVEN PALME INLEDDE efter giftermålet en mycket framgångsrik karriär som direktör i försäkringsbranschen. Efter hand födde Hanna fyra barn: Olof, Gunnar, Nils och Birgitta. Hanna skötte sina familjeplikter, men längtade efter ett friare liv och fortsatte att besöka Paris, ibland utan man och barn.

Albert Edelfelt har i sina brev en del att berätta om detta, till exempel hur berömda konstnärskollegor som Anders Zorn och Louis Sparre och andra ”flaxade” runt henne. Själv stördes Edelfelt av Hannas nyckfullhet och av att hon kom och gick hos honom och Ellan utan att alltid vara inbjuden.

Hanna Palme vill alltid vara ”på tvären”, skriver Edelfelt och skulle inte vilja ”vara i Sven Palmes skor”. Bland dem Hanna gärna träffade i Paris fanns helsingforsaren Jarl Hagelstam, sedermera berömd som läkare.

När Hanna skulle beskriva ändamålet för sina Parisresor, trasslade hon ibland in sig, enligt Edelfelt. ”Sven Palme måtte inte ha varit med när svartsjukan och krutet uppfanns”, kommenterar han.

En annan sida hos Hanna är att hon aktivt tog plats i den svenska samhällsdebatten och till exempel engagerade sig för kvinnlig rösträtt och kvinnlig värnplikt. Hon höll föredrag i olika ämnen,

Hanna Palme i nittioårsåldern med favoritbarnbarnet Olof Palme.

Huvudsakliga källor:

Henrik Berggren: *Underbara dagar framför oss* (Norstedts).

Henrik Berggren & Jacob Forsell: *Palme – Ett liv i bilder* (Max Ströms förlag). Fotot ovan publicerat i denna bok.

Albert Edelfelts brev. Elektronisk brev- och konstutgåva. Maria Vainio-Kurtakko & Henrika Tandefelt & Elisabeth Stubb (Svenska Litteratursällskapet).

hade som chef för ett stort hushåll en uppenbar ekonomisk och praktisk kompetens och drev idéer om hur ett hushåll kunde rationaliseras.

Tillsammans med den blivande vänstersocialdemokraten Carl Lindhagen grundade hon en kooperativ inköpsförening och drev en pensionskassa för hembiträden

I Djursholms villastad utanför Stockholm skapade hon och Sven en kulturell och kosmopolitisk hemmiljö i deras stora Villa Kallio. Strindberg, Selma Lagerlöf, Ellen Key och Verner von Heidenstam är bara några av dem som umgicks i huset.

ALLRA VIKTIGAST FÖR familjen Palme var ändå frågan om Finlands öde. När Hannas bror Viktor landsförvisades var det just Djursholm han bosatte sig i tillsammans med andra finländare i exil. Sven Palmes försäkringsbolag Thule beskrevs som närmast ett lokalkontor för Finlandsaktivismen.

En självklar referenspunkt var Runebergs *Fänriks Ståls sägner*. I den herrgård som makarna Palme köpte i Ånga ska den enda målning i husets porträttsamling som inte avbildade en släkting ha föreställt Runeberg. Sven Palme hänvisade ofta till att

hans fru var sondotter till den unge löjtnant (Samuel Fredrik von Born) som i Runebergs dikt om slaget vid Virta bro störtade in hos general Sandels i Pardala by och krävde omedelbar aktion.

Finlandsentusiasmen kom att skörda sitt pris i familjen. En av de första att från svensk sida anmäla sig för att slåss som frivillig i Finlands självständighetskamp 1917–1918 blev Hannas och Svens äldste son Olof, för övrigt född hos mormor Fanny i Borgå.

I slutet av februari 1918 lämna-de Olof sin gravida hustru och fyra barn och anlände efter en lång tågre-sa över Haparanda till Svenska brigaden i Uleåborg. I början av april stupade Olof som en av femton frivillig-svenskar i kulspruteeld nära Tammerfors sjukhus.

HANNA PALMES LÅNGA LIV slutade 1959 vid 97 års ålder. Under hennes ledning utvecklades gården i Ånga till ett modernt jordbruksföretag, utan att dock traditionen med vita dukar och jungfrur som serverade på finporslin rubbades.

Barnbarnen blev aderton, och Hanna månade om dem alla. Många av dem skulle komma att återfinnas i höga positioner i det svenska samhället.

Särskilt förtjust var Hanna i minstingen i sonen Gunnars barnaskara, den ”mest begåvade”. Namnet på detta barnbarn var Olof, namngiven efter sin stupade farbror.

Även denne Olof, sedermera statsminister, kom att följa en släkttradition, nämligen att gifta sig med en friherinna, Lisbeth Beck-Friis.

SVENOLOF KARLSSON

Exempel på Hanna von Borns släktingar

									
Olof Palme	Yrsa Stenius	Nils Torvalds	Algoth Niska	Miitta Sorvali	Ilkka Lipsanen	Anders Adlercreutz	Pekka Saajoranta	Raoul Björkenheim	Malin Helala

Olof Palme, tidigare statsminister, född i Stockholm, farmor var Hanna von Born.

Yrsa Stenius, journalist och författare, född i Stockholm, morfars mor var syster till Hanna von Born.

Nils Torvalds, tidigare EU-parlamentariker, född i Ekenäs, morfars mor var syster till Hanna von Born.

Algoth Niska, sjökapten, smugglare, född i Viborg, modern var fjärde kusin med Hanna von Born.

Miitta Sorvali, skådespelare, född i Kitee, mormor var fjärde kusin med Hanna von Born.

Europeisk bäver i Mariedalsån i Sverige.

Den österbottniska bäverduellen

Vem vinner kampen? Den europeiska eller amerikanska bävern? Mattias Kanckos har sitt svar klart.

I de österbottniska vattendragen pågår för närvarande en intressant, men för de flesta helt okänd kapplöpning mellan två olika bäverarter. Från söder breder den europeiska bävern sakta ut sig, medan den amerikanska bävern närmar sig österifrån.

Vem som vinner denna kamp och först återerövrar de bävertomma österbottniska vattendragen beror helt och hållet på om människan ingriper i duellen eller inte. Den europeiska bävern utrotades officiellt år 1868 i Finland, när den sista bävern fälldes i Lappland. Bävern jagades alltför intensivt av allmogen, inte bara på grund av köttet och den fina pälsen utan även för bävergället, ett sekret som bävern producerar i hudsäckar och som användes (och används) inom naturmedicin. Sentida forskning har faktiskt visat

att bävergäll innehåller en del verk samma ämnen, som salicylsyra, så den medicinska användningen var inte enbart humbug. När man på 1930-talet ville återinföra bävern gjorde man ett av de större misstagen i Finlands naturskyddshistoria. Man hämtade nämligen hit bävrar från Nordamerika, som trots de slående yttre likheterna med vår bäver senare genom genetiska studier visat sig vara en helt annan art, amerikansk bäver (tidigare kallad kanadabäver). Senare återplanterade man även europeisk bäver från Norge i bland

annat södra Österbotten. I dagsläget finns det alltså två olika bäverarter i Finland, vår inhemska och ursprungliga art, europeisk bäver (*Castor fiber*) i väster och amerikansk bäver (*Castor canadensis*) i öster. I Österbotten finns nu europeisk bäver så långt norrut som i Kyro älv i Korsholm, medan den amerikanska bävern förekommer i till exempel Lappo och Esse åars källflöden i Alavus, Ähtäri och Lehtimäki. Inom Herrforsområdet saknas dock till största delen fortsättningsvis en etablerad bäverstam.

DEN EUROPEISKA BÄVERN är bevisligen en ursprunglig och mycket viktig nyckelart i den finländska taigan, en mycket viktigare art än till exempel vargen. Bäverns trädfällande skapar död ved, vilket gynnar mängder av insekter och hackspettar, och dess dammbyggande skapar näringsrika våtmarker som är oerhört produktiva och viktiga för den biologiska mångfalden.

Visserligen kan bävern även ställa till med skador för jord- och skogsbruket genom att dränka skog och översvämma potatisodlingar, så som hänt i Sydösterbotten. Oftast är det dock strandskog med ekonomiskt mindre värdefulla lövträd som hamnar under vatten på grund av bäverns skogsarbeten.

Varför man i Finland inte gjort någonting för att påskynda den europeiska bäverns rekolonisering av landet är för mig en stor gåta. I stället har man låtit naturen sköta sig själv, vilket lett till att den amerikanska bävern ganska ostört fått breda ut sig västerut. Situationen är tyvärr redan nu den att de två bäverarterna sannolikt möts i mellersta Finland.

Forskning tyder på att när de två arterna konkurrerar, så avgår den amerikanska bävern som segrare. Den amerikanska bävern är något större, föder fler ungar per kull och bygger större hyddor och dammar.

I FÄLT ÄR DET i praktiken omöjligt att skilja de två arterna åt, så det blir nu mycket svårt att hantera frågan utan mycket drastiska åtgärder. Den amerikanska bävern får visserligen redan jagas i Finland utan licens, och jag har själv jagat den flera gånger

Amerikansk bäver skjuten under en jakt i östra Finland.

i östra Finlands vidsträckta statsmarker.

Jakten har tills vidare dock varit för blygsam för att decimera beståndet och för att förhindra artens spridning. Den amerikanska bävern blev så sent som år 2025 klassificerad som en invasiv främmande art inom EU, alltså i samma kategori som mårhund, mink och bisamråtta.

Det skall bli intressant att se vilka konsekvenser den nya lagstiftningen får för myndigheternas agerande i den pågående bäverduellen. Som vanligt finns det natur- och djurvänner som tycker att vi inte bör ingripa alls i naturens skeenden och att det

väl inte spelar roll vilken bäverart som lever här.

Man bör då komma ihåg att människans avsiktliga och oavsiktliga förflyttningar av djur och växter i dag är ett av de största hoten mot den biologiska mångfalden i världen.

Utan aktiva åtgärder för att hantera detta riskerar vi att i framtiden få en långt mer artfattig fauna utan regionala skillnader. McDonalds vet hur man gör likadana hamburgare överallt, men en "mcdonaldisering" av faunan och florán – så att den blir allt mer likartad över hela världen – är inget att se fram emot.

MATTIAS KANCKOS

Bävern fäller även riktigt stora träd och lämnar tydliga spår i terrängen.

Mattias Kanckos

Mattias Kanckos arbetar i sitt företag över ett brett spektrum. Naturgüidningar kombineras med naturinventeringar, miljöplanering, konsultering och kursverksamhet. Du kan föreslå ämnen för kommande artiklar av honom på naturforetagare@gmail.com.

Plötsligt fick vargfrågan hög prioritet

FRÅN BÖRJAN AV det här året har man åter fått jaga varg i Finland, detta inom ramen för en fastställd och regional kvot om 100 vargar, vilket knappast någon läsare kan ha missat.

En stark vargstam, bra med spårnsö även i södra Finland samt motiverade och kunniga jägare har gjort att jakten gått snabbt och att en stor del av kvoten fällts redan under de första veckorna, däribland åtminstone tre varghybrider. Förstås är detta en guldgruva för moderna klickmedier, som gottar sig i fenomen som leder till stark åsiktspolarisering och häftiga debatter på sociala medier.

Intressant i sammanhanget är att man under hela 2020-talet lyckats fälla nästan 50 vargar årligen i Finland utan någon som helst massmedial uppmärksamhet. Dessa vargar har fällts utslutande inom renskötselområdet i norra Finland baserat på så kallade skadebaserade dispenser.

Finlands nuvarande lagstiftning innebär nämligen i praktiken att renskötselområdet (nästan halva Finlands yta) skall hållas helt vargfritt. En varg som gör misstaget att springa in i renskötselområdet är alltså dödsdömd.

Trots att Finlands vargstam är exceptionellt väl undersökt genetiskt, så har omkring 80 procent av dessa skjutna vargar varit helt okända och nya individer för forskningen. Det är med andra ord fråga om invandrande vargar från Ryssland. Ett bevis för att vargstammen är livskraftig och att varginvandringen österifrån är betydande.

POLITIKEN OCH DEN lagstiftningsmässiga byråkrati som möjliggjort årets vargjakt är minsann invecklad och saknar inte oväntade inslag.

Den bakomliggande orsaken är att vargen ökat explosionsartat i hela Europa. Stammen beräknas numera uppgå till 20 000 individer, enbart i Tyskland räknar man numera till minst 1 500 vargar.

De skador och problem som vargen förorsakar har också ökat, och vändpunkten i EU:s lagstiftning kring vargen kom sannolikt år 2022, då EU-kommissionens ordförande Ursula von der Leyens älskade ponnyhäst Dolly blev dödad av varg.

Plötsligt fick vargfrågan hög prioritet inom EU, och händelsen blev sannolikt startskottet för den process som fick beslutfattarna i EU att 2025 göra en mycket liten ändring i habitatdirektivet och flytta vargen från bilaga 4 (strikt skyddad) till bilaga 5 (skyddad).

Denna lilla lagstiftningsdetalj gör att medlemsstaterna kan ha en betydligt mer flexibel förvaltning av vargstammen. I Finland kunde regeringen således under hösten/vintern 2025 med en närmast exceptionell snabbhet genomföra de nationella lagstiftningsändringar som möjliggjorde vargjakten.

Fortsättning följer. Det ska bli intressant att se inte bara hur vargjakten påverkar vargstammen, utan även hur beslutfattarna följer upp vargbeslutet med att under det kommande året tillåta också en motsvarande hållbar kvotjakt på björn och lodjur.

MATTIAS KANCKOS

Vetelin Energia

Vill du bli Albins kollega?

◆ KRONOBY ELVERK

Stormen Hannes fick Kronoby Elverk att inse att man är för få i bolaget. Nu söks en elmontör som kan förstärka montörsgänget.

”Vi behöver förstärkning nu genast så att vi kan gräva ner så mycket kabel som möjligt under de kommande åren. Projektet med jordkablar är pågående och långsiktigt, men efter stormen har vi insett att arbetet behöver intensifieras”, säger vd Fredrik Näse.

Ifall du redan har rätt utbildning eller håller på att bli klar elmontör, så är det kanske just dig man söker. Du behöver inte nödvändigtvis ha tidigare arbetserfarenhet. På elverket jobbar man alltid i par, så man lär sig rutinerna med tiden.

”Hos oss får du jobba med mångsidiga uppgifter. Vi klättrar faktiskt inte så mycket i elstolpar, även om det förekommer, men däremot händer det sig att vi befinner oss nere i grävda gropar och diken när vi installerar markkabel. Vi byter elmätare, löser fasproblem, reparerar och förnyar linjegator samt utför transformatorbyten. Plus en hel del annat.”

Fredrik Näse påminner också om jobbets fördelar: ”Tänk dig till exempel en fin vinterdag med solsken, glittrande snö och ett par minusgrader.”

”Vi har även en helt ny lastbil på kommande nu under våren som kommer att underlätta våra arbetsuppgifter, och därför ser vi gärna att du som jobbar hos oss har eller kan tänka dig att ta lastbilskort. I så fall kan vi stå för kostnaderna.”

Eva-Stina Kjellman

Vill du jobba med Albin? Sök jobbet genom att mejla kronoby.elverk@keab.fi

Esse Elektro-Kraft

Kojola elstation byggdes på 1980-talet och har nu nått slutet av sin livslängd. Ungefär så länge håller komponenterna innan de behöver förnyas.

Kojola elstation förnyas

◆ ESSE ELEKTRO-KRAFT

Kojola elstation i Alahärmä börjar ha gjort sitt och nu ska hela stationen förnyas. Projektet är treårigt och har inletts med planering, offertförfrågningar och införskaffande av en ny transformator.

”Leveranstiden för den är cirka två år, så den beställde vi redan i somras”, säger utvecklingschef Simon Kanckos.

Esse Elektro-Kraft har valt att gå in för en så kallad nyckel i hand-lösning, vilket innebär att själva arbetet inte kommer att belasta den egna personalen. Den totala prislappen för investeringen ligger kring 1,5 miljoner euro och här ingår även den nya krafttransformatorn.

Samtidigt som elstationen förnyas kommer Herrfors att förnya sin 110-kilovoltstolpe på samma område.

”Nästa steg är att göra avtal med en leverantör för själva elstationen och gjuta en ny grund för transformatorn, det sker troligen i sommar. Den nya stationen kommer att finnas på samma ställe, men området blir lite större. Målsättningen är att den gamla ska vara riven och den nya inkopplad våren 2027.”

Kojola elstation betjänar ett område på cirka 400–500 kvadratkilometer, från Kuoppala i sydväst, till Markby i norr och Haarusjärvi i söder.

Sekel firas med turné i byarna

◆ NYKARLEBY KRAFTVERK

I september har det gått hundra år sedan vattenkraftverket i Nykarleby producerade sin första el, och det kommer att synas på olika sätt under hela året. Nykarleby Kraftverks vd Tony Eklund säger att temat för jubileumsåret är givet – beredskap.

”Redan ifjol, innan stormen Hannes, beslöt vi oss för att lyfta fram beredskapen. Här talar vi alltså inte enbart om Nykarleby Kraftverks beredskap, utan hela lokalsamhällets.”

Kraftverkets personal kommer under året att besöka olika delar av Nykarleby. Det huvudsakliga temat är projektet *72 timmar* – myndigheternas beredskapsrekommendation för privathushåll. Utöver detta kommer man även att informera om bolagets egen beredskap, till exempel i samband med stormar som Hannes.

Turnén i byarna ordnas i samarbete med Nykarleby Arbis och kampanjen 72 timmar, mer detaljerad info om platser och datum kommer senare. Tony Eklund ser gärna ett samarbete med lokala föreningar, den som är intresserad av ett evenemang får gärna vara i kontakt med kraftverket eller Arbis. ”Vi planerar också ett festligare evenemang för allmänheten hos oss vid kraftverket senare under hösten, men det programmet får bli lite av en överraskning”, säger Tony Eklund.

Nykarlebyvyer.fi, vykort från 1920-talet. /Leif Sjöholm

Att låta bygga ett vattenkraftverk i början av 1900-talet var en enorm satsning. Det sägs att Nykarleby åren efter satsningen var den mest skuldsatta staden i hela landet. På webbplatsen nykarlebyvyer.nu kan du läsa mer om kraftverksbygget.

Herrfors

Det nya löphjulsnavet är tillverkat och väntar på en framtida tillvaro i Kaitfors.

Storrenovering planeras i Kaitfors

◆ HERRFORS

I maj väntas arbetena kunna inledas på plats i Kaitfors i Perho å i samband med att kraftverket helrenoveras.

Kaitfors kraftverk togs i bruk i början av 1980-talet och är med en installerad effekt på 7,2 megawatt klart störst av de Herrforsägda kraftverken i de små österbottniska vattendragen. På årsnivå är elproduktionen i genomsnitt 26 GWh, vilket motsvarar elen för 2 000 årsanvändare å 13 000 kWh.

”Under 40 års drift hinner mycket hända. Våra kalkyler visade att det ekonomiskt mest förnuftiga var en kombination av renovering av gamla och anskaffande av nya delar i kraftverket”, berättar Herrfors produktionsdirektör Andreas Rasmus.

Bland annat löphjupet och axeln i turbinen nyanskaffas därför, och hela ställverket inklusive transformatorer i anslutning till kraftstationen nybyggs.

”När renoveringen är genomförd ska turbinens nominella effekt genom ny design ha kunnat höjas till 8,9 megawatt, vilket på årsbasis beräknas innebära en ökad elproduktionen med 3,4 GWh”, säger Andreas Rasmus.

Enligt plan inleds arbetena i maj och kan förmodas pågå året ut. Under denna tid kommer kraftverket inte att kunna producera någon el. Vattnet får rinna förbi turbinen, men regleringen av åns vattenflöde påverkas inte.

Omkring 7 miljoner euro investeras i renoveringen.

Jakobstads elstation nästan färdig

◆ HERRFORS NÄT

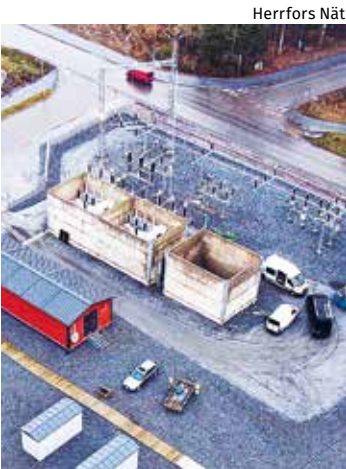
Den så kallade HAVA-stationen, som numera går under namnet Jakobstads elstation, intill Prismas parkering i Jakobstad börjar nu vara så gott som färdigbyggd. Uteområdet är klart och båda transformatorerna är i gång. Även på insidan är allt installerat och monterat.

”Ibruktagningen har varit utmanande, men börjar vara på slutrakan. Åtminstone alla större riskmoment är över, det vill säga tunga lyft, högsämningsstolpar, linjedragningar och rivningen av den gamla byggnaden. Det som återstår för oss är att koppla in de sista distributionsnäten till stationen”, säger projektchef Carl-Johan Nylund.

Sedan en tid tillbaka är båda transformatorerna i gång, och starten på distributionen av ström och spänning till kunderna har gått enligt planerna. Kapaciteten är 63 megawatt, men kan vid behov höjas till 80.

Stationen har varit historiskt viktig, det var här som stadens elnät i tiderna kopplades ihop med stamnätet. Och nu 82 år senare har stationen alltså förnyats, och kan fortsätta betjäna stadsborna förhoppningsvis en lång tid framöver.

”Ifall den nya utrustningen håller samma standard som den gamla, kan vi räkna med att stationen håller cirka 60 år, eller fram till år 2086. Då är det antagligen dags för en sanering”, säger Carl-Johan Nylund.

Herrfors Nät

Jakobstads elstation är nu klar och har tagits i bruk.

VD Ingvar Kulla

VD Roger Holm

VD Fredrik Näse

VD Tony Eklund

VD Marko Niemonen

Esse Elektro-Kraft

Levererar el till delar av Pedersöre, Kauhava, Nykarleby (Markby) och Kronoby (Jeussen)

Kunder: 3 700

Årsleverans: 50 GWh

Telefon växel: 020 766 1900

Felanmälningar, utanför kontorstid: 766 2023

Kundtjänst: 020 766 1912, 020 766 1911

Fakturafrågor: 020 766 1912, Johanna Stubb
www.eekab.fi

Herrfors

Levererar el till Alavieska, Jakobstad, Larsmo, Maxmo, Oravais, delar av Pedersöre, Terjärv och Ylivieska

Kunder: 42 000

Årsleverans: 610 GWh el, 284 GWh värme

Telefon växel: Jakobstad (06) 781 5300,

Ylivieska (08) 411 0400

Felanmälan, utanför kontorstid: Jakobstad och Larsmo (06) 723 0079, Oravais, Pedersöre och Terjärv (06) 723 4521, Ylivieska el (08) 426 350, Ylivieska fjärrvärme 044 781 5375

Fakturafrågor: Jakobstad (06) 781 5312, Ylivieska (08) 411 0401
www.herrfors.fi

Kronoby Elverk

Levererar el till delar av Kronoby, Pedersöre och Karleby

Kunder: 3 220

Årsleverans: 45 GWh

Telefon växel: 824 2200

Felanmälan: 824 2200, 0400 126 005

Fakturafrågor: 824 2200

www.kronobyelverk.fi

Nykarleby Kraftverk

Levererar el inom staden Nykarleby

Kunder: 5 100

Årsleverans: 110 GWh

Telefon växel: 785 6252

Felanmälan: 722 0050

Felanmälan utanför kontorstid: 781 0632

Fakturafrågor: 785 6252, 785 6251

www.nkab.fi

Vetelin Energia

Levererar el till Vetil (utom Polso, Kivikangas och Nykänen)

Kunder: omkring 2 300

Årsleverans: 28 GWh

Telefon växel: (06) 866 3600

Felanmälan: 0400 262 261

Fakturafrågor: 040 661 7850

www.venergia.fi

MIN ENERGI • röster om personliga energikällor

"EN SAK ÄR SÄKER – det är en viktig, men samtidigt ganska otacksam uppgift att leda stadens ligalag. Det är bara att fråga mina föregångare. Det finns många förståsigpåare och det gäller att inte ta åt sig av alla kommentarer. Men efter många år på vd-stolen även i arbetslivet har jag utvecklat en förmåga att inte fundera för mycket. Det är inte det att jag inte bryr mig – jag väljer helt enkelt att inte ta det personligt, utan fokusera på det som för utvecklingen framåt.

Även om jag inte själv spelat fotboll har jag alltid varit intresserad av idrott. När barnen var yngre var jag en entusiastisk knattetränare och på fotbollsplanen, omgiven av 20 juniorer, går det inte att tänka på något annat.

Där behövs hundra procent närvaro. Men från att ha haft juniorfotbollen som en bra motvikt till arbetet har fotbollen nu i stället blivit något av ett andra jobb. Det är ofta långa och intensiva dagar och kvällar, och därför har tiden hemma med familjen kommit att bli mitt viktigaste andningshål. I kväll till exempel ska vi laga tacos och bara umgås, kanske se någon match på tv, det är så jag laddar batterierna. Våra resor tillsammans fungerar likadant, då när jag också har ett fysiskt avstånd till vardagen, kan jag koppla av på riktigt.

Jag trivs i ledarrollen, men från början var det inte alls självklart att jag skulle ta över som vd för familjeföretaget. Jag är utbildad elektriker och har också jobbat som produktionschef,

men när möjligheten kom kändes det naturligt. Jag tror på verksamheten, och har som mål att vi ska fortsätta växa – även om världsläget och konjunkturna just nu är allt annat än förutsägbara."

TOMMY LÖFS är vd för familjeföretaget Löfs Ab Oy i Larsmo. Företaget, som erbjuder ytbehandling, har cirka 100 anställda och en omsättning på 9 miljoner euro. Sedan hösten 2025 är han också styrelseordförande för ligalaget Jaro – ett uppdrag han tog sin an med stolthet. Här ser vi Tommy hemma på Vikarholmen i Larsmo, med frun Evelina och barnen Valde och Helmi. Till familjen hör även äldsta dottern Milda.

Eva-Stina Kjellman